

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

วรรณกรรมจากวัด

คณะผู้วิจัย

เสยย์ เกิดเจริญ

ล้อม เพ็งแก้ว

นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว

**สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ชุดโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง**

วรรณกรรมจากวัด

ก่อนประกาศใช้พระราชบัญญัติการประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๔ วัดคือสำนักเรียนแหล่งใหญ่ของกุลบุตรไทย ด้วยเหตุนี้แต่ละวัดจึงได้ผลิตแบบเรียนของตนเอง และเป็นที่รวมของหนังสือที่เป็นตำราในหลายๆ ด้าน รวมไปถึงหนังสือประโลมโลก เพื่อเป็นการส่งเสริม การอ่านและศูนย์รวมของผู้สนใจทางหนังสือ

กล่าวจำเพาะผู้บวชเรียนที่เป็นกุลบุตรชาวเมืองเพชร มีแนวโน้มกันอยู่อย่างหนึ่ง นั่นคือเมื่อรู้หนังสืออ่านออกเขียนได้แล้ว ก่อนจะลาสิกขา จะต้องลอกหนังสือเล่มหนึ่งที่ตนสนใจ ลอกเสร็จแล้วจะเก็บไว้ที่วัดหรือนำกลับไปบ้านด้วยก็ได้ ด้วยเหตุนี้จึงมีหนังสือที่เป็นสมุดไทยอยู่เป็นจำนวนมาก ที่สำเร็จลงด้วยการฝึกเขียนของผู้เพ่งรู้หนังสือ และออกตัวไว้ในทำนองว่าไม่สันหัดเพ่งหัดเขียน พบเห็นอยู่เสมอในหมู่ผู้สนใจวรรณกรรมเก่า

แต่ก็มีหนังสือสมุดไทยอยู่อีกจำนวนหนึ่ง ที่ได้เกิดขึ้นจากผู้มีศรัทธา ฝากไว้ในพระศาสนา มักจะคัดลอกโดยผู้ชำนาญประจำวัด ตัวหนังสือจึงค่อนข้างงดงามเป็นพิเศษ

แม้วรรณกรรมสมุดไทยที่มีอยู่เป็นจำนวนมากที่จังหวัดเพชรบุรี จะถูกเคลื่อนย้ายไปยังเมืองหลวงในโอกาสต่างๆ กัน ทั้งโดยหน่วยงานราชการ เช่น หอพระสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ และบุคคลที่สนใจ จำนวนหนึ่ง แต่ปัจจุบันนี้ เมื่อได้ลองสำรวจดูก็พบว่า ตามวัดต่างๆ ยังมีต้นฉบับสมุดไทยอยู่อีกมากที่รอการศึกษาวิจัย บางวัดก็เอาใจใส่ดูแลไว้อย่างดี บางวัดก็ขาดการเอาใจใส่ จึงเป็นเรื่องน่าห่วงและน่าเสียดาย ต่อสมบัติวัฒนธรรมด้านนี้ของชาติ และสมุดไทยโดยสภาพปกติ ย่อมเสื่อมชำรุดและสูญหายได้ง่าย

เป็นเรื่องน่ายินดีที่อาจารย์เสวย เกิดเจริญ อดีตอธิการบดีวิทยาลัยครูเพชรบุรี ได้อุทิศสภาวิริยะ ศึกษาและปริวรรตวรรณกรรมสมุดไทยเหล่านี้มาอย่างสม่ำเสมอ และได้นำเสนอในโอกาสนี้จำนวน ๔ เรื่อง คือ

๑. เรื่อง ประถม ก.กา หัดอ่าน ต้นฉบับจากวัดโคมนาราม และตรวจสอบกับฉบับจากวัดปากน้ำบางจาน(วัดโพธิ์ทัยมณี) อ.เมือง จ.เพชรบุรี

๒. เรื่อง ประถมมาลา ต้นฉบับจากวัดเขาย้อย อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี

๓. เรื่อง พระปฐมสมโพธิ คำฉันท์ ต้นฉบับจากวัดพระรูป อ.เมือง จ.เพชรบุรี

๔. เรื่อง บทละครเรื่องลักษณวงศ์ ต้นฉบับจากวัดพลับพลาย อ.เมือง จ.เพชรบุรี

อนึ่งเนื่องจากต้นฉบับสมุดไทยที่นำมาปริวรรต อยู่ในสภาพชำรุดมากบ้างน้อยบ้าง เพื่อสะดวกในการตรวจสอบและอ้างอิง ผู้ปริวรรตจึงได้ให้หมายเลขกำกับบทประพันธ์ไว้ มิใช่หมายเลขเหล่านั้นปรากฏอยู่ในต้นฉบับแต่ประการใด

จะได้กล่าวถึงรายละเอียด ของแต่ละเรื่อง ดังต่อไปนี้

๑. ประถม ก.กา หัดอ่าน

สมุดไทยเรื่องนี้ อาจารย์เสยย เกิดเจริญ ได้สอบต้นฉบับที่ได้จากวัดโคมนาราม ๓ ฉบับ จากวัดปากน้ำบางจาน ๒ ฉบับ แต่ละฉบับอยู่ในสภาพชำรุด ขาดข้างหน้าบ้าง ข้างหลังบ้าง ทั้งหน้าและหลังบ้าง แต่อย่างไรก็ตามสามารถตรวจสอบ ตัดต่อได้จนจบเรื่อง รวมเป็นคำประพันธ์ประเภทกาพย์ คือ ยานี ฉบับ สว่างคนาง รวมทั้งสิ้นเป็นคำประพันธ์ได้ ๔๗๐ บท มีเนื้อความตรงกับแบบเรียนประถม ก.กา หัดอ่าน ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เพียงแต่มีส่วนเพิ่มเติม เป็นสาระที่กล่าวถึงการทำมาหากินของชาวบางครก (อ.บ้านแหลม) ดำเนินเรื่องด้วยกาพย์ฉบับนี้ แม้ต้นฉบับจะชำรุด ขาดข้อความตอนต้นที่แต่งแทรก แต่ก็ยังอ่านได้บริบูรณ์ถึง ๖๘ บท น่าจะแต่งแทรกลงหลังคำประพันธ์บทที่ ๒๑๒ ดังที่ได้นำเสนอไว้เป็นพิเศษแล้ว

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า วรรณกรรมที่ใช้เป็นแบบเรียนมาแต่โบราณนั้น คือหนังสือจินดามณี มีมาตั้งแต่ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แห่งกรุงศรีอยุธยา และบรรดาวัดที่เป็นสำนักเรียนที่เมืองเพชรบุรี ก็ได้ใช้มาโดยตลอด ยังคงมีต้นฉบับสมุดไทยเหลือมาถึงปัจจุบันหลายวัด แต่แบบเรียนจินดามณี ก็เหมาะแก่นักเรียนที่สามารถอ่านออกเขียนได้แล้ว และต้องการสืบต่อความรู้ที่สูงขึ้นเท่านั้น นอกจากนั้นสาระบางแห่งบางตอนที่นำเสนอ ก็เป็นความรู้ระดับสูง เหมาะแก่การค้นคว้าอ้างอิง และมีความยากจนเกินที่นักเรียนปรกติจะศึกษาและทำความเข้าใจ ด้วยเหตุนี้ บรรดาลำนักศึกษาต่างๆ จึงได้จัดให้มีหนังสืออีกประเภทหนึ่ง สำหรับฝึกอ่านให้เกิดความแม่นยำในถ้อยคำภาษา และยังช่วยในการเป็นข้อเตือนใจในการดำรงชีวิตอีกด้วย ดังเช่นท่านสุนทรภู่ได้แต่งเรื่องกาพย์พระไชยสุริยา ให้กุลบุตรได้ฝึกอ่าน เป็นต้น

ในสำนักเรียนต่างบ้านต่างเมือง จึงได้มีการผลิตแบบเรียนฝึกอ่าน เช่น ประถม ก.กา, ประถมมาลา, พระสุบิน ก.กา, เสือโค ก.กา ฯลฯ เป็นต้น เพื่อใช้เสริมแบบเรียนควบคู่ไปกับเรื่องจินดามณี นิยมกันแพร่หลายมากในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ - ๓ และมาลดความนิยมลงเมื่อได้มีการผลิตแบบเรียนใหม่โดยพระอมรรักษ์ขิต (เกิด อดโร) แห่งวัดบรมนิวาส ชื่อ อักษรนิติ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ แล้วมาลดลงอย่างจริงจังในสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย) ได้คิดชุดแบบเรียนหลวง มูลบทบรรพกิจ ขึ้นใช้ และได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง บรรดาเรื่องฝึกอ่านที่เป็นของท้องถิ่นจึงค่อยๆ เลิกไปในที่สุด และได้กลายเป็นเอกสารสำหรับค้นคว้า ศึกษา เพราะสาระที่เป็นท้องถิ่น ได้เป็นหลักฐานทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ส่องให้เห็นให้รู้ในเรื่องราวแต่ก่อนได้เป็นอย่างดี

เรื่อง ประถม ก.กา หัดอ่าน เริ่มด้วยประณามพจน์ ไหว้พระรัตนตรัย พ่อแม่ครูอาจารย์

นะโมข้าจะไหว้	วรไตรระตะนา
ใส่ไว้ในเกศา	วรบาทะมณี

ฯลฯ

ข้าไหว้พระบิดา	ไหว้บาทาพระชนนี
ไหว้พระอาจารย์	มีมหากรุณา
ข้าไหว้พระครูเจ้า	ครูผู้เฒ่าอยู่เกศา
ได้สอนรู้วิชา	ไหว้บาทาที่พระครู

อันเป็นแบบอย่างให้เกิดอาณิสต์และความตั้งามในการสร้างสรรค์ผลงานเป็นลักษณะวัฒนธรรมที่สืบทอดมา ไม่ขาดสาย

จากนั้นจึงดำเนินความโดยใช้คำที่มีเสียงสะกดในมาตราต่างๆ ไปตามลำดับ คือ คำในแม่ ก.กา แม่กน แม่ กบ แม่กก แล้วเริ่มใหม่ใน แม่กง แม่กต แม่กม และ แม่เกย จากนั้นจึงกล่าวถึง "ไม้ในดง" สัตว์บก สัตว์น้ำ และนก เพื่อเป็นการปูพื้นให้รู้จักธรรมชาติรอบตัว กล่าวถึงพืชผักต่างๆ ที่จำเป็นในการยังชีพ แล้วจึงเริ่มบท "กูจักผูกกลอน เป็นคำสั่งสอน" ในหลายๆ ด้าน เช่น ให้สนใจการเล่าเรียน ประกอบการกุศล เว้นความชั่ว การปรนนิบัติครูอาจารย์ เพื่อเป็นมงคลแก่ตนเอง สอนถึงการครองตน การดำเนินชีวิต และธรรมะของอาชีพต่างๆ เช่นเป็นหมอ เป็นพ่อค้า เป็นช่าง เป็นเสมียน เป็นต้น

ตอนท้ายเรื่อง บอกชื่อการนับวันเวลาที่เป็นรอบปีนักษัตร ชื่อเดือน ชื่อวัน และกล่าวถึงการนับเดือนอย่างสมัยใหม่ตามระบบสุริยคติ เริ่มจากเดือนเมษายนจนถึงเดือนมีนาคม ซึ่งแสดงว่าส่วนเหล่านี้ได้เพิ่มเติมเข้าไปหลังจากปี พ.ศ. ๒๔๓๒

จบลงด้วยด้วยปฏิธานของผู้แต่ง

ดังจะยกตัวอย่างบางตอนให้เห็น ดังนี้

กล่าวถึงข้อห้ามในการดำเนินชีวิต

○ อย่าเป็นนักเลง	ร้องรำทำเพลง	เข้าการอะไร	
อย่าได้คำนึง	อย่าพึงพอใจ	เสียงแหบแสบไล่	เครื่องไม่เข้ายา
○ เปลืองหมากเปลืองพลู	เปลืองกินเปลืองอยู่	แสบทูแสบตา	
เปลืองเป้งเปลืองข้าว	เปลืองเหล้าเปลืองยา	เปลืองเสื้อเปลืองผ้า	เปลืองคำจ้างคน
○ อย่าเรียนเกลืองแขก	พาให้ใจแตก	มันไม่เป็นผล	
เรตืหน้าบ้าน	รำคาญหูคน	เขาวาเขาบ่น	คำคนนินทา

กล่าวถึงหมู่ไม้ในดง

- | | | |
|--------------------------|-----------------|-----------------------|
| ○ พลองพลวงม่วงปรางทางไหล | ผลิดอกออกใบ | ไสวสว่างอย่างท่า |
| ○ ชิกชากผากไฟไพลดำ | สุกรมพนมพนา | กระท่อมกระทุ่มชุมแสง |
| ○ กรดโกฏฐ์โลดทงประยงแดง | ปรางปรกจิกแจง | ที่แจ้งระหงปรังเปรา |
| ○ ไกรกร่างยางยุงสูงเสลา | ขนุนชนักกันเกรา | กระเบากระบากหมากเดื่อ |

กล่าวถึงหอย ปู ปลา และการทำมาหากินที่บางครั้ง

- | | | |
|--------------------------|-------------------|-----------------------|
| ○ จับแจงหอยแครงแมงกู่ | ไต่ปลาปลาทุ | ฉนามหนูเราแมงดา |
| ○ ปูแสมแซ่เค็มปูม้า | ปลาดุกทุกกา | ปลาม้าปลาแป้นปลาลัง |
| | ปลา | |
| ○ ตะลุ่มพุกทุกกากระเบนนก | กระบอกสะมก | กี้ยกเอามาแลกกิน |
| ○ ไข่เปิดไข่ไก่ก็ได้สิ้น | เปลี่ยนแปลกแลกกิน | คินมาบ้านถิ่นบางครั้ง |
| ○ หนึ่งเล่าสวนเรายังรัก | แฝกแซมแกมกก | หญ้ารกปกคลุมรุงรัง |
| ○ ทิ้งถางถอนหญ้าไวมั่ง | อย่าให้รุงรัง | เผาไฟอย่าให้ราศี |

กล่าวถึงการวางตัวเมื่อมีอาชีพต่างๆ

- | | | | |
|-------------------|------------------|------------------|------------------|
| ○ แม้นเป็นหมอยา | สร้างสมตำรา | จงหาครบครัน | |
| จรรู้แก้ไข | ทุกสิ่งสารพัน | รักษาโรคนั้น | หายได้ฝีมือ |
| ○ รักษาที่ไหน | ชนะชาญชัย | ให้เขาเลื่องลือ | |
| ว่าหมอคนนี้ | เป็นที่นับถือ | รอดด้วยฝีมือ | เพื่อนแล้วหลายคน |
| | | ปลา | |
| ○ แม้นเป็นเสมียน | เร่งขีดเร่งเขียน | เรียนกฎเรียนหมาย | |
| กรรมศักดิ์หลักไชย | ให้รู้มากมาย | รู้บทรู้หมาย | ตกแต่งอัตรา |

ซึ่งจะเห็นว่า นอกจากต้องสามารถอ่านเขียนได้แล้ว ยังสอนถึงการอาชีพ การวางตัว ให้คติชีวิตไปพร้อมๆ

กัน

๒. ประถมมลา

ประถมมลา ฉบับวัดเขาย้อย ที่อาจารย์เสยย์ เกิดเจริญ นำมาปริวรรตนี้ ต้นฉบับเป็นสมุดไทยขาว ระบุไว้ว่าแม่ศรีเป็นผู้สร้าง นับเป็นแบบเรียนที่สำคัญเล่มหนึ่งในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ และมีความแพร่หลายมากในจังหวัดเพชรบุรี ทั้งนี้เป็นเพราะผู้แต่งคือพระเทพโมลี (เพ็ง หรือ ผึ้ง) ที่เคยมีส่วนร่วมในการแต่งโคลงกล สำหรับจารึกที่วัดพระเชตุพน เป็นชาวเพชรบุรี คือเป็นบุตรของหลวงทุกขราษฎร์ กรมการเมือง กับท่านผ่อง

เมื่อได้ลาสิกขาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ แล้ว ได้รับราชการอยู่ในกรมราชบัณฑิต ตำแหน่งหลังสุดคือพระมหาวชิราธรรมจางวาง

สำหรับเรื่องประถมมลานี้ ผู้แต่งดำเนินเรื่องด้วยกาพย์ ๓ ชนิด คือ ยานี ฉับ และสุรางคนาง ที่เรียกกันทั่วๆ ไปว่ากลอนสวด รวมเป็นคำประพันธ์ ๒๘๖ บท และจบลงด้วยฉันท์ ๑๔ (๒๑ บท) และโคลงกระทู้ โคลงกลอีก ๑๙ บท

สาระที่น่าสนใจ เริ่มด้วยบทแม่ ก.กา เป็นความประณามพจน์ แนะนำให้กุลบุตรดูตัวอย่างจากเหล่านักปราชญ์ ให้ตั้งใจศึกษา อย่าให้ถูกติเตียนได้ และให้เป็นผู้มีวาจาดี มีปกติไปламаไหว้อยู่เป็นนิตย์

ตอนกล่าวถึงคำแม่กน ให้ใส่ใจถึงตัวสะกด ว่ามีอยู่ ๕ อักษร คือ ญ ณ ร ล พ และ น และยกตัวอย่างคำที่มีอักษรเหล่านี้สะกด พร้อมบอกความหมายไว้ด้วย แล้วกล่าวถึงการใช้อุปการณยุกต์เอก โท ตรี จัตวา การใช้เครื่องหมายบอกบท (ฟองมัน) บอกวรรคตอน การใช้ไม้ไต่คู้ ทัดหมาด กล่าวเตือนให้ใส่ใจ และใคร่ครวญให้ดี อักษรทั้ง ๔๔ ตัว ที่เป็นอักษรกลาง อักษรสูง และอักษรต่ำ ต้องมีความแม่นยำในการผันเสียงต่างๆ รวมไปถึงการเขียนการสะกดคำที่มีเสียงสูงต่ำต่างๆ กัน

คำแม่ กก มีตัวสะกดคือ ก ข ค ฆ ส่วนแม่ กต คือ ด ต ฏ ฐ ถ ท ธ ฒ จ ช ส ษ ศ พร้อมกับยกตัวอย่างคำกำกับไว้ด้วย

คำแม่ กบ มีตัวสะกด บ ป พ ภา พร้อมตัวอย่างคำ

คำแม่ กม แม่ กง มีตัวสะกดคือ ม คือ ง และใช้ นิคหิตแทน พร้อมตัวอย่างคำ

การจำแนกตัวสะกดในแม่ต่างๆ ให้ชัดเจนเหล่านี้ กล่าวได้ว่า เป็นแนวทางใหม่ในการสอนภาษาไทย ต่างไปจากจินตามณี ที่กล่าวถึงคำต่างๆ ที่มีตัวใดตัวหนึ่งสะกด มิได้จำแนกเป็นแม่ๆ นับว่าได้ให้ความรู้และความสะดวกแก่ผู้เรียนยิ่งขึ้น

การใช้ไม้ม้วน (ไ-) ไม้มลาย (ไ-) ที่มีคำอยู่ ๒๐ และ ๘๐ คำ นั้น ก็ยังยึดตามจินตามณี

ในตอนท้ายที่เกี่ยวกับหนังสือไทยนี้ ยังได้บอกสูตรอักษรเลข(คือการใช้ตัวเลขแทนสระ) คือ

"๑ ๒ ทั้งคู่ ใช้ต่างอุอู ให้ดูจงดี ๓ ต่าง เ ได้ ๔ ใช้ลหที่ วิสวรรณีย์ ถี่ถ้วนควรถวิล ๕ แทนผัดไซร์

๖ ต่าง ไ ใ ๗ ใช้เป็นพินทุ ๘ บัญญัติอัม ต่าง โ จยนิ ๙ อาตวาสนิ เสรีจสันสารา"

จากนั้นจึงได้กล่าวถึงการเรียนหนังสือขอมว่ามีอักษร ๔๑ ตัว แบ่งเป็นสระ ๘ และพยัญชนะ ๓๓ ใช้สำหรับเขียนคำ บาลี

สระ แบ่งเป็นสระสั้น ๓ (คือ อะ อิ อุ) สระยาว ๕ (คือ อา อี ๑ เอ โอ)

พยัญชนะ ๓๓ แยกเป็น ก้อง กับ ไม่ก้อง และแบ่งเป็น ๕ วรรค และเศษวรรค แล้วจำแนกเป็นเสียงเบา เสียงหนัก และบอกที่เกิดของพยัญชนะวรรคไว้ด้วย

แล้วบอกไว้ว่า ผู้ประสงค์จะเรียนแปลพระไตรปิฎก จะต้องศึกษาเข้าใจในเรื่องวิภัติ การก วาจากและพจน์ ให้ถ่องแท้

การแปลแต่ละประโยคนั้น ต้องจับกริยาให้ได้ เพราะเหมือนเจ้าเมือง ส่วนการกต่างๆ เป็นเพียง สหชาติโยธิต่างกัน

จบลงด้วยปณิธานผู้แต่งและเสนอตัวอย่างโคลง เช่น โคลงกระทู้ ๒ ว่า

เสียงน้อย นิดจิตเอื้อ	อดออม
เสียงยาก บ่อยากยอม	หยิบให้
เสียงมาก รืรวบรวม	รีบเร่ง เร็วแฮ
เสียง่าย ด่วนด่วนได้	ดั่งนี้นึกแหนง ฯ

โคลงบอกจบเรื่อง ว่า

จบเลรีจศุภสร้อย	สาธุ
บทประณมมาลา	บอกไว้
คือสารพจน?สุภา	ลิตสั่ง สอนแฮ
ผิวผู้ใดได้	อ่านอ้างอวยผล ฯ

๓. พระปฐมสมโพธิ คำฉันท์

พระปฐมสมโพธิคำฉันท์ ที่นำมาปริวรรตครั้งนี้ ได้ฉบับมาจากวัดพระรูป อ.เมือง จ.เพชรบุรี เป็นสมุดไทยขาว ตันฉบับขาดทั้งหน้าทั้งหลัง ฉะนั้นจึงมีเนื้อความขาดทั้งตอนต้น ตอนกลาง และตอนปลาย แต่ความสำคัญที่นำมาปริวรรตครั้งนี้ นอกจากจะเป็นหนังสือเกี่ยวกับพุทธประวัติที่แต่งเป็นคำฉันท์แล้ว ยังอยู่ที่ต้นฉบับเขียนด้วยอักษรไทยย่อ ซึ่งนิยมเขียนกันในยุคกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย จึงนับเป็นวรรณกรรมคำฉันท์ที่เด่นด้วยอายุได้อีกเรื่องหนึ่ง

วรรณกรรมที่เรียกกันว่าพระปฐมสมโพธิ นั้น คือเรื่องประวัติพระพุทธเจ้าอันเป็นพระศาสดาของศาสนาพุทธ ที่ผู้เรียบเรียงได้ค้นคว้ามาจากพระไตรปิฎก และพระอรรถกถาอันเป็นคัมภีร์ที่สำคัญในพุทธศาสนา เรื่องราวแต่เดิมนั้นเริ่มแต่เริ่มตั้งแต่พระโพธิสัตว์จุติจากสวรรค์ชั้นดุสิต จนถึงตรัสรู้แสดงพระธรรมจักรกับปวตีสถูปโรตตปณฺณวคคีย์ จึงได้ชื่อว่าพระปฐมสมโพธิ ซึ่งหมายความว่า การตรัสรู้พร้อมอันยอดเยี่ยม รวมแยกเป็น ๔ ปริจเฉท แต่ในสมัยต่อมา ได้ขยายเนื้อความเพิ่มเติมจนถึงบรินิพพานและชาติอุทฺตรธาน รวมเป็น ๓๐ ปริจเฉท ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

ต้นฉบับเก่าที่เป็นภาษาบาลี เก่าที่พบในประเทศไทยนั้น มีอยู่ ๕ ส่วน (วิทยานิพนธ์ของท่านเจ้าคุณพระศรีวิสุทธิวงศ์ วัดพระเชตุพนฯ) คือ

๑. ฉบับล้านนา ๑ ส่วน จารลงใบลานในปีต่างๆ กัน ฉบับเก่าสุด ระบุว่าสร้างขึ้นเมื่อ จ.ศ. ๘๓๒ (พ.ศ. ๒๐๑๓) จารเป็นอักษรตัวธรรม มี ๔ ปริจเฉท

๒. ฉบับอยุธยา มี ๑ ส่วน ปรากฏชื่อว่า คัมภีร์ปฐมสมโพธิ วิจารณ์ ฉบับครูเดิม พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดให้รวบรวมชำระและจารลงไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๑ รวม ๑๗ ปริจเฉท ส่วนที่จารไว้ตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาจริงๆ ว่าพบกระจัดกระจายอยู่ ไม่บริบูรณ์ แต่ความที่พบก็ตรงกับฉบับครูเดิม เช่น ฉบับที่ระบุว่าจารไว้แต่ พ.ศ. ๒๒๓๓ และ พ.ศ. ๒๒๔๒ เป็นต้น

๓. ฉบับรัตนโกสินทร์ มี ๓ ส่วน

ส่วนแรก มีเนื้อความตรงกับฉบับครูเดิมทั้งหมด มีเพิ่ม ๑ ปริจเฉท คือวิวาหมงคล เรียกว่า ฉบับรดน้ำเอก

ส่วนที่สอง มีเนื้อความเพิ่มจากฉบับรดน้ำเอกอีก ๔ ปริจเฉท เรียกว่าฉบับทองน้อย ท่านเจ้าคุณพระศรีวิสุทธิวงศ์ว่าส่วนที่เพิ่มทั้งสองฉบับ ๕ ปริจเฉท ท่านพิจารณาแล้วเป็นส่วนหนึ่งของสมเด็จพระพนรัตน์ พระอาจารย์ของสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส

ส่วนที่สาม เป็นฉบับปรับปรุงจากฉบับล้านนา ฉบับอยุธยา และฉบับรัตนโกสินทร์ทั้งสองส่วน ถือเป็นฉบับสมบูรณ์ที่สุด ได้จัดแบ่งเป็น ๓๐ ปริจเฉท เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส

เป็นที่สังเกตว่า ผู้รจนาคัมภีร์พระปฐมสมโพธิฉบับภาษาบาลี ที่พบเก่าที่สุดในประเทศไทยคือฉบับล้านนา นั้น ระบุนามไว้ว่าเป็นภิกษุ คือพระสุวณฺเณรังสี ตรงกับพระนามฉายาของสมเด็จพระปรมาณูชิตชินโรส ที่ได้ทรงพระนิพนธ์ฉบับสมบูรณ์ ในยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์

นอกจากนั้น ยังมีฉบับที่เรียบเรียงขึ้นเป็นอย่างดี เป็นเฉพาะตอน เฉพาะเรื่องเพื่อให้เหมาะกับเวลาเทศน์ใน โอกาสต่างๆ กันอีกหลายฉบับ เช่นฉบับของสมเด็จพระสังฆราช (สา) ที่ทรงพระนิพนธ์ขึ้นเพื่อถวายเทศน์ให้จบได้ ในวันเดียว เป็นต้น

เป็นที่เข้าใจกันว่า นอกจากที่แต่งเป็นภาษาบาลีแล้ว จะต้องมีฉบับแปลเป็นภาษาไทยควบคู่กันมานานแล้ว เพราะคัมภีร์เรื่องนี้ นิยมนำมาเทศน์ในเทศกาลมาฆบูชา วิสาขบูชา อาสาฬหบูชา และวันออกพรรษา เป็นต้น การเทศน์ในโอกาสดังกล่าว ย่อมหวังผลทางความเข้าใจของผู้สดับ จึงต้องมีการแปลควบคู่กันเสมอ และยังมีการจำลองเรื่องราวเป็นภาพจิตรกรรมประดับผนังพระอุโบสถ ประดับคอสองศาลา เพื่อเพิ่มความเข้าใจและจดจำ ก่อให้เกิดศรัทธาได้ยิ่งขึ้น

ว่าจำเพาะที่จังหวัดเพชรบุรี ได้สำรวจลุ่มเฉพาะแห่งพบฉบับแปล เช่นที่วัดเกาะ ๒๑ ผูก วัดจันทราวาส ๓๐ ผูก วัดมหาธาตุ ๑ ผูก และน่าจะมียัดอื่น ๆ อีกก็ได้

มีที่แต่งเป็นกาพย์หรือกลอนสวด เขียนลงสมุดไทย พบฉบับที่วัดนอกตันสน อำเภอบ้านแหลม เฉพาะที่แต่งเป็นคำฉันท์ที่พบต้นฉบับที่วัดพระรูปนี้ มีเนื้อความที่เหลืออยู่ เป็นคำประพันธ์ ๒๗๓ บท ประกอบด้วยฉันท์ ๒๑, ๑๙, ๑๕, ๑๔ และ ๑๒ กับกาพย์ ๑๑, ๑๖ และ ๒๘ รวม ๘ ชนิด

เนื้อความเท่าที่ยังเหลืออยู่ เริ่มจากพระสิทธิธารตเสด็จประพาสุทธาน ทอดพระเนตรเห็นเทวทูตสี่ ทรงสังเวชพระทัย มีศรัทธาที่จะเสด็จออกบรรพชา ในเวลากลางคืนจึงเสด็จพร้อมนายฉันนะ ถึงฝั่งแม่น้ำอโนมา ทรงตัดพระเกศาโยนขึ้นไปในอากาศ พระอินทร์เชิญผอบมารับ และบรรจุไว้ในพระจุฬามณี บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ท้าวมหาพรหมได้นำบริขารมาถวาย ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาหกปี ก็ได้บรรลุตั้งพระทัยปรารถนา

พระอินทร์ได้มาติดผืนสามสายถวาย จนได้พระสติบำเพ็ญเพียรตามสายกลาง ณ ใต้ต้นไทร ทรงรับถาดข้าว มธุปายาส ที่นางสุชาดานำมาถวาย ทรงแบ่งเป็นสี่สิบเก้าก้อน เสด็จไปเสวยที่ริมฝั่งน้ำเนรัญชรา ทรงลอยถาด และอธิษฐานให้ทวนน้ำ

เสด็จตรงไปยังต้นมหาโพธิ ระหว่างทาง พรหมหนึ่งผู้หนึ่งถวายมัทหญ้า ทรงรับนำมาลาดต่างบัลลังก์ ประทับ ณ ใต้ร่มโพธิ์ เจริญสมาธิ เหล่าเทพเทวาต่างหรรษาแซ่ร้องสดุดี ไปรยทิพยมาลาถวาย ว่าจะตรัสรู้และแสดงธรรมโปรด

พญามารให้ลูกสาวทั้งสาม ไปบำเรอให้ทวนไผ่ แต่ทรงขับเสีย พญามารจึงจัดทัพยกฉกฉวย (ต้นฉบับชำรุด) ความที่อ่านได้ต่อไป เริ่มจากเกิดมหาอัศจรรย์ เหล่าสัตว์ มกร ครุฑ กินนร คน ต่างยินดี ร่วมกับเหล่าเทพเทวาที่มายัดเยียดเฝ้าอยู่แน่นขนัด

ด้วยเหตุที่เกิดจากการตรัสรู้ ขอให้บรรดาสัตว์โลกอย่าได้เบียดเบียนกัน จากนั้นจึงขอบไหว้พระสรพเพชญ์อันเสด็จประทับใต้ต้นมหาโพธิ์ เสด็จถวายเนตร เสด็จจงกรมเสด็จประทับที่เรือนแก้ว เสด็จประทับที่ร่มไทร เสด็จประทับฝั่งสระมุจลินท์ เสด็จประทับใต้ไม้เกด เป็นเจ็ดสถาน

ลำดับนั้นได้กล่าวถึงการเสด็จโปรดเทศนามฤตธรรมแก่สัตว์โลก ตามอาราธนาของพรหม ได้เสด็จโปรดปัญจวัคคีย์ จนบรรลุอรหัตผล

ตอนท้ายต้นฉบับขาดอ่านได้ความเล็กน้อยว่าเสด็จปาเลไลยก์

เป็นที่สังเกตว่า คำฉันท์เรื่องนี้ ได้ระบุชื่อคำประพันธ์ต่างไปจากคำฉันท์ทั่วไป ดังที่ปรากฏในต้นฉบับเป็น ๑๙ คำภีรา, ๑๒ ปฐมม้ง, ๒๑ เยสันดา, ชัปพล, ๑๔ ยัมม้งคลัง, ๑๕ สกวรรตณ แม้จะแต่งโดยไม่เคร่งครัดครุ ลหุ นักแต่ก็พอเทียบได้ คือ

๑๙ คำภีรา	คือ	สัททูลวิกิพิต
๑๒ ปฐมม้ง	คือ	ฉันท์๑๒
๒๑ เยสันดา	คือ	สัทธรา
๑๕ สกวรรตณ, ชัปพล	คือ	มาลินี
๑๔ ยัมม้งคลัง	คือ	วสันตติลก

การเรียกชื่อต่างไปนี้ น่าจะเป็นเพราะเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะขณะนั้นยังไม่มีการเล่นคำภีร์ฉันท์วรรณคดีและมาตรพฤติ หรืออาจเคยใช้คำภีร์อันมาก่อนก็ได้

๔. บทละครเรื่องลักษณวงศ์

เรื่องลักษณวงศ์ เป็นนิทานโบราณของไทย ได้รับความนิยมแพร่หลายมานาน จนบางท้องถิ่นได้ยกเป็นนิทานชาดกก็มี (เช่นทางอีสานเรียกว่าสุริวงศ์ชาดก) ท่านสุนทรภู่ได้นำมาแต่งเป็นนิทานคำกลอน แม้จะแต่งไว้ไม่จบเรื่อง แต่ก็ได้รับความนิยมอย่างมากพอสมควร และต่อมาก็ได้มีผู้นำมาแต่งเป็นบทละคร เช่นหลวงพัฒนาพงศ์ ภัคดี (ทิม สุขยางค์) และสำนวนที่โรงพิมพ์วัดเกาะจัดพิมพ์ เป็นต้น

กล่าวจำเพาะบทละครเรื่องลักษณวงศ์ที่นำมาปริวรรตนี้ ก็เป็นอีกสำนวนหนึ่ง ไม่ตรงกับทั้งสำนวนของหลวงพัฒนาพงศ์ฯ และสำนวนที่โรงพิมพ์วัดเกาะจัดพิมพ์เผยแพร่ ได้พบต้นฉบับที่วัดพลับพลาชัย อ. เมืองเพชรบุรี เฉพาะเล่ม ๒ จึงน่าจะมีย่อ ๑ และเล่ม ๓ ต่อไปอีก เพราะความในเล่ม ๒ ยังค้างอยู่

ตอนท้ายเล่ม มีความระบุไว้ว่า "สิ้นฉบับแต่เท่านี้ พึ่งหัดเขียน อย่าเพ่อติเตียน มือฉันยังไม่สัดหัด แม้นผิดพลั้งช่วยเติมใส่ ที่...สร้างไว้ในศาสนา ขอให้ลืกลัดจตุราบาย สำราญกายสู่สถานพินามา จบแต่ ณ วัน ๓ ฯ ๑๒ คำ ปีนุช เอกศก ๑๒๔๕"

๔

ตรงที่จุดไข่ปลานั้น เห็นชัดว่าเคยเป็นชื่อบุคคล แต่ถูกขีดออกเสีย ตัวเลขหลังสุด น่าจะเป็นปีจุลศักราช ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๒๖ เป็นปีมะแม ไม่ใช่ปีฉลู และไม่ใช่ปีเอกศก ทั้งวัน ๔ คำ เดือน ๑๒ ปีมะแม เป็นวัน เสาร์ ตัวเลขที่ระบุอาจเขียนพลาดก็ได้

ส่วนปีฉลู เอกศก ตรงกับปี จ.ศ. ๑๒๕๑ (พ.ศ. ๒๔๓๒) เมื่อได้ตรวจสอบดู ปรากฏว่า วันแรม ๔ คำ เดือน ๑๒ ตรงกับวันจันทร์ ส่วนวันอังคาร ตรงกับวันแรม ๕ คำ แต่การที่วันขึ้นแรมผิดไปหนึ่งวัน ในทางปฏิทิน ยอมรับกันได้ เพราะผู้จัดทำปฏิทินแต่ละสำนัก อาจมีการวางอธิการ (เดือน ๗ มี ๓๐ วัน) ไม่ตรงกัน วารและวันขึ้นแรมจึงเคลื่อนออกไป (วัน แรม ๔ คำ ตรงกับวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน)

ส่วนที่บอกว่า "สิ้นฉบับแต่เท่านี้" แสดงว่า สมุดไทยฉบับที่นำมาปริวรรตนี้ เป็นฉบับคัดลอก นั่นคือ บทละครเรื่องนี้จะต้องมีมาก่อนหน้านั้น

และเมื่อพิจารณาถึงการละครของเมืองเพชรบุรี ก็มีประวัติว่าได้สืบทอดกันมานับนานถึงยุคกรุงศรีอยุธยา โดยเฉพาะในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายราชสำนักอยุธยาสัมพันธ์ใกล้ชิดกับทางเพชรบุรีอยู่มาก แม้ในสมัยกรุงเทพฯ สุนทรภู่ได้มาพำนักสอนศิษย์อยู่หลายปี และได้กล่าวถึงศิษย์ที่เป็นนักเพลงและนักละครอยู่หลายคน เช่นสาวข้าที่สุนทรภู่กล่าวถึงว่า "ชาวบ้านนั้นชมข้าว่าชำนาญ" เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องแน่นอนว่า จะต้องมีการละครประเภทที่เป็นบทละครอยู่ด้วย (ดังที่คณะละครปัจจุบันยังมีต้นฉบับอยู่หลายเรื่อง) การได้พบต้นฉบับบทละครเรื่องลักษณวงศ์ จึงเป็นข้อมูลที่ยืนยันได้อีกเรื่องหนึ่ง

ต้นฉบับบทละครเรื่องนี้ เป็นสมุดไทยขาว เขียนด้วยตัวหมึกดำ มีขนาดยาว ๓๖ ซม. กว้าง ๑๒ ซม. หน้า ๓๖ แผ่น

ก่อนที่จะกล่าวถึงเนื้อเรื่องในเล่ม ๒ ขอกล่าวเรื่องย่อตอนต้น (คือก่อนถึงเล่ม ๒) ตามความในนิทานคำกลอน ดังนี้

ท้าวพรหมหัตถ์และพระนางสุวรรณอำภา พร้อมพระโอรสคือลักษณวงศ์ (อายุ ๘ ขวบ) เสด็จประพาสป่า นางยักษ์หนีห้ายมาพบ จึงแปลงเป็นกวางทองมาล่อ ท้าวพรหมหัตถ์ตามไปจนถึงที่เปลี่ยว กวางกลายเป็นยักษ์ บอกว่าเป็นกลของเมียและลูกให้ตนมาจับพระราชากิน ท้าวพรหมหัตถ์ตกใจ สลบลงยักษ์จึงจับมำกินเสีย แล้วแปลงเป็นมนุษย์สาวรูปงาม แก่ท้าวพรหมหัตถ์ให้ฟื้น บอกว่านางเกิดจากดอกไม้ ได้รับพรให้ยักษ์และปิศาจเกรงกลัว ตอนนี้อยักษ์หนีไปแล้ว ท้าวพรหมหัตถ์จึงรับนางมาตั้งเป็นมเหสี รับสั่งให้อำมาตย์นำนางสุวรรณอำภา และพระลักษณวงศ์ไปฆ่า อำมาตย์ส่งสารจึงปล่อยไป จนยักษ์วิรุณมาศมาพบ ร่ายมนต์สะกด แล้วบังคับรับนางสุวรรณอำภาไปเมือง ระหว่างทาง นางได้ฝากสไบไว้กับบวณร สั่งความให้บอกแก่พระโอรส ความเล่ม ๑ จบลงเท่านี้

เริ่มเล่ม ๒ กล่าวถึงพระลักษณวงศ์ต้องนำคางพินขึ้นมา ไม่เห็นแม่ ได้ยินเสียงนกจึงเข้าไปสอบถาม นกขุนทองจึงบอกว่า พระมารดาถูกยักษ์จับไป ให้ตามไปทางทิศอีสาน พระลักษณวงศ์จึงออกติดตามไป ผ่านป่าเขาลำเนาไพร จนคำจึงสลับลง

นางไม้มาช่วยแก่จนพิน และปลอมประโลม บอกเล่าเรื่องแม่ที่ถูกยักษ์วิรุณมาศจับไปไว้ที่เมืองมยุรา ให้รับตามไป จนพระลักษณวงศ์ได้พบบวณร ได้สไบที่แม่ฝากไว้ เดินทางต่อไปจนถึงอาศรมฤๅษี ได้พบนางทิพยเกสร และอยู่ร่วมเรียนวิชากับพระเจ้าตา

ยักษ์วิรุณมาศ ได้พยายามเอาอกเอาใจและเกี้ยวโลมให้นางสุวรรณอำกายอมเป็นมเหสี แต่นางถือสัตย์ อธิษฐานจิต จนบันดาล "ให้โลกียในกายนางหายไป" ส่วนท้าวพรหมหัตถ์ หลังจากตั้งนางยักษ์แปลงเป็นมเหสี ก็ลุ่มหลงจนนางมีจิตตงค์หนึ่ง ท้าวพรหมหัตถ์ประทานนามว่าโกสุม

ฝ่ายพระลักษณวงศ์ หลังจากได้รู้เรียนจนสิ้นความรู้ของพระอาจารย์แล้ว คืบหนึ่งนิมิตฝันเห็นพระมารดา จึงได้คิดว่าจะต้องไปตาม เข้าลาพระเจ้าตาฯ จึงเสกพระขรรค์และพระแสงศรให้ พร้อมกับเนรมิตพาชีขึ้นสำหรับขับขี่ไว้รบกับยักษ์ให้ พระลักษณวงศ์จึงกราบลาพระเจ้าตาและนางทิพยเกสรออกเดินทางไปอย่างเร่งรีบจนถึงเมืองมยุรา

ได้แปลงองค์เป็นฤๅษี ร่ายมนต์ให้พระขรรค์และศรเป็นไม้เท้า มาเป็นก้อนขี้ผึ้งเข้าไปสืบข่าวจนได้ความแน่ชัดแล้ว ตกกลางคืนจึงแปลงกลับเข้าวังไปสะกดท้าววิรุณมาศเขียนหนังสือทำให้ออกรบ และรับนำแม่เดินทางไปยังรับที่เชิงเขา

ยักษ์วิรุณมาศตื่นขึ้นเห็นหนังสือทำรบก็จัดทัพไปตาม จนได้รับสู้กันเป็นสามารบ จนในที่สุดก็ถูกศรตาย ไฟรพลอยมรกตเมืองให้พระลักษณวงศ์ฯ และพระมารดาจึงเข้าเมืองมยุรา รับสั่งให้นางมายูเรศ มเหสีเดิมของวิรุณมาศมาเฝ้า

ความจบลงเพียงเท่านี้

น่าสังเกตว่า แม้วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นบทละคร ขึ้นต้นบทด้วย เมื่อนั้น และ บัดนั้น ก็ตาม แต่ลักษณะกลอนกลับเคร่งครัดอย่างกลอนอ่านของสุนทรภู่ กล่าวคือกำหนดคำเป็นแปดคำเสมอ ส่วนบทละครทั่วไปจำนวนคำในแต่ละวรรค นิยมให้มี ๖ - ๘ คำ เพราะต้องเอื้อกับทำนองเพลง

การที่บทละครเรื่องนี้ยืนจำนวนคำในแต่ละวรรคเป็น ๘ คำ จึงมีลักษณะและลีลาเป็นนิทานคำกลอน และมีส่วนคล้ายกับกลอนของสุนทรภู่เป็นอย่างมาก หากมิใช่การลอกเลียน ก็ชวนให้สงสัยว่า อาจจะเป็นบทละครสำนวนสุนทรภู่ ในช่วงที่ได้ไปอยู่ที่เมืองเพชรบุรี พ.ศ. ๒๓๕๑ - ๕๖ ก็ได้ ดังจะยกความบางตอนให้เห็นดังนี้

โอดดอกสร้อยสัทวนิจจาเอ๋ย	จะล่วงเลยจากอกไปตกไหน
เสียดายดวงดอกฟ้าสุมลัย	เคยชื่นใจชมเล่นไม่เว้นวัน
โอดเจ้าดอกคัดเค้ากับสาวหยุด	เคยหอมสดชื่นใจเมื่อไกรกัน
เพราะสาวเห็นสาวหยุดชิงจุดกัน	จึงติดพันร้องเรียกสำเนียงนาม
เสียดายดอกจำปามณฑาทิพย์	มาลอยลิบจากไปจิตใจหวาม
พวงมลัยใส่กรเคยงอนนาม	เมื่อยามสามจากไปเสียไกลทรง

หรือ

เห็นต้นโคกสะอื้นเจ้าอินโคก	ยังวิโยคเดินไปตามไพรศรี
จำปีเหมือนเรามากกว่าปี	ชนนี้พรัดพรากไปจากกาย
กอร่าก่าเหมือนกรรมมาทำให้	แสลงใจคิดไปแล้วใจหาย
น่านองนองน้ำตาเอกากาย	ต้นกำจายเหมือนกำจัดพลัดพารา
สุกรมกรรมกรอมจนผอมเศร้า	โอดเราพลัดแม่เหี่ยวแลหา
พระพายพัดเรื้อยเฉื่อยเธอเหนื่อยมา	ลงนิทราหลับไปในไพรวัน

อย่างไรก็ตาม การได้พบต้นฉบับต้นฉบับบทละครเรื่องลักษณะวงศ์ที่เพชรบุรี ทำให้ได้เห็นทั้งการแพร่กระจายและแนวโน้มในการนำนิทานแต่ก่อนมาใช้เป็นประโยชน์ร่วมสมัย จนถึงปัจจุบัน

เรื่องวรรณกรรมร้อยกรองจากวัด ซึ่งอาจารย์เสยย์ เกิดเจริญ ได้อุตสาหะรวบรวมออกมาเป็นอักษรวิธิปัจจุบัน และนำออกเผยแพร่ นอกจากจะเป็นการรักษาและสืบทอดต้นฉบับให้กว้างขวางออกไปแล้ว ยังจะได้เป็นแนวทางให้ผู้สนใจได้ศึกษาอย่างลุ่มลึกยิ่งขึ้น เป็นการรักษามรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น และสามารถใช้ประโยชน์ในการศึกษาในด้านต่างๆ สุดแต่นำไปใช้ตามแง่มุมที่ผู้สนใจมองเห็น

ในการรวบรวมต้นฉบับสมุดไทยเป็นอักษรวิธิปัจจุบัน ย่อมทราบกันดีในหมู่ผู้สนใจและคลุกคล้อยู่กับการเขียนเอกสารในสมัยโบราณ ทั้งทางวงค์พท์ การสะกดคำ ซึ่งผู้คัดลอกมืออิสระ ไม่ถูกบังคับด้วยตำราใดๆ นอกจาก

ความเจนจัดส่วนตัว การถอดออกเป็นถ้อยคำและอักขรวิธีปัจจุบัน นอกจากจะต้องอยู่ในกรอบคือพจนานุกรมอย่างหนึ่งแล้ว ความรู้และมุมมองของผู้ปริวรรต ก็เป็นเรื่องจำกัดอีกอย่างหนึ่ง ที่อาจก่อให้เกิดการตัดสินใจผิดพลาดได้ การเผยแพร่ต้นฉบับที่ปริวรรตแล้วครั้งนี้ จึงไม่ควรถือเป็นที่ยึด จำเป็นจะต้องมีการศึกษาทบทวน เปรียบเทียบ กับต้นฉบับที่ได้จากแหล่งอื่นๆ เช่นหอสมุดแห่งชาติ และแหล่งวรรณกรรมท้องถิ่นอื่น จากศูนย์วัฒนธรรมและหอสมุดของสถาบันทางการศึกษาในจังหวัดต่างๆ ที่ต้นตัว และเก็บรวบรวมไว้ ซึ่งจะก่อประโยชน์ได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

ประถม ก.กาหัดอ่าน เพชรบุรี
จากต้นฉบับ วัดโคมนาราม อ.บ้านแหลม และวัดปากน้ำบางจาน อ.เมือง

๑ หน้าต้น ฯะ

ประถม ก.กาหัดอ่าน ฯะ

ยานี้

๑	๑ นะโมข้าจะไหว้	วรไตรระตะนา
	ใส่ไว้ในเกศา	วรบาทะมุณี
๒	๑ สอนอ(คุณะ)วรไตร	ข้าใส่ไว้ในเกศ
	เดชะพระมุณี	ขอย่ามีที่โทษา
๓	๑ ข้าขอยอชูลี	ใส่เกศให้ว้าบาท
	พระผู้กรุณา	อยู่เกศาย่ามีภัย
๔	๑ ข้าไหว้พระสัทธรรม	ที่ลี้กล้ำคัมภีร์ใน
	ได้รู้ดูเข้าใจ(ได้ดูรู้เข้าใจ)	ขอย่าได้มีโรคา
๕	๑ ข้าไหว้พระภิกขุ	ที่ได้ลุแกโสตา
	ไหว้พระสะกิทาคา	อะระหาธิบดี
๖	๑ ข้าไหว้พระบิดา	ไหว้บาทาพระชนนี
	ไหว้พระอาจารย์	มีมหากรุณา
๗	๑ ข้าไหว้พระครูเจ้า	ครูผู้เฒ่าอยู่เกศา
	ได้สอนรู้วิชา	ไหว้บาทาที่พระครู
๘	๑ จะใคร่รู้วิชา	ขอเทวมาคำชู
	มีรู้ขอให้รู้	ดูได้เล่าเข้าใจ
๙	๑ ไชโยขอไชยะ	ไชยชนะแกโลโก
	โทสะแลโทโส	แลโมหะอย่าบีฑา*

* หนังสือปถมก.กาหัดอ่านอย่างโบราณเล่มเดียวจบ รัตนโกสินทร์ศก ๑๐๘ หน้า ๒ ว่า

๑ ไชโยขอเดชะ	ไชยชนะแก่มารา
ระบือให้ลือชา	เดชะสามาไชโย
๑ ไชโยขอเดชะ	ไชยชนะแกโลโก
โทโสแลโมโห	อย่าโลเลใจใจ

๑๐	๑ ก. ข. นโมไทย โมหะแลโมหา	ขอจำได้ในมนา อย่าโลเลใจเจ้าใจ
๑๑	๑ กุมาระกุมารี จะล่อพ่อเข้าใจ	ตระกูลที่เยาว์วัย ให้รู้จำคำวาทิ
๑๒	๑ ว่าไว้ในก.กา ว่าไว้แต่เท่านั้น	ก. ข. ขาอาอึ ที่พ่อได้ใน ก.กา
๑๓	๑ แต่พ่อให้รู้เล่า ว่าไว้ให้รู้เถา	ที่ผู้เขลาเขาวมา กุมารตระกูลนี้
๑๔	๑ จะใคร่ให้รู้คำ รู้แท้แต่เท่านั้น	ที่ลืกล้ำจำได้ดี ดีจำเอาเบาใจครู
๑๕	๑ จะว่าแต่ล่อล่อ ว่าไว้พ่อให้รู้	ว่าแต่พ่อล่อใจดู ดูใดเล่าเอาใจใส่ ะ

๒๘

๑๖	๑ ก.กาว่าได้ จะเอา ก.กา	ขึ้นข้อต่อใหม่ เข้ามาปะปน	ว่าในแม่กน จะว่าแต่กน	เป็นพันปัญญา
๑๗	๑ ว่าไว้เป็นกลอน รู้แต่่นโม	แต่ล้วนจะสอน ก.ข.ก.กา	กุมารอ่านมา ให้เล่าอ่านว่า	แต่ละแม่แนไป
๑๘	๑ รู้กันอ่านกน มันเล่ามันเรียน	แต่ละท่อนผ่อนปรน มันเขียนเพียรไป	อ่านจนเจนใจ เรียนว่าจำไว้	ได้พลันบรรณา
๑๙	๑ ดุรากุมาร อาศัยแต่เพียร	จะเขียนเรียนอ่าน เล่าเรียนนั้นนา	อาจารย์ว่ามา ถ้าใครอุตสาห	อ่านว่าตาตุ
๒๐	๑ อย่าทำซี้คร้าน อย่าเล่นเย็นเข้า	เล่าเรียนเขียนอ่าน หมั่นเข้ามาดู	ชาญเจนเจนหู อย่าได้ให้ครู	ถูกว่าดำดี (รู้ว่าดำดี)
๒๑	๑ จะเขียนเรียนว่า อย่าว่าอันไป	อย่าถลิดล้า ว่าไรให้ดี	จำคำวาทิ อย่าทำอู้อี้	รู้จักพิไร
๒๒	๑ อย่าหนีลี้เหล้น อย่าทำโอ้อี้	เล่าปนโกนเกน หนีเตรเรไป	เขม้นเป็นใหญ่ เล่าจำเอาไว้	อย่าให้ตึรัน
๒๓	๑ เพียรเอาให้ลุ อย่าดีอย่าดำ	อย่าทำกะกุ อย่าว่ากูมัน	อย่าดูอย่าดัน เจรจาว่ากัน	แต่อันดีดี
๒๔	๑ สอนว่าอย่าแซ	สอพลอกอแก	เจรจาพาที	

	เจโกโปเปเล่า	โง่เง่าไม่ดี	รู้ไว้ให้ถี่	จะมีคนยำ
๒๕	๑ ให้จำคำครู ที่จะเป็นผล	มิรู้ให้รู้ ให้บนให้รำ	ให้รู้ให้จำ อย่าเล่นเย็นคำ	ครูพร่ำรำสอน
๒๖	๑ อย่าเป็นคนเซลา อันที่จะเล่น	เจโกโง่เง่า อย่าเป็นอवार	ชี้เซาหวานอน เรียนให้รู้ก่อน	สอนไว้ให้จำ
๒๗	๑ พ่อแม่ดำทอ สอนดำว่าไร	อย่าได้ต่อล้อ ควรใส่ใจจำ	ว่าพอดต่อคำ ผันผอนย้อนท่า	น้ำใจใสศรี
๒๘	๑ อย่าหนีขี้คร้าน ตาคุหูใส่	จะใช้จะวาน จำไว้ให้ดี	ข้อการอันมี อย่าเมินเดินหนี	ลี้ไปโคลคลา
๒๙	๑ ไปปล้นมาพลัน จะเล่นก็เล่น	อย่าให้ตีรัน ให้เป็นเวลา	ทูนหันโกรธา อย่าให้เกรหา	สอนว่าใส่ใจ
๓๐	๑ อย่าทำใจตื่น พ่อแม่จะสอน	ว่าไรชะลื่น โอนอ่อนผ่อนใจ	ขึ้นรู้ผู้ใหญ่ ข้อที่ดีไซ้	จำไว้เป็นผล
๓๑	๑ สิ้นเล่าเท่านั้น ท่านลั่นบันรอน	แก้ไขไว้ที เป็นกลอนสอนตน	อันมีในกน แต่ล้วนเป็นผล	แต่ต้นกนมา

จบ

๓๒	๑ อ่านกนจนสิ้นเจนจบ ประทพประทับกับกน	ว่าใหม่ในกบ
๓๓	๑ เป็นหล่นอันดับสับสน เข้าปนเข้าคละกันไป	ว่ากบกับกน
๓๔	๑ ว่าต่อข้อกลอนสอนใจ อันใดอย่าเพี้ยนเคลื่อนคลา	สดับกรับ(ตรับ)ไว้
๓๕	๑ เป็นระเบียบทำเนียบเปรียบมา ที่ว่าที่ไหว้อาจารย์	อย่าหลู่ครูบา
๓๖	๑ เล่าจบมอบนบกราบกราน ไหว้สาธุการกระดานครู	วันทาอาจารย์
๓๗	๑ อย่าทำยาเหี้ยมลบหลู่ ขึ้นชูขึ้นใส่เกศี	เคารพจบครู
๓๘	๑ อุตสำหรับูชาบาลี ที่ท่านแต่ก่อนสอนมา	เป็นประเวณี

๓๙	๑ ทำดีจะมีปัญญา ปัญญาผู้นั้นพ้นเพื่อน	ใครหลู่ครุบา
๔๐	๑ ก.ข. นโมเลื่อนเบือน ให้เพื่อนให้พ้นทันใจ	เขียนลบกบเกลือน
๔๑	๑ วนเวียนเขียนกลับฉบับใหม่ ไม่ได้ไม่จำคำสอน	ลบเลื่อนเบือนไป
๔๒	๑ จับกระดานอ่านเล่าก็ทาวนอน กินอนก็กรนบ่นไป	ลื้หลบซบซ่อน
๔๓	๑ เขียนจบไม่ลบหลับไหล น้ำใจไม่ได้ยินดี	กระดานแบแซไว้
๔๔	๑ รบเดือนเหมือนว่าคำผี ก็หนีก็หลบไป	ครุภะจะดี
๔๕	๑ ข้อนี้มีดีอย่าใส่ใจ ควรไว้เป็นครูบูชา	คนรู้ผู้ใหญ่
๔๖	๑ ระวังให้ดับโทษา ท่านว่าก็พว่จำคำ	อาจารย์ท่านดำ
๔๗	๑ อย่าได้เป็นใจโกลา มิทำมิรู้ดูไป	มิจิมิจำ
๔๘	๑ จะว่าแต่พอย่อไว้ อย่าได้ติฉินนินทา	พอให้เข้าใจ
๔๙	๑ จบจบครบสิ้นแลนา ข้างหน้าจะว่าต่อไป	ถ้วนถั้มีมา
ยานี้		
๕๐	๑ อ่านจบสิ้นสรรพ ว่าอีกบ่ลือกแปลกใหม่	มาจะกลับอ่านอื่นไป ที่ในกยกยกออกมา
๕๑	๑ แต่ละแม่แน่นนอนไป จะสอนกุมารา	ยกยกไว้ให้วิธา ว่าให้อ่านชาญเซนใจ

^๒ ปบ = ก. วังไล่ตะครูป, ตบตะครูป, ตะปบ

๕๒	๑ จะผูกให้ผูกที่ ยากนักยากักไว้	อักษรนี้ล้าลิกไป จำให้ได้จนแน่นนอน
๕๓	๑ อ่านดูให้รู้จัก ประโยคให้ชัดซื่อน	ให้กระหนก(ตระหนก)ในอักษร ว่ายกย่อนเป็นกลอนไป
๕๔	๑ พินท์เอกแลพินท์โท ไม้แอแลไม้โอ	ไม้เอโออันมีใน มีไม้ไ้เป็นสำคัญ
๕๕	๑ คอ บอ เป็น สอ ได้ ล. ร. เป็นน. นั้น	ส.ชิตใส่ใช้เหมือนกัน รู้มีทันอ่านจนใจ
๕๖	๑ ช.ใช้ได้ต่าง ด. เป็นด.เหมือนกันได้	จ.ต.ถ.ท.ท่านก็ใช้ ยกยักใส่ไม้โทตรี
๕๗	๑ น.เล็กและณ.ใหญ่ ณ.เล็กเรียกว่าผี	พ.นี้ใช้ใช้คนละที พ.ใหญ่นี้ว่าพีน้า
๕๘	๑ อาจารย์ท่านยกยก ว่าไว้ให้วิถา	ไว้คำหนักคำเบามา มีปัญญาพราจำเอา
๕๙	๑ จะว่าให้ลิกนัก เด็กเด็กปัญญาเขา	ให้ยกยกเป็นหนักเบา เอาแต่ล่อพอเข้าใจ
๖๐	๑ บาลีมีอักโซ จะใครรู้ซึ่งขอมไทย	ทำใหญ่โตรำเรียนไป หรือจะใครเรียนคัมภีร์
๖๑	๑ หรือว่าจะเรียนเลข ผูกชะตาตุราตี	เป็นหมอเอกโหราดี ฤษณานาที่สุริย์จันทร์
๖๒	๑ อิศโรผู้เป็นใหญ่ คัมภีร์พิไสยนัน	ท่านว่าไว้มีครบครัน เป็นเมหันต์โอฟ้า
๖๓	๑ ที่กยกยกแยก ว่าไว้ให้วิถา	เป็นแผนกแตกออกมา มีปัญญาจำใส่ใจ
๖๔	๑ พรรณนามาอเนก ที่กยกยกไว้	เอาข้อเอกออกมาไซ อ่านอื่นไปให้วิถา"

* ฉบับประถมก.กาฬอ่านอย่างโบราณเล่มเดียวจบ ร.ศ. ๑๐๘ หน้า ว่า "อ่านอื่นไปอย่าไหลหลง"

สุรางคนางค์

๖๕	๑ ตั้งเรื่องเนื่องไป คล่องจ่องต้องถูก	จัดแจงแต่งใหม่ ผูกพันมั่นคง	ตั้งใจจำนง จะว่าที่ก่ง	ให้จงแจ้งใจ
๖๖	๑ อ่านให้ถูกต้อง จะแถลงแจ้งข้อ	ลำนันทำนอง พอเราเข้าใจ	คล่องจ่องกันไป สอนสั่งฟังไว้	ให้มันหรรษา
๖๗	๑ ดุราภุมาร ให้ลู่ปรุปรุ่ง	แสวงหาอาจารย์ ตั้งใจจินดา	ร่ำเรียนวิชา สำหรับครา	กุมารทั้งผอง
๖๘	๑ ครั้นว่าใหญ่กล้า ทำนาทำไร่	จึงให้แสวงหา ใจกรีกนึกปอง	ทรัพย์สิ้นเงินทอง ให้มีเงินทอง	ข้าวของบริวาร
๖๙	๑ ทรัพย์นี้มีใกล้ แค้นแค้นแดนดิน	ใครปัญญาไฉน มีสินทุกสถาน	หาได้บ่นาน ผู้ใดเกียจคร้าน	บ่พานพบนา
๗๐	๑ ข้อนี้ควรจำ จะเป็นที่พึง	เร่งให้กระทำ เหมือนหนึ่งพรรณา	เหมือนคำว่ามี ผู้มีปัญญา	จงจำใส่ใจ
๗๑	๑ อย่าเป็นนักเลง อย่าได้คำนึง	ร้องรำทำเพลง อย่าพึงพอใจ	เข้าการอะไร เสียงแทบแทบไล่	เครื่องไม่เข้ายา
๗๒	๑ เปลืองหมากเปลืองพลู เปลืองแบ่งเปลืองข้าว	เปลืองกินเปลืองอยู่ เปลืองเล่าเปลืองยา	แทบหุแทบตา เปลืองเลื้อเปลืองผ้า	เปลืองค่าจ้างคน
๗๓	๑ อย่าเรียนกลองแขก เร่ตีหน้าบ้าน	พาให้ใจแตก รำคาญหูคน	มันไม่เป็นผล เขาว่าเขานั่น	คำคนนินทา
๗๔	๑ อย่าเป็นขี้เมา ปากโป้งโง่งเง	สูบผีนกินเหล้า โง่งเงตีดำ	มีนเมาสุรา โกรกรากปากกล้าวาจาโหวด	
๗๕	๑ อย่าเข้าบ่อนใหญ่ มันไม่เป็นผล	เล่นนกเล่นไก่ ท้าวหน้าคาญ	เครื่องได้ยากนาน ข้อที่การงาน	ควรทำรำพึง
๗๖	๑ อย่าเรียนปลงของ เร่งหาขายแก้	ทำเงินทำทอง เร่งใหญ่อายตึง	อย่าปองคำนึง อย่าได้รำพึง	ตำราพาหลง

“กรีก” = “ตริก”

“เป - โมรา” ปฏิภาณ กวีสมัย ร. ๕ ได้แปลงใหม่ในเยาวพจน์ว่า

๑ จะเรียนกลองแขก	อย่าตีให้แตก
เที่ยวตีหน้าบ้าน	ทำการมงคล

จึงจะเป็นผล

ไม่มีใครบ่น

ผู้คนนินทา

๗๗	๑ อย่าเรียนเล่นหัว อย่าปองลองหญิง	ตำราเจ้าเล่ห์ จริงจริงมันคง	โวเวไม่กรง ^๖ พาให้ใจหลง	บ้าหลังคั้งไป
๗๘	๑ อ่านให้รู้แจ้ง ข้อดีถี่ถ้วน	ประจักษ์หลักแหล่ง ควรทำจำไว้	แต่งคล้องจองไป เอาเป็นฉะบับได้	เร่งให้ควรจำ
๗๙	๑ ที่ไม่เข้าการ แก้งผู้ถูกถ้วน	มีอยู่หลายสถาน ควรเอาใจฟัง	อ่านมาแต่หลัง เป็นกลอนสอนสั่ง	ฟังคำจำไว้
๘๐	๑ จะว่าแต่พอ ร่ำมาช้านาน	สับสนั่นย่อ อ่านอื่นคืนไป	แต่พอเข้าใจ จบกลงไว้	เท่านี้แลนา

ฉบับ

๘๑	๑ อ่านกลงสิ้นจบหมด เป็นบทเป็นบาทพาดไป	ว่าใหม่ในกต
๘๒	๑ คล้องจองต้องถูกผูกใหม่ ที่ในฉะบับอันดับกัน	ประดับประดิษฐ์ใส่
๘๓	๑ จองพดไม่ขัดแย้งชั้น ธรรมเนียมทำเนียบเปรียบสอน	บาทบทจดกัน
๘๔	๑ กำหนดเป็นบทบาทกลอน ให้อ่อนให้อ่านชาญเจน	ดริตริกฝึกสอน
๘๕	๑ กรบเท้าเจ้าบวชเป็นเณร ให้เจนให้จบครบครัน	อ่านอวดสวดเกนท์
๘๖	๑ จงสดับกับฟังมีน่าน ที่ท่านผู้รู้ครุบา	ปรนนิบัติอาจารย์
๘๗	๑ จงฟังตั้งใจรักษา เรียกหาจงบังฟังดู	ท่านผู้ครุบา
๘๘	๑ นั่งฟังสดับรับหู นั่งดูคำรบขบฉัน	อย่าเล่นเขม้นอยู่
๘๙	๑ ตั้งจิตเป็นนิจทุกวัน สีฟันเจ้าเณรประเคนครู	น้ำใช้น้ำฉัน

^๖ กรง = ตรง

๕๐	๑ จงเจ้าเอาใจใส่ดู ที่ครูจะฉนบรจง		เภสัชหมากพลู	
๕๑	๑ ตั้งใจลงให้แนกรง จงดีกับปียบอกตำ		เภสัชดิบสง	
๕๒	๑ เก็บหามาทุกเข้าคำ เข้าคำพรำดูบูชา		ใส่เสียบเรียบทำ	
๕๓	๑ เอากรวดลงกวาดวัดวา วัดวาที่ปรกรกราน		ทิ้งถากถอนหญ้า	
๕๔	๑ แพบไกลไม้สี่ที่ฐาน ที่ลานข้างสุดกุฏิ		เจดีย์วิหาร	
๕๕	๑ กวาดเอามวนเข้าเผาจี อัคคีเร่งหาอย่านาน		สนทยาตราตรี	
๕๖	๑ จุดไว้ในกุฏิวิหาร ที่ท่านจะอยู่ครุบา		ให้รุ่งเรืองชัชวาล	
๕๗	สำเร็จเสร็จสรรพกลับมา พระครูผู้สั่งสอนตน		นวดพันบาท	
๕๘	๑ เสร็จสรรพกลับมาบัดตน จงบ่นจงเรียนเพียรไป		ตั้งใจสวดมนต์	
๕๙	๑ ประพฤติตามกิจวินัย จำไว้อย่าได้พินเพื่อน		ระงับดับใจ	
๑๐๐	๑ อย่าได้ให้ครูตักเตือน จงเตือนสติตนไป		อย่าบิโดยาเบือน	
๑๐๑	๑ จบบทที่กดลงไว้ ที่ในฉบับอันดับกัน ฯ		อ่านอื่นขึ้นไป	
๒๘				
๑๐๒	๑ อ่านครบจบกค จะร่นย่อ	ประดิษฐ์คิดบท แต่พอสวดสม	ต่อกดขึ้นกม ให้พร้อมกล่อมกลม	ประสมถูกกัน
๑๐๓	๑ ตั้งข้อต่อใหม่ ว่าในสิกขา	อ่านอื่นขึ้นไป ศีลาลิบอัน	คิดให้ขยัน บาทบทต้นนั้น	ตั้งแต่ปาณา
๑๐๔	๑ ปาณาว่าขาด	อย่าได้ฆ่าสัตว์	ตามพุทธบัญญัติ	

	(พระเจ้าเทศนา) อย่าได้ประหาร	ผลาญชีพมรณา	จะขาดศึกษา	อย่ามาฆ่าดี
๑๐๕	๑ อทินนาทาน	แปลให้วิถาร	อ่านตามบาลี	
	อย่าได้ลักทรัพย์	อันเจ้าของมี	เวระมณี	เว้นไว้อย่างทำ
๑๐๖	๑ อับพรหมจารี	อย่าร่วมประเวณี	ข้อนี้ควรจำ	
	ศึกษาห้ามปราม	อย่าลามลวนทำ	เป็นบาปเป็นกรรม	จำคำอาจารย์
๑๐๗	๑ มุสาวาทา	อย่าได้เจรจา	สัพลาโวหาร	
	เลียดส่อซ่อเขา	เอาบรรณาการ	บาลีท่านอ่าน	ขาดซึ่งศึกษา
๑๐๘	๑ (ท่านแปลแก้ไข)สุราเมรัย เว้นไว้อย่างได้		ส้องเสพย์สุรา	
	อันชื่อว่าเหล้า	พระเจ้าเทศนา	มีพุทธุกกา	ตรัสว่าอย่าทำ
๑๐๙	๑ วิกาลโภชน	ขณะนั้นโสด	ตรัสโปรดว่ากรรม	
	ภิกขุสามเณร	ตาเถรอย่าทำ	อย่ากินของค่า	มูลผลอาหาร
๑๑๐	๑ บัญญัตินัจจี	อย่าได้ยินดี	พื่อนรำชฆาน	
	อย่าเล่นครี้นเครง	ทำเพลงเลิงการ	ขาดศึกษาจารย์	ท่านแปลแก้ไข
๑๑๑	๑ มาลาคันธ	วิเลเวร	มณีนีใน	
	อย่าได้ยินดี	กลิ่นหอมสิ่งใด	อย่าแซมอย่าใส่	หัดในกรรม
๑๑๒	๑ บัญญัติไวสิน	เครื่องอันมีกลิ่น	อย่ายินดีนา	
	ระมัดพิมเสน	ราชนกฤษณา	จงจันหรืออย่าทา	ศึกษาห้ามปราม
๑๑๓	๑ อุจจาสะยะนะ	อย่านั่งอาสนะ	อันสูงอันงาม	
	มีพุททบัญญัติ	ในอรรถห้ามปราม	จงให้ทำตาม	คำพระวินัย
๑๑๔	๑ ชาตรูประชา	เร่งให้สละ	เงินทองใดใด	
	อย่าประดับเครื่อง	อันเรื่องสุกใส	แหวนทองอย่าใส่	สอดในหัตถา
๑๑๕	๑ จบทบัญญัติ	ครบศีลสิบหัต	สำแดงแจ้งมา	
	จำเอาไว้ให้ได้	ว่าในศึกษา	ตั้งใจรักษา	ศีลาทศพล
๑๑๖	๑ อุตส่าห์เล่าเรียน	ตั้งสัตย์ความเพียร	เรียนให้เป็นผล	
	เวลาเข้าค่า	หมั่นเล่าสวดมนต์	เจ็ดตำนานภาณตัน	เกณธ์กันบ่นไป
๑๑๗	๑ มาติกาสามภาร(ภาระวาร) สิบสองตำนาน		ให้ชาญเจนใจ	
	จำเรณูพระปริต	อุณทิสวัชย	กำหนดบทไว้ (ธรรมจักรสมัย)	ให้ได้แน่นอน
๑๑๘	๑ อย่าให้พลั้งพลาด	เปลี่ยนบทเปลี่ยนบาท	เคลื่อนคลาดอักษร	
	ตาอุหุตรับ	อย่าเห็นหลบนอน	อักขระอักษร	สันหัดฉับไว
๑๑๙	๑ เรียนสนธิเรียนนาม	ตั้งจิตคิดถาม	วิภัติปัจจัย	
	ที่อรรถที่แปล	ที่แก้ที่ไข	ที่ตั้งที่ไว้	ให้เห็นเป็นผล

๑๒๐	๑ เรียนมูลให้สรรพ เขียนใบฎีกา	พ่อแม่จะรับ ให้ว่าจุลพน	ออกไปนิมนต์ ให้พระชิตัน	เอาใจสั่งสอน
๑๒๑	๑ แต่งตบครบครัน ซื้อผ้ากาสาวิ	เครื่องกินเครื่องกัณฑ์ มาตัดจีวร	สารพรรณพุกหมอน รัตประคตแพรทองอน	สูกแดงแสงใส
๑๒๒	๑ จึ่งซื้อผ้าปล้อง ใส่สบบงแดง	สะไบโยยอง แกล้งแต่งจงใจ	ย้อมชมพูไทย สีแสงสุกใส	ตั้งใจบูชา
๑๒๓	๑ ตบแต่งบายศรี ผูกกรองซ่อซัน	เจ็ดชั้นงามดี เป็นสุวรรณา	ปักพุ่มบุปผา ครั้นขึ้นเทศนา	จึ่งเวียนเทียนชัย
๑๒๔	๑ ลับปฐะสิกา ที่มีติดมาก	ชวนกันบูชา ที่ยากน้อยไป	จตุปัจจัย คนละเฟื้องคนละไฟ	ตามได้ตามมี
๑๒๕	๑ ใจจงองอาจ ร้องขออภัย	ขึ้นบนธรรมาสน์ ให้คล่องจงดี	มือแก้คัมภีร์ รูปคือปักผี	บุตรสกุณา
๑๒๖	๑ ปีกทางยังอ่อน ถ้าแผ่นปลั่งพลาด	ถึงจะฝึกสอน บทบาทคาถา	ร่อนในเวหา ลัปฐะสิกา	รูปขออภัย
๑๒๗	๑ จึ่งตั้งนะโม พรรณาปารก	ชุ่มเสียงใหญ่โต ที่ซุกไป	กระแสบแจ่มใส ฉับพลันทันใด	ก็จบจุลพน

ยานี้

๑๒๘	๑ นโมว่ามาหมด ผูกเข้าเล่าประสม	กนกบกดกกงกม กมแล้วหนอต่อไปเกย
๑๒๙	๑ เขียนไทยให้จบเจน ยากแท้แต่แม่เกย	ให้ชาญเจนเจ้าเณรเอ๋ย เคยเห็นบ้างหยิ่งซังใจ
๑๓๐	๑ มากมายใช้ยากนัก เพี้ยนเพี้ยนเปลี่ยนกันไป	จะรู้จักอักษรไทย ใช้สับสนพันปัญญา
๑๓๑	๑ บวชแล้วลืกล่อยบ่อย กลับเขียนเรียน ก.กา	เกยแล้วถอยหลังลงมา ก.ข.ขาว่าต่อไป
๑๓๒	๑ ก.ข.ต่อวันเรียน ต้นปลายก็หายไป	เกยแล้วเวียนเขียนเกยใหม่ ทั้งเก่าใหม่หายไปพลัน
๑๓๓	๑ ให้เขียนเวียนแต่ลบ เขียนลบตบตีกัน	กว่าจะจบเป็นครึ่งวัน รันเข้าบ้านชี้ครันมา
๑๓๔	๑ เล่าเรียนเวียนแต่ลบ	กว่าจะจบพลบเวลา

- รุ่งเช้าเล่าอ่านหา
 ๑๓๕ ๑ เรียนโยไม่อุตล่ำห์
 เกียนักมักหลบลี้
 ๑๓๖ ๑ เขียนพลงเล่นพลงเล่า
 เขียนพลงวางไปเล่น
 ๑๓๗ ๑ นะโมแล ก. ข.
 เขียนผิดคิดจึงงำ
 ๑๓๘ ๑ ปากว่าตาเม็นซี่
 ซี้เปล่าเล่าเล่นโย
 ๑๓๙ ๑ เห็นฉบับจับเขียนดู
 ไม่เขียนเวียนไปฐาน
 ๑๔๐ ๑ เดินพลงทำอย่างปวต
 อัดอัตรัดท้องมา
 ๑๔๑ ๑ ครั้นเช้าให้เล่าอ่าน
 ได้ต้นมาลิมปลาย
 ๑๔๒ ๑ มีอ่านนานยังคิด
 ชีวต้นบนเพิ่มพัม
 ๑๔๓ ๑ ซี้ซี้จัจจจ
 นิ่งมกัมอยู่นาน
 ๑๔๔ ๑ สอนให้ทำหาจำไม
 คลุกคลีตีรันกัน
 ๑๔๕ ๑ ผู้มีอรร้องครั้นเครง
 ขวบขวบนาบไม้ลง
 ๑๔๖ ๑ เทียวเตรเร้นักเล่า
 ท่านโอยโอยเจ็บนา
 ๑๔๗ ๑ ครั้นนี้ยังมีจำ
 ไม่เขียนเรียนเล่าบน
 ๑๔๘ ๑ ผู้ไวกี้ให้มีอกิ้ว
 พันดินตีนเข่ง
 ๑๔๙ ๑ โยตีมิหลายจำ
 ปรนชนดินมา
- ว่าปากเปื้อนเขียนแซหะ
 แต่ ก.กาเป็นตาปี
 คนซี้คร้านนารู้เห็น
 เขียนแต่เช้าเล่าต่อเย็น
 เซ่นนี้ไซ้ไม่รู้ธรรม
 เสียดินสอเป็นกอบกำ
 จำใจอยู่รู้เมื่อไร
 ทั้งตาปีจี้ผิดไป
 ไม่ถูกตัวหัวกระดาน
 คั้นหัวหูดูรำคาญ
 อ่านมื่ออกบอกลายมา
 หน้าวันวดปวตนักหนา
 ว่าพันเพื่อนเลื่อนเปื้อนไป
 ที่กระดานท่านเขียนหาย
 ว่ากลับกลายเป็นหลายคำ
 ปากมุดมิดคิดจึงงำ
 สำรากซู้ดูลนลาน
 น้ำตาหยดรดกระดาน
 ท่านยี้หูชูตีสัน
 มิใครได้เป็นหลายวัน
 ว่าเสียงสนั่นวันซ้าง
 ให้เข่งยิ้นตีนกรง
 ส่งเสียงร้องก้องวัดวา
 ตีสองเท้าตีนซ้ายขวา
 ว่าวุ่นวายให้ทานบน
 เร่งรันซ้ำเป็นหลายหน
 จนต้องตีไม้กลักรง
 แขนงตัวหัวห้อยโองเตง
 เร่งเหลาไม้ให้ส่งมา
 ทารกรรมเป็นนักหนา
 กว่าจะคำย่าเย็นไป

๑๕๐	๑ เณรใหญ่ไล่ตามพลาง อย่างน้อยเลย่างใหญ่	รันผางผางอย่างไวไว หอบหิวไล่ไม่ยั้งกรง
๑๕๑	๑ แล้วให้ตักน้ำมา ด้วยฝาเปลือกหอยโข่ง	ด้วยตะกร้ามาเทลง ใส่โอ่งอ่างล้างบาบา
๑๕๒	๑ ให้ตักกรดต้นไม้ หิ้วหอบบอบนักหนา	แล้วตักใส่ในวัดวา แบกตะกร้าน้ำตาไหล
๑๕๓	๑ เณรเล็กและเณรน้อย ใครเป็นเช่นนั้นไซ้	อ่านบ่อยบ่อยจำใส่ใจ ได้ความชั่วตัวเจ็บอาย ฯ
ฉบั้ง		
๑๕๔	๑ อ่านเขียนเรียนได้จบ ก็จบแต่ต้นจนปลาย	เข้าใจได้ครบ
๑๕๕	๑ เรียนร่ำกำหนดกฎหมาย ที่ย้ายที่แยกแจกไป	อย่าเพื่อนเคลื่อนคลาย
๑๕๖	๑ ที่นี้จะแจ้งแถลงไข ท่านใช้ในลักษณะอักษร	ที่มิเข้าใจ
๑๕๗	๑ กำหนดเป็นบทบาทกลอน ที่ซ่อนที่ใส่ใช้ตัว	ประโยชน์ออกย้อน
๑๕๘	๑ ไม่เอกไม่โทพินท์หัว(ไม่เอกโทผัด) ทั้งลอ.และรอ.หอ.นำ	คำ(ละ)สามสี่ตัว
๑๕๙	๑ จะแต่ง(ແຜລງ)ให้แจ้งแห่งคำ จะร่ำแต่ไม้ในดง	ให้รู้ให้จำ
๑๖๐	๑ เสลา(ສະລະ)ประดู่ปู้ปรง เป็นดงเป็นทิวละลือไป ^๑	พยุ่งพยอมค่อมลง
๑๖๑	๑ พลองพลวงม่วงปรางทางไหล ไสวสว่างอย่างท่า	ผลิดอกออกใบ
๑๖๒	๑ ชิกซากผากไผ่(ผักไถ่)ไพลดำ กระท่อมกระทุ่มชุมแสง	สุกกรมพนมพนา
๑๖๓	๑ กรวดโกฏฐุโลดทงประยงแดง	ปรางปริกจิกแจง

^๑ ฉบับวัดคลองร่อ เริ่มแต่ตรงนี้ไป

ก็อ่อนก็เอนระเนนไป

๑๗๖	๑ ลมพัดกลับกลอกดอกไสว ก็ไหวเขยื้อนเสมือนยนต์	สะท้อนสะท้อนกันใบ
๑๗๗	๑ กิ่งก้านลั่นระร่ำทั่วต้น ใต้ต้นก็ร่มลมเย็น	ใบกวักพยับพยับ
๑๗๘	๑ ดินขวากผากแข็งระแหงเป็น นอนเล่นก็เรื้อยเฉื่อยมา	กรวดทรายรายเย็น
๑๗๙	๑ ชะแฉ่งชะง่อนก้อนศิลา เป็นท่าธารใหญ่ไหลลง	โกรกกรอกชอกผา
๑๘๐	๑ เหลี่ยมหลั่นชั้นช่องปล่องปลง ก็ลงเป็นปล่องช่องผา	ชะเง้อชะโงกโตรกตรง
๑๘๑	๑ เขาเขียวเหลียวไปไกลตา ตะลึงว่าตะบาดผาดดู	พรอยพรายคล้ายคลา
๑๘๒	๑ แลเห็นเม่นหมี่ม้าหมู่ ก็อยู่ตามกรอกชอกเขา	ผวกผวกจากคู่
๑๘๓	๑ กระแตกกระต่ายทรายทองย่องเบา ก็เคล้าเข้าสู่คูตน	เสือเต้นผ่านเข้า
๑๘๔	๑ ละมั่งทรายควายขวิดติดชน ก็ยลสดับรับหู	ละมั่งสมันเห็นคน
๑๘๕	๑ เสือโคร่งย่องหยัดสักตอยู่ ทางหุระริกกระดิกพลง	พูปเพียบเยียมดู
๑๘๖	๑ เสือเหลืองเยื้องย่องมองกวาง ที่หว่างข้างเขาเอาไป	ฉวยพัดสับตาง
๑๘๗	๑ ธารช่อหล่อหลั่งคั่งไหล ก็ไหลลงโลมโครมมา	เสียงลอกครึกครื้นเป็นคลื่นไป
๑๘๘	๑ ไหลเกราะเซาะซาบอาบผา ตะลึงว่าลูกเห็บเห็บเย็น	เกราะเกรองนองมา
๑๘๙	๑ ไม่หมดหยดหยาดปลาตเห็น	ไม่ขาดปลาตเป็น

ก็อ่อนสับดแกว่งไกว

(วัดช่อง)

	ก็เย็นยะหยดหมดใส	
๑๙๐	๑ ดาษตุพุดันลันไหล ก็ไหลตามปล่องช่องผา	โผนผุดไป
๑๙๑	๑ ปีมะเปี่ยมเหลี่ยมพระสมุทธา ผุงปลาก็วายพรายพรณ	หมุ่สัต์ว้จจา
๑๙๒	๑ ฉลามฉนากมากมายหลายพันธุ์ ก็ดันก็โดดโลดไป	โครมครามตามกัน
๑๙๓	๑ ตะกรับตะกราดสลาดสลิดติดใจ กินโคลไกล่ฝั่งสาคร	เล็มลามตามไป
๑๙๔	๑ เทโพกะให้มาสลอน เนื้ออ่อนไอ้ช้อนช้อนหา	สลุ่มพุกสลุ่มพอน
๑๙๕	๑ สวายแสงแขยงแมงดา อ้ายบ้าย้ายดองล่องลอย	ฉวัดเฉวียนเวียนมา
๑๙๖	๑ เล่นลมตมตื้นพื้นหอย คอดอยเข้าไกล่ใช้กิน	ท่านหงส์ล่งลอย
๑๙๗	๑ ตัวระริกจิกฉาบฉาบบิน แล้วบินขยับกลับไป	คลอแคลแซ่กิน
๑๙๘	๑ นกแขวกแกกถาคลาโคล ที่ไกล่สุมพุ่มซุ่มเซิง	จับสุมพุ่มไม้
๑๙๙	๑ ร้องประเพรียกเสียงครื้นรื้นเริง เตลิ่งเตลิตระเห็ดหนี	บินเตลิดเปิดเปิง
๒๐๐	๑ เปล้าปละกระโนโนรี กากก็เข้าล้อมตอมเต็ม	รุกรโนตะโกนหนี ^{๑๑}
๒๐๑	๑ นกพริกจิกหาเล้าเล้า เหี่ยวเล้าละเมาะเสาะหา	อี่ลุ่มกลุ่มเต็ม
๒๐๒	๑ อาหารในดาลแดนป่า บุตราอันพลัดกระจัดถิ่น	พลัดแพลงแสวงหา
๒๐๓	๑ เหยี่ยวตะไกรไถ่กระจาบฉาบบิน	เลียบหยิกจิกกิน

^{๑๑} ตะกรุมตะไกรงตะโกนหนี-วัดบางจาน

แล้วบินเสือกเสือกสน		
๒๐๔	๑ เหยี่ยวใหญ่ไล่ไก่เหียนวน เข้าคนเข้าคุดมุดแฝง	ลูกเถื่อนเกลื่อนกล่น
๒๐๕	๑ ไม่ออกนอกทางกลางแปลง เข้าแฝงที่รกปกคลุม	วังกระจัดพลัดเพลง
๒๐๖	๑ ยางกรอกดอกบัวม่วง ประชุมเข้าชมสมสอง	เกล้าเพื่อนเกลื่อนกลุ่ม
๒๐๗	๑ นกกระสากระหากะทุทอง เสียงก็ก้องในดงพงไพร	คลั่งโคลงตระโกนร้อง
๒๐๘	๑ พรรณปานกเนื้อไม้ ก็ผูกให้แจ้งแตงมา	ประโยคประหยัดจัดใส่
๒๐๙	๑ จะอ่านให้ตริกปฤษา ค่อยว่าค่อยสอนผ่นใจ	ตู่ทาสปัญญา
๒๑๐	๑ ค่อยชี้แจงแถลงไข มิได้ให้รบตบตี	นิงนานนิกใน
๒๑๑	๑ สั้นบทหมดเล่าเท่านี้ อันมีข้างต้นหนหลัง	เพียรตัวชั่วดี
๒๑๒	๑ สั้นครบจบประโยคกันตั้ง พลาดพลั้งซ้ำขอภัย	ข้างต้นหนหลัง

*ประถม ก.กาหัดอ่านฉบับวัดปากน้ำบางจาน มีข้อความเพิ่มนอกเหนือไปจากฉบับหอชาติ เป็นการเน้น
ถึงการสอนคนบางครกเป็นกาพย์ ๑๖ ข้อความตอนต้นขาดไปเนื่องจากสมุดชำรุด

ฉบับ

๑

ฯลฯ

๑ หน้าขึ้นต้นใจ

๑ ท้องร้องคลอเง้งได้ กันทำนบไว้
น้ำใส่ประเปรี่ยมเต็มสวน

๑ ทิ้งน้ำทิ้งร่องประมวล	ให้เต็มร่องสวน
จึงควรวปลูกพืชตามใจ	
๑ แมงลักผักบุ้งปรุงใส่	มะระอีโรย
ให้มีให้จบครบพันธุ์	
๑ มันทะมื่นไทยให้ครัน	เผือกหอมขมมันชั้น
สารพันทุกสิ่งเต็มไป	
๑ ปลูกพริกขิงข่ากระชายไพล	ผักกาดเต็มไว้
แถมร่องริมคลองท้องสวน	
๑ ปลูกลงจรมีถั่วถั่ว	อ้อยกล้วยประมวล
ทั้งหยวกทั้งปลีใบตอง	
๑ มีครบจบพันธุ์สิ่งของ	น้ำเต้าฟักทอง
ทั้งลูกแลยอดอ้อกุ	
๑ พันธุ์พืชถั่วแระถั่วพู	พันธุ์เปราะพันธุ์
มีอยู่ในสวนเป็นถม	
๑ บวบงวบเหลี่ยมบวบขม	บวบหอมอุดม
ผักเสี้ยนผักกูดผักหนาม	
๑ พันธุ์ส้มมะกรูดมะขาม	มะเฟืองเหลืองงาม
มีลิ้นทุกสิ่งสารพัน	
๑ ตะลิงปิงมูมั่งมะดัน	ครบสิ่งครบพันธุ์
ถั่วถั่วจะมีทั้งสวน	
๑ หยวกปลีตานีถั่วถั่ว	เก็บของทั้งสวน
ไปแลกกับกะปิปลาทุ	
๑ จีบแจงหอยแครงแมงก	ไต่ปลาปลาทุ
ฉลามงูเราแมงดา	
๑ ปูแสมแซ่เค็มปูม้า	ปลาตุกทุกกา
ปลาหมึกปลาเป็นปลาลัง	
๑ ลีถั่วลิ้งคันทูทั้ง	ลีเลียดจวดวัง
ทุกทั้งไข่เหงือกพุง	
๑ นุหนันจันละเม็ดกั้งกั้ง	ทั้งมันทั้งพุง
ยี่สั่นยี่สนขนมา	
๑ ปูทะเลทั้งไข่แมงดา	เกลือกกันขนมา

แลกของนานาเอาไปกิน

- | | |
|---|-------------------|
| ๑ ปราณาสั่งใดก็ได้สิ้น
ได้สิ้นทุกสิ่งมากมี | ตามแต่จะกิน |
| ๑ หมึกสายหมึกกระดองของดี
แมงดาปลาหมอสะหมก | อุดดูแลอินทรี |
| ๑ ตะลุ่มพุกทุกกากระเบนนก
ก็ยกเอามาแลกกิน | กระบอกสะหมก |
| ๑ ไข่เบ็ดไข่ไก่ก็ได้สิ้น
คืนมาบ้านถิ่นบางครก | เปลี่ยนแปลกแลกกิน |
| ๑ หนึ่งเล่าสวนเรายังรก
หญ้ารุกปกคลุมรุงรัง | แผกแซมแถมกก |
| ๑ หิ้งถางถอนหญ้าไว้บ้าง
เผาไฟให้หมดราศี | อย่าให้รุงรัง |
| ๑ อย่าปลูกแต่ผักบดสี
ข้าวโพดข้าวฟ่างวางลง | ปลูกของอย่างดี |
| ๑ แดงโมแดงไทยถั่วยี่สง(ลิสง)
ให้จงครบถ้วนพันธุ์แดง | แดงกวาปลูกลง |
| ๑ ข้าหลวงข้าลิ่งชิงแห้ง
ปลูกไว้จะได้ทำยา | ยังข้าตาแดง |
| ๑ ดีปลีพริกไทยเม็ดงา
ทั้งพริกชี้ฟ้าเผ็ดครัน | พริกตุ้มลังกา |
| ๑ ขาพูใบลำคัมสัน
สารพันกินได้นานา | จิ้มกะบิตีครัน |
| ๑ สะระแหน่โหระพายี่รา
จุ่มจิ้มปลาร้ากินดี | ปลูกไว้เถิดหนา |
| ๑ กุยช่ายปลูกไว้ให้มี
จิตจิตจางจางอย่างจีน | แกงร้อนกินดี |
| ๑ สวนเราเอาอะไรก็ได้สิ้น
มีสิ้นกินได้นานา | สารพันอันจะกิน |
| ๑ ยังผักสิ่งหนึ่งเล่าหนา
กว่าผักทุกพันธุ์ทั้งผอง | เป็นผักพระยา |

๑ อย่าปลูกที่บนหลังร้อง ที่ร้องที่น้ำอัตร	ปลูกไว้ห้องคลอง
๑ ได้แก่ผักกระเจตนั้น มีคุณล้ำล้ำพันใจ	เป็นผักพระยา
๑ แม่นกินผักสิ่งไร กินแก้ก็ค้อยบรรเทาดี	เจ็บปวดอย่างไร
๑ สามเณรตาเถรหลงซี ผักนี้จะสูญสิ้นไป	เก็บทำช้าย
๑ หนึ่งเล่าสตรีผู้ใด อย่าให้ลงเก็บย่าย	มีระดูอยู่ไซ้
๑ ถ้าเก็บผักกระเจตก็หนี จึงว่าผักนี้เป็นพระยา	สูญสิ้นไม่มี
๑ แต่พร่ำว่าพรณนา ที่นี้จะว่าให้แปลกกัน	แต่ต้นกนมา
๑ ปลูกหมากปลูกพลูเรียงรัน เป็นเหล่าเป็นหลั่นกันไป	เรียงเรียงเคียงกัน
๑ ปลูกม่วงปลูกปรางลงไว้ อเนกอนันต์เนื่องนอง	เหล่าหลั่นกันไป
๑ ละมุดสมุทสรอยล่อง ทุเรียนคุลาเหลือชัน	พรวนหนูพรวนทอง
๑ จูบลอนพิมเสนม่วงมัน คราบหมูงเห่าหงสา	หัวช้างม่วงจัน
๑ ม่วงแก้วลิ้มรังสังขยา ไอ้หวดดับเบ็ดไข่เต่า	หินฝนทองทา
๑ ม่วงพราหมณ์ขายเมียแมวเขา ม่วงทองกระสวยลูกยาว	น้ำผึ้งแลกเหล้า
๑ ไข่เต่าไข่กระรอนางขาว ม่วงเหล่านี้แลแซ่ดี	เล็บนางมีอยาว
๑ ปริงปรางมะขางลิ้นจี ม่วงทองชี้ได้ไข่แลน	การะคุณอย่างดี
๑ ธรรมบุตรพุทธรัดน้อเป็น	ม่วงแพบลูกแบน

หงส์ทองปลายแขนกินดี

๑ ม่วงพริตตินะชิดลูกรี
กะทิทั้งหวานทั้งมัน

๑ มะม่วงเนียงนกระทุงขยัน
กินดีปรากฏรสล้ำ

๑ น้ำตาลปากกระบอกหวานฉ่ำ
โตนดแล่นน้ำตาลจีน

๑ สามะวัดสามะรดหมดสิ้น
ปลูกไว้ให้สิ้นนานา

๑ ส้มโตะโกผกา
ส้มซ่าเปลือกบางอย่างดี

๑ ส้มจุทิตย์สมิสี
ส้มเกลี้ยงส้มแก้วลูกโต

๑ ปลูกลงทั้งส้มโอไซ
ลูกโตมาแต่ยัดดัดตรา

๑ ส้มนี้กินดินนักหนา
เป็นของหายากอย่างดี

๑ ส้มตะลุงปลูกไว้ไยมี
ก็กินก็เซ็ดฟันฟาง

๑ ขวิดตุ่มรุ่มกล่ำตาข้าง
เป็นค้ำพลูไว้ได้สาขา

๑ มะละกอสามะลอยอป่า
พุทธาน่าปลิดมากิน

๑ ว่ามาหัวบหมดสิ้น
มีสิ้นในสวนสร้างใหม่

๑ อย่าปลูกแต่ของกินได้
จะได้บูชาเป็นบุญ

๑ ปลูกเคี่ยมยี่โกยี่สุน
ทั้งทางอันนกลงเหลือ

๑ ลำดวนดอกดกดาวเรือง
กุหลาบมะกล่ำจำปา

พิมพ์สนั่นดี

แก้วสามลูกพัน

มันกระเบนดีล้ำ

ขนุนขนันจันอิน

ส้มมะแป้นขี้ม้า

ส้มจินอย่างดี

ยังแต่ส้มโอ

ปลูกไว้เถิดหนา

ใครไม่ยินดี

ยอดต้นทองหลาง

สาเกเพกา

แต่ล้วนของกิน

สร้างสวนดอกไม้

สารภีพิกุล

ชะบาหงส์เหลือ

๑ พุดจีบพุดจิ้นพุดลา

ชงโคโยทกา

เทียนซ้อนเทียนลากาหลง

๑ ชะบาแดงแสงคำมหาหงส์

ทองพันคันทรง

นางแย้มเป็นดงงามสี

๑ มะลิซ้อนมะลิงามดี

หงอนไก่แสงสี

ทั้งสร้อยกระเรียนเหมือนไหม

๑ เข้มแดงเข้มเหลืองเข้มไทย

เข็มญี่ปุ่นช่อใหญ่

ปลูกไว้ทั้งกันหลิกา

๑ ซ่อนกลิ่นส่งกลิ่นหอมมา

หอมรีนกระดังงา

ลมพัดก็พากลับไป

๒๘

๒๑๓

๑ ผูกพันบพาท

เป็นกลอนสอนภาษ

บพาทขาดย้อน

ว่าข้อต่อกลอน

สั่งสอนกุมาร

เร่งสวดเร่งอ่าน

ให้ชาญเซนใจ

๒๑๔

๑ กูจักผูกกลอน

เป็นคำสั่งสอน

หมู่เด็กใจपाल

อ่านแล้วจงจำ

ข้าให้ชำนาญ

เอาแต่ชี้คร้าน

มันดีเมื่อไร

๒๑๕

๑ เด็กเอ๋ยทั้งหลาย

สุเล่นวุ่นวาย

กูว่าชาญใจ

ครั้นกูมีว่า

สุเร่งทำไป

อ้ออิงไปได้

เข้าคำอัตรา

๒๑๖

๑ สุเร่งเล่าเรียน

ชวนกันขีดเขียน

เห็นจะดีกว่า

จะเล่นก็เล่น

ให้เป็นเวลา

อ้ออิงวัดวา

รำคาญหูคน

๒๑๗

๑ กูจักสั่งสอน

เป็นข้อต่อกลอน

สอนเป็นกุศล

สอนใจให้ดี

ยากที่ล้นพ้น

ทำชั่วทรพล

ง่ายนัง่ายหนา

๒๑๘

๑ สุเร่งฝึกสอน

น้ำใจให้อ่อน

ตามโอวาทา

ตริตริกนี้ปกป้อง

ให้ครองปัญญา

คำสอนนี้หนา

จงเข้าใจตน

๒๑๙

๑ กูสอนล้วนดี

ไม่ว่าจู้จี้

ที่มีเป็นผล

สอนแต่ล้วนบุญ

เป็นคุณล้นพ้น

เองอย่าว่าบน

นินทาตำเรา

๒๒๐

๑ ใ้จะชิงช้า

ใจนี้กตรีกหวัง

ให้รู้เทียมเขา

เขาย่อมดีดี

สู้นี้โหดเขลา

ปดโป้งเงา

ไม่เอาอย่างดี

๒๒๑

๑ กูจึงพรัว่า

ด้วยความกรุณา

เมตตาปราณี

ดักเตือนร้อยครั้ง

ไม่ฟังวาที

ถ้าสุทำดี

กูนี้รักใคร่

๒๒๒

๑ เกิดมาเป็นคน

เอาแต่ใจตน

จะดีที่ไหน

	ดูเยี่ยงเอาอย่าง	เขาบ้างเป็นไร	อ้ออิงไปได้	ไม่มีความอาย
๒๒๓	๑ ตัวเขาเพียงนั้น	รู้จักครบครัน	สารพันมากมาย	
	ฝูงคนระบือ	เลื่องลือทั้งหลาย	ตัวเองเปล่าดาย	ความอายไม่มี
๒๒๔	๑ เผ่าพวกพงศ์พันธุ์	พี่น้องสู้นั้น	ท่านล้วนคนดี	
	รู้หลักนักปราชญ์	ฉลาดวาที	วิชาท่านมี	ดีดีทุกคน
๒๒๕	๑ แต่สู้ไม่ได้	ไม่เอาสิ่งใด	ไว้ให้เป็นผล	
	ทำแต่สิ่งชั่ว	ใส่ตัวใส่ตน	หนังสือเป็นผล	สู้ไม่พ้อใจ
๒๒๖	๑ ความชั่วสู้นั้น	ตัดรอนผ่อนผัน	เสียบ้างเป็นไร	
	หุ้มหั้นบั่นรอน	ถอดถอนออกไว้	ปกง่าไว้ใจ	ให้เป็นราศี
๒๒๗	๑ ดูเยี่ยงตัดไม้	จับต้นชนไฟ	ให้อ่อนลงดี	
	ค่อยโน้มค่อยนำ	หลายคราวหลายที	มันจึงตรงดี	ได้ตั้งใจหมาย
๒๒๘	๑ อย่าดูเยี่ยงอย่าง	ประดุจดังหาง	สุนัขทั้งหลาย	
	น้ำมันโสมซาบ	อาบตันจนปลาย	น้ำมันบหาย	คดค้อมคงคิน
๒๒๙	๑ ใจสุเคยคด	สุเคยพยศ	จะเร่งข่มขึ้น	
	ดัดแปลงหัวใจ	ไว้ให้ยังยืน	อย่าได้ขัดขึ้น	ที่โอวาทา
๒๓๐	๑ แน่นว่าผู้มี	ยศศักดิ์สูงศรี	เหล่านักพงศา	
	รูปทรงยัง	ทุกสิ่งมีมา	บรูวิชา	นับว่าไม่ดี
๒๓๑	เหมือนดอกทองกวาว	สีแดงแวววาว	กลืนโอไม่มี	
	เห็นแดงงามเปล่า	รสเร้าไม่ดี	กลืนหอมซูสี	นับว่าดีจริง
๒๓๒	๑ เหล่าพงศ์วงวาร	ยศศักดิ์สิงฆาร	บริวารทุกสิ่ง	
	รูปทรงวิชา	ปัญญากียิ่ง	นับว่าดีจริง	รู้ยิ่งมากมาย
๒๓๓	๑ อยู่ใกล้ผู้รู้	บอ้ายอดสู	เพื่อนฝูงทั้งหลาย	
	เขาเล่าเรียนแซ่	เอาแต่สบาย	บได้ชวนชวาย	ความรู้ใส่ตัว
๒๓๔	๑ อย่าดูเยี่ยงกบ	กินแล้วชอบซบ	อยู่ในสระบัว	
	เกสรบัวหลวง	ร่วงลงตรงหัว	บรูกลืนบัว	ว่าหอมขจร
๒๓๕	๑ ดูเยี่ยงแมลงภู่	เฉียวจินบินวู่	เที่ยวคลั่งเกสร	
	พานพบปทุม	ชวยชุ่มบวร	คลั่งเคล้าเกสร	รู้สขมเชย
๒๓๖	๑ บ่ดูเยี่ยงอย่าง	มุ่งเมินเดินทาง	บ่เคยบ่ดู	
	ดักเตือนเชื่อนแซ	ทำแต่เฉยเมย	ดักเตือนเชื่อนแซ	เคยหลบลั่นอน
๒๓๗	๑ กิจการวัดวา	บ่ได้นำพา	ธุราวารณ์	
	เดินชักหน้านิ้ว	บิตพลัวทวนอน	หนีหลบซบซ่อน	ตื่นสว่างทางหนี

๒๓๘	๑ โกงกู่ชู้ข้า แก้ไขปล้นปลอก	กลิ้งกลอกบอกคำ กลับกลอกทว่า	ทำสำนวนดี ชักจูงชู้ดี	ทำตาเหลือกลาน
๒๓๙	๑ สำนวนบิตพลั่ว ทารกรรมหน้าใจ	ชอบผูกมือท้าว อย่าให้เกียจคร้าน	ห้อยไว้ประจาน ดีหลังแตกฉาน	เป็นริ้วรอยรี
๒๔๐	๑ นี่แน่หนาสุ กว่าแต่จริง	อย่าหนีหาคู ตามสิ่งอันมี	ว่ากูเข้าชี้ ที่สุยินดี	มักกลับมาจา
๒๔๑	๑ สู้พูดไปใย บ่นรำทำเพียร	หนอสูหนอไล่ เล่าเรียนดีกว่า	มันไม่เข้ายา ที่การวิชา	อุตสาห์ฝึกสอน
๒๔๒	๑ ข้อดีสิ่งใด เร่งขีดเร่งเขียน	ซึ่งยังมีได้ เรียนให้แน่นอน	เล่าเรียนเพียรก่อน ว่าเป็นเก่งอน	กูสอนเมื่อไร
๒๔๓	๑ ที่สอนไม่จำ พวงเล่นสาละวัน	น้ำถ้อยน้ำคำ หาผลมิได้	มิจำใส่ใจ จำจะเอาไม้	รันหัวเองลง
๒๔๔	๑ คนดีนี้ใช้ คำสอนซัดซาบ	ท่านสอนสิ่งไร อาบน้ำใจจง	จำไว้ให้คง เพราะใจนั้นปลง	ลงในคำครู
๒๔๕	๑ คนชั่วนี้หา สอนเข้าสอนคำ	ดักน้ำใส่ตะกร้า บ่จำคำครู	บ่ค้างคงอยู่ เพราะใจไม่อยู่	ในคำสั่งสอน
๒๔๖	๑ เวลาเข้าเย็น ในจิตไม่จำ	ชวนกันเร่งเล่น ไม่ทำตามสอน	เอาเป็นอาวรณ์ เรียนให้รู้ก่อน	จึงนับว่าดี
๒๔๗	๑ เร่งเล่าเร่งเรียน ถึงปัญญาชั่ว	เร่งขีดเร่งเขียน เพียรมากคงดี	เลขผานาที่ ครั้นรู้ถ้วนถี่	เป็นที่คนยำ
๒๔๘	๑ ไม่เล่าไม่เรียน หาความรู้ไม่	ไม่ขีดไม่เขียน ไหนคนจะยำ	เวียนเล่นเข้าคำ เที่ยวเล่นเย็นคำ	จะรู้อะไร
๒๔๙	๑ ความรู้ล้ำเลิศ เกิดมั่งเกิดมี	วิชาประเสริฐ เป็นศรีเป็นใหญ่	เป็นที่พึงได้ เงินทองหาได้	ด้วยความรู้เอง
๒๕๐	๑ อย่าทำกรุ่งกริ่ง ทำลิงทำโลน	ทำตัวสูงสิง โลดโผนครั้นครอง	ปากโป้งโง่งเงง ตามใจของเอง	ไม่เกรงครุบา
๒๕๑	๑ เล่นหัวครั้นครอง ลับปุระสุดใจ	ตามน้ำใจเอง เขาไปเขามา	ไม่เกรงเขาวา ดิฉินนินทา	ว่าครูไม่สอน
๒๕๒	๑ ที่จริงย่อมว่า ในจิตไม่จำ	เข้าคำอัตร่า ที่คำสั่งสอน	ไม่มาอาวรณ์ ได้ความเดือดร้อน	เพราะค่อนนินทา
๒๕๓	๑ จะรู้การดี	เป็นศักดิ์เป็นศรี	เพราะอยู่วัดวา	

	อยู่วัดเสียเปล่า	ไม่เอาวิชา	ไม่ฟังครูว่า	จะรู้ที่ไหน
๒๕๔	๑ เวลาบ้ายเย็น	อย่าชวนกันเล่น	เข้าการอะไร	
	น้ำท่าพินผัก	หักหามาไว้	ตระเตรียมไว้ใน	สำหรับเข้าเพล
๒๕๕	๑ แล้วเร่งชวนขาย	สั่งวัทรยาย	หนังสือให้เจน	
	อย่าให้ขัดสน	เล่าปนกันเกณฑ์	ซ้ำให้ชาญเจน	ถูกถ้วนทุกประการ
๒๕๖	๑ เล่าให้เจนจบ	ยกมือไหว้นบ	เคารพกราบกราน	
	จุดเทียนถวาย	ชีวิตันอาจารย์	เภสัชบริวาร	น้ำใช้น้ำฉัน
๒๕๗	๑ เจ้าเร่งจัดแจง	ประดับตกแต่ง	ใส่หมากพลูพลัน	
	ที่ชาผ้าผ่อน	น้ำร้อนน้ำฉัน	จัดแจงแต่งพลัน	ให้หันปรารภนา
๒๕๘	๑ หยิบเครื่องเรียงไว้	หยิบใบชาใส่	ในป่านนั้นมา	
	น้ำร้อนเทริน	ประคินวินชา	อย่าให้หกบา	เประอะเปื่อนไม่ดี
๒๕๙	๑ ฉันทแล้วเสร็จสรรพ	เช็ดล้างลำดับ	ไว้วางกับที่	
	เภสัชตะบัน	ที่อันดีดี	หมากผาดอันมี	ที่ดีตำถวาย
๒๖๐	๑ แล้วนวดบาทา	นวดแข่งนวดชา	ให้ท่านสบาย	
	ปักศอกตรงลง	ย่งตีนขวาซ้าย	แก้ลมทั้งหลาย	คลายแน่นในทรวง
๒๖๑	๑ นวดให้ได้แรง	ดันขาหน้าข้าง	แก้ลมทั้งปวง	
	เกลียวเส้นข้างจุก	จงลุกเหนียวท่วง	สว่างแน่นในทรวง	ดวงจิตคลี่บาน
๒๖๒	๑ นวดหนังต้นคอ	เส้นเอ็นย่นย่อ	ให้คลี่แตกดาน	
	เส้นเหนียวหัวใจ	กระสายสันดาน	ปัสสะคาดสะท้าน	จุกอกให้เหียน
๒๖๓	๑ ค่อยนวดค่อยคลำ	ขยี้ขยำ	แก้เส้นอาเจียน	
	ลมหาวลมเลอ	ลมชะเออลมเหียน	ลมวิงลมเวียน	มิดหน้ามัวตา
๒๖๔	๑ ลมส่ายบอกใจ	ลมพัดในไส้	ปวนปั่นไปมา	
	ลมกลอนร้อนรุ่ม	กลุ่มในวิญญา	นวดไปไคลมา	หลับลงทันใด
๒๖๕	๑ ค่อยพูดเจรจา	สั่งสนทนา	ด้วยข้อสงสัย	
	กังขาวิมุตติ	ยุติภายใน	ชัดเจนในใจ	อย่าได้คลางแคลง
๒๖๖	๑ บทบาทคาถา	ขัดสนก็มา	ถามไต่ให้แจ้ง	
	ให้ท่านอธิบาย	บรรยายลำแดง	อย่างได้กลางแคลง	ที่ทางเล่าเรียน
๒๖๗	๑ เภสัชศิลาณ์	หมากพลูปุนยา	หามาใส่เขียน	
	กลางคันทันพลัน	ฉันทแก้อาเจียน	ทาวเรอะเออเหียน	อาเจียนปากหวาน
๒๖๘	๑ ค่ำมืดเวลา	ก้มเกล้าวันทา	มายังสถาน	
	ที่อยู่ของตน	ตระบัดปนาน	เจ้าอย่าเกียจคร้าน	รำเรียนเพียรไป

	น้ำลายจะตกเข้าแกง	
๒๘๓	๑ บาบใหญ่เร่งให้คิดแทน จะไปตกในนรกนาค	จะต้องพลัดเพลง
๒๘๔	๑ แล้วไปเป็นเปรตเดียรัจฉาน รำคาญเป็นนิจทุกวัน	อดอยากอาหาร
๒๘๕	๑ ห้ามปรามเมื่อแต่งจิ้งห็น ประคินวินชวาที	อย่าพูดจากัน
๒๘๖	๑ อย่าทำสกปรกไม่ดี ถ้วนถึงจตุไชขัง	แมลงวันแมลงหวี่
๒๘๗	๑ จานโอถั่วโยธามลั้ง เก็บล้างให้หมดจดดี	นอนหนายไช้ช้าง
๒๘๘	๑ เสริจสรรพยกสำหรับถวายเป็น ทั้งน้ำอันใสเกอะกรอง	ท่านฉันด้วยดี
๒๘๙	๑ ตัวน้ำวายคลาลอยล่อง จงกรองให้หมดสดใส	ผงไผ่ใบตอง
๒๙๐	๑ ประเคนสำหรับทันใจ อย่าได้เมินหมิ่นผินหลัง	นั่งอยู่แต่ใกล้
๒๙๑	๑ อย่าคบเพื่อนพูดเสียงดัง อย่างนึ่งอึ้งมีนึ่งนั้น	จงนั่งระวัง
๒๙๒	๑ เหลียวแลแปรรูที่ฉัน จะฉันให้อิ่มพอแรง	สิ่งใดครบครัน
๒๙๓	๑ น้ำพริกอีกผัดต้มแกง ตักแต่งถวายโดยจง	ผักชำปลาแห้ง
๒๙๔	๑ สิ่งใดต้องใจประสงค์ จ่านงให้จงพอครอง	หามาใส่ลง
๒๙๕	๑ กล้องยาหาไฟจตุจ้อง เอายาใส่กล้องจตุถวาย	ฉันแล้วโดยปอง
๒๙๖	๑ สิบแก้วโรคริตสีดวงหาย หายคัดจุมูกน้ำมูกไหล	ค่อยเหือดแห้งคลาย
๒๙๗	๑ ภาสขบปอกตำไว้ เมื่อท่านฉันแล้วโดยหมาย	ถวายท่านทันใจ

๒๕๘	๑ บาทรโถถ้วยโถยาราย ในที่ให้ตั้งบังคร	เช็ดล้างวางไว้
๒๕๙	๑ ยกมาเรียงหางถั่ว ถั่วแล้วชวนกันกิน	ทุกสิ่งทั้งมวล
๓๐๐	๑ อย่าได้ลวนลามดูหมิ่น เหมือนพี่เหมือนน้องท้องเดียว	แบ่งปันกันกิน
๓๐๑	๑ อย่าทำซ่อชุกจุกเสียว กระนั้นจะดีที่ไหน	เหน็บแนมไว้เสียว
๓๐๒	๑ แบ่งปันกันกินตามได้ เกลี้ยเรียรายให้เสมอ	มากน้อยเท่าใด
๓๐๓	๑ กินอยู่อย่าทำเปลอเรือ กระจุกระจุยฟูฟาย	เรียรายปรายเปรอ
๓๐๔	๑ สิ่งใดที่ยังมากมาย เมื่อพลประเคนพระสงฆ์	ปกงำไว้ถวาย
๓๐๕	๑ สิ่งใดตั้งใจจำนง ไว้วางดูให้ชอบกล	อย่าจ้วงล้วงลง
๓๐๖	๑ สิ่งไรที่ชั่วทรพล เก็บไว้ให้คนขอทาน	อย่าเอามาปน
๓๐๗	๑ สิ่งใดจะไว้ได้นาน บูยบูยบำเป	อย่าต้องอย่าพาน
๓๐๘	๑ สิ่งใดไม่เห็นเปนแก่ กินเสียอย่าไวไวนาน	ชวนกันทิ้งเท
๓๐๙	๑ สิ่งใดเห็นไม่เป็นการ แก่สัตว์เดียรฉานเถิดนา	จงให้เป็นทาน
๓๑๐	๑ กินแล้วให้ประคินวินชา อย่าให้แมวหมารวี	ปกปักรักษา

สุรางคนางค์

๓๑๑	๑ กินแล้วอืมน้ำ ชวนกันกวาดแผ้ว	เร่งปิดปกงำ เสียแล้วถ้วนถึ	ไว้วางจงดี ปิดประตูให้ดี	แล้วจึงออกมา
๓๑๒	๑ อย่าเตรไ้ไป	กุกฏีเหนือใต้	พุดเล่นเจรจา	

	ชวนกันขีดเขียน	เล่าเรียนดีกว่า	พูดเล่นเฮฮา	เข้าการอะไร
๓๑๓	๑ เร่งอ่านเร่งหา	หนังสือเลขพา	ทั้งหอมทั้งไทย	
	สวดอ่านซ้ำซ้ำ	ว่าเร็วไปโย	ซ้ำซ้ำจำได้	เข้าใจในเรียน
๓๑๔	๑ อ่านเขียนเรียนเล่า	มือจี๊ดเปล่า	ตามิดเมินเขียน	
	บ่ตั้งใจตรง	ลงที่เล่าเรียน	อ่านเมินเดินเขียน	เรียนได้เมื่อใด
๓๑๕	๑ อ่านเขียนเรียนเล่า	ใจตรึงนึกเอา	จึงจะจำได้	
	ตัวซ้อนตัวแถม	ประโยชน์นอกใน	พัวพันกันไป	ลึกล้ำคัมภีร์
๓๑๖	๑ เมื่อใจไม่ตรึง	ปัญญาไม่นึก	คาถาบาลี	
	ปากว่าเปล่าเปล่า	ไม่เอาเมื่อชี้	ทำเล่นเช่นนี้	จะรู้เมื่อไร
๓๑๗	๑ อันเรียนวิชา	เพียรเป็นหัวหน้า	เห็นว่าจะได้	
	ความเพียรน้อยนัก	จักรู้ที่ไหน	เมื่อไรจะได้	ความรู้อย่างดี
๓๑๘	๑ ปัญญาเองน้อย	ความเพียรก็ถอย	ชั่วถ้อยอัปรีย	
	ถึงปัญญาชั่ว	ความเพียรมากมี	แม่นปัญญามี	ดีแต่ปัญญา
๓๑๙	๑ ส่วนตัวชี้คร้าน	ปัญญากล้าหาญ	ก็ไม่เข้ายา	
	จึงเรียนไว้ได้	ก็ไม่น่าพา	นานไปข้างหน้า	ทั้งกว้างทางเห็น
๓๒๐	๑ เรียนได้ไม่คิด	เพราะไม่ใคร่จิต	ละวางทางเห็น	
	ไม่มาผูกพัน	ใจนั้นไม่เพลิน	เรียนแต่ทางเห็น	กันคนนิเทศ
๓๒๑	๑ ความเพียรนี้ใช้	ประจูดังไม้	คำจุนเคหา	
	บ่ให้เซชวน	เรรวนไปมา	เรียนดั่งนั้น	อุปถัมภ์น้ำใจ
๓๒๒	๑ เพียรดั่งนั้น	เห็นดั่งสายฟ้า	แลบแล้วหายไป	
	ความเพียรเช่นนี้	จะดีที่ไหน	จำเรียนไปโย	บ่ได้วิชา
๓๒๓	๑ ความเพียรมากใช้	ดุจสายน้ำไหล	ไหลอยู่อัตรา	
	เพียรเช่นนี้มี	ว่าดีนักหนา	นักปราชญ์ท่านว่า	เพียรนี้ดีจริง
๓๒๔	๑ จำเรียนสิ่งใด	ชัดเจนในใจ	ได้แจ้งทุกสิ่ง	
	รู้จักหนักแน่น	มันแม่นจริงจริง	นับว่ารู้ยิ่ง	บรูฬอมพลม
๓๒๕	๑ รู้จกหนัก	รู้ให้ล้นท้น	อย่ารู้หอมแถม	
	รู้จกถ้วน	สำนวนสอดแนม	รู้ซ่อนรู้แถม	จึงนับหน้าคน
๓๒๖	๑ รู้หลักรู้แหลม	รู้สอดรู้แนม	รู้เล่ห์รู้กล	
	รู้ทั้งสี่ด้าน	รู้กาลกุศล	รู้เท่าเทียมคน	รู้กลสตรี
๓๒๗	๑ แม่นว่าไปไหน	เห็นใครผู้ใด	ทำการอันมี	
	อย่าเห็นเสียเปล่า	ดูเอาทั่วทั้ง	เห็นเขาทำดี	แยกกายเล่ห์กล

๓๒๘	๑ อย่าว่ากูแหลม จำสอจำแนม	เล่ากัลสอแดนม จะเจริญผล	เอาความรู้คน เห็นที่ซอบกล	เก็บใส่อาตมา
๓๒๙	๑ แม้นจะเรียนเลข เกณฑ์บวkdั้งลบ	เป็นหมอย่างเอก องค์ลิปดา	ผูกดวงชะตา วางจันทร์ลักขณา	ให้ต้องจงติ
๓๓๐	๑ พฤษัสนดีเป็นอุจจ อ้งการอยู่กัณ	ราหูกับพุธ ดุนั้นเสาริ	อยู่เมษราศรี มังกรราศรี	อาทิตย์ซอบเชิง
๓๓๑	๑ คุณหารเสร็จสรรพ ขับไล่ให้แน่	ปุมปฏิทินประดับ อย่าทำกระเจิง	ดิถีศุกรเกลิง लगลักษณ์ต้องเชิง	ดูถูกทุกคน
๓๓๒	๑ ดูเขาให้แน่ อย่าทำสอพลอ	ดูให้เที่ยงแท้ เหมือนหมอบางคน	อย่าให้เขาบ่น ดูผิดเขาบ่น	ลากข้างหมอเสีย
๓๓๓	๑ ดูทางนาคนั้น ปีเดือนต่างตัว	สองตัวเกี่ยวกัน กลัวอย่าร้างเสีย	ดูผัวดูเมีย มิผัวก็เมีย	ล้มตายหน่ายหนี
๓๓๔	๑ ปีผัวอยู่ทาง ข่มเหงผัวนัก	ปีเมียอยู่คาง ผัวรักหน่ายหนี	คางแข็งสิ้นที โคตรข้างสามี	ยับด้วยคารม
๓๓๕	๑ ดูเคราะห์โนนอก เห็นแล้วจึงหาย	ขับไล่ให้ออก ตามคาสตราคม	หายให้เห็นสม อย่าหายประสม	ว่าแต่เที่ยงธรรม
๓๓๖	๑ แม้นเป็นหมอยา จงรู้แก้ไข	สร้างสมตำรา ทุกสิ่งสารพัน	จงหาครบครัน รักษาโรคนั้น	หายได้ฝีมือ
๓๓๗	๑ รักษาที่ไหน ว่าหมอคนนี้	ชนะชาญชัย เป็นที่นับถือ	ให้เขาเลื่องลือ รอดด้วยฝีมือ	เพื่อนแล้วหลายคน
๓๓๘	๑ เป็นหมอชั่วช้า लगเอาขวัญข้าว	เที่ยวขอรักษา เล่าเอาสินบน	เขาทุกแห่งหน วางเอาแต่ละคน	เรียกเอาค่ายา
๓๓๙	๑ อย่าलगอย่าสอ ทำให้เป็นบุญ	อย่าทำเป็นหมอ เป็นคุณอาตมา	โกหกมารยา อย่าให้หนีทา	นั้นมาต้องพาล
๓๔๐	๑ แม้นเงินพ่อค้า กำไรต้นทุน	เรียนเลขเรียนผา ซื้อทุนขายหาร	จงว่าฉลาดฉาน จะได้คิดอ่าน	การซื้อการขาย
๓๔๑	๑ อันซื้อเป็นเศษ คิดต้นทุนหมด	ไม่รู้เลขเกร็ด กำไรทอดหาย	เห็นจะวุ่นวาย ขาดทุนวุ่นวาย	เมียด่าสิ้นที
๓๔๒	๑ แม้นเป็นช่างทอง หลอมทองแก่น้ำ	จับค้อนจดจ้อง ทองคำซ้าดี	ตีทองผ่องศรี ให้หมดราศรี	ไล่เลี้ยงสุกใส
๓๔๓	๑ ดีทองเกาะเกาะ	เสียงค้อนเหงะเหงะ	เคาะมาเคาะไป	

	ทำได้ทั้งสรว้อย	แหวนน้อยแหวนใหญ่	เรือนเทคนเรือนไทย	รูปร่างเจ็ดฉัน
๓๔๔	๑ แหวนรอบแหวนกัน	จัดทำรูปพรรณ	ปริกปรุทั้งหลาย	
	ประดับด้วยพลอย	ใหญ่น้อยเรียงราย	งามเลิศเลิศฉาย	โฉมเจ็ดเพริดเพรา
๓๔๕	๑ ทำแต่ดีดี	อย่าทำจู้จี้	แลกเปลี่ยนทองเขา	
	ปั้นเข้าโกหก	ฉ้อฉลเห็นใจ	ลักทองของเขา	ไว้ทำซื้อขาย
๓๔๖	๑ แม่นเป็นเสมียน	เร่งขีดเร่งเขียน	เรียนกฎเรียนหมาย	
	กรมศักดิ์หลักไชย	ให้รู้มากมาย	รู้บทรู้หมาย	ตกแต่งอัตรา
๓๔๗	๑ จะรู้ถึถ้วน	รู้ทั้งสำนวน	ควรวพิจารณา	
	รู้คิดข้อถาม	ความแพ่งอาญา	รู้การปรีक्षा	เทียบชี้สำนวน
๓๔๘	๑ รู้ตั้งรู้ค่าน	รู้สืบพยาน	ทูลเลาสืบสวน	
	รู้ฝึกรู้ปรน	รู้ชักรู้ชวน	รู้ผิดรู้ชวน	น้ำโน้มน้ำให้ยอม
๓๔๙	๑ ว่าแต่เกลี้ยงกลม	อย่าเอาคารม	ชมชู้ห้อมล้อม	
	ความน้อยสุญติ	ความพินให้ยอม	โจทย์จำเลยน้อม	ยอมกันด้วยดี
๓๕๐	๑ อุดรณอาญา	ตอบโต้บัตรา	จงรู้ถึถ้วน	
	รู้แต่งใบสัจย์	รู้คิดบัญชี	หม่อมหมัดสัสดี	สังกัดมูลนาย
๓๕๑	๑ รู้อักษรศัพท์	เฉียงไทยไทยนับ	ไทยหลงทั้งหลาย	
	เฉียงพราหมณ์ทุกาม	เนื้อความคล้ายคล้าย	อักษรแยกย้าย	คล้ายคล้ายมาลี
๓๕๒	๑ ความรู้แต่ละอัน	ถ้ารู้ขยัน	เต็มท่วงเต็มที	
	เอาตัวรอดได้	อยู่ในโลกนี้	จึงเจริญศรี	สวัสดีบวร
๓๕๓	๑ ว่ามาทั้งนี้	ล้วนตัวดีดี	แต่ที่สั่งสอน	
	ผู้ใดได้อ่าน	อย่าเห็นแต่กลอน	จำให้แม่นยำ	สอนใส่หัวใจ
๓๕๔	๑ อย่าอ่านเล่นเปล่า	ตริตริกนึกเอา	ถ้อยคำจำไว้	
	ถ้าเห็นว่าดี	เป็นที่พึ่งได้	บ่นรำจำไว้	ให้เป็นกุศล
๓๕๕	๑ อ่านเล่นแต่เพราะ	กล่าวกลอนเสนาะ	บ่เข้าใจตน	
	อ่านเล่นเปล่าเปล่า	ไม่เอากัณฑ์ผล	จะนับว่าคน	ที่โหดเล่านา
๓๕๖	๑ อ่านแล้วจำเอา	เจ้าอย่าเคลิ้มเซลา	มันไม่เข้ายา	
	ตริตริกนึกกลอน	ตามสอนว่ามา	จะเป็นตำรา	จำไว้ใส่ใจ
๓๕๗	๑ ข้าไหว้พระพุทธร	น้ำใจบริสุทธิ์	นับวันวันทา	
	คุณพระเป็นเจ้า	ปกเกล้าเกล้า	เทียวตรัสเทศนา	โปรดสัตว์ทั้งหลาย
๓๕๘	๑ ยอกรเหนือเกล้า	ไหว้พระธรรมเจ้า	คำเข้าเพราบาย	
	ใจหวังตั้งจิต	ปคิดแพรงพราย	นบนอบยอบกาย	บ่วายราตรี

๓๕๙	๑ คำไว้พระสงฆ์ ฝูงสัตว์เฒ่ามัว	น้ำใจจ้านง โปรดทั่วโลก็ย	ไว้เหนือเกศี ไหว้คุณมุนี	
๓๖๐	๑ ไหว้คุณอาจารย์ ให้เขียน นโม	เล่าเรียนเขียนอ่าน ก.ข.ก.กา	จึงรู้ธรรมา ท่านสั่งสอนซ้ำ	แก้วสามประการ จนถึงเกยกาย
๓๖๑	๑ บิดามารดา ป้อนข้าวอาบน้ำ	คุณท่านเลี้ยงมา คำเข้าเพรงาย	บได้ขาดสาย ใจท่านมุ่งหมาย	
๓๖๒	๑ เห็นลูกล้มไข้ มดหมอยูกยา	ตกเนื้อตกใจ เที่ยวหาคลุกคลี	วิ่งไปบนผี คุณพระชนนี	ให้ลูกได้ดี อยู่ที่เกศา
๓๖๓	๑ ครันลูกรู้ความ สอนให้ขีดเขียน	พระแม่ให้นาม รำเรียนวิชา	ตามพระปัญญา มิให้คบหา	
๓๖๔	๑ ลูกไม่ฟังถ้อย ท่านโกรธนักหนา	คบเพื่อนน้อยน้อย ท่านด่าท่านแข่ง	เที่ยวเล่นทุกแห่ง ด้วยลูกใจแข็ง	เพื่อนฝูงใจแข็ง ว่าสอนไม่ฟัง
๓๖๕	๑ พันที่จะสอน ให้อยู่วัดวา	จึงพระบิดร น้ำตาไหลหลั่ง	เอาไปฝากฝัง ใจจิตคิดหวัง	
๓๖๖	๑ เคยเล่นเคยหัว ครันจะหนีมา	เคยชมเคยชัว กลัวจักวุ่นวาย	เย้ายวบยาย ชีตันท่านร้าย	ถึงเพื่อนทั้งหลาย กลัวจะตีรับ
๓๖๗	๑ ครันเวลาเช้า ให้เขียน น โม	พระชีตันเจ้า พุทโธครั้งนี้	เรียกเข้ามาพลัน เห็นจะต้องตี	ที่นั่นแลนา
๓๖๘	๑ ตัวสันขวัญหนี ชีตันท่านชู่	หน้าชีดคือผี วิ่งวูออกมา	มือพายน้ำตา เอาน้ำล้างหน้า	
๓๖๙	๑ ข้านี้คนโง่ จนถึงสามเดือน	แต่เขียน น โม ก็เลื่อนกันไป	มาเป็นไหนไหน ยากนักเหลือใจ	แล้วกลับเข้าไป แต่ตัวผายอ
๓๗๐	๑ ครันข้าจำได้ จำได้จนจบ	พระคุณท่านไซ้ คำรบถึงออ	ให้เขียน ก.ข. ให้เขียนจนต่อ	จนถึงเกยกาย
๓๗๑	๑ จนเกยเคยเล่า ผิดเคื่องนักหนา	พระชีตันเล่า เล่าหาแทบตาย	ท่านจึงเขียนหาย อ่านได้กลับคลาย	ให้สวดสับน
ยานี				
๓๗๒	๑ ข้าไหว้พระครูเจ้า เวลาจะเข้านอน	ทุกคำเข้าพว้สั่งสอน เรียกไปสอนทูกวตรี		
๓๗๓	๑ ลูกนั่งให้เจียมตัว	สิ่งที่ชั่วเอาตัวหนี		

	วิชาอันดีดี	หมั่นได้ถามที่ขัดสน
๓๗๔	๑ อาจารย์ท่านบอกให้ คำคำอุตสาห์บน	จำใส่ใจไว้เป็นผล สั่งวาทขยายให้ชื่นใจ
๓๗๕	๑ อุตสาห์มัธยัสถ์ น้ำฉันแลน้ำใช้	ปฏิบัติเป็นนิตย์ไป ตักมาไว้ให้ครบครัน
๓๗๖	๑ ประทีปชวาลา ครั้นค่ำเข้านวดพื้น	จตุบูชาทุกคืนวัน อาจารย์นั้นท่านเอ็นดู
๓๗๗	๑ เห็นท่านจำวัดแล้ว ค่อยย่องค่อยมองดู	จึงคลาดแคล้วออกมาอยู่ หับประตูป่าให้ดัง
๓๗๘	๑ คำมืดมืดเวลา พูดจาอย่าให้ดัง	จงอุตสาห์มาระวัง จะลुकนังอัชฌาตัย
๓๗๙	๑ สีสันแลขันน้ำ กระโถนอันเคยใช้	อันเคยทำหาไว้ จงตั้งไว้ที่ปลายตีน
๓๘๐	๑ เห็นท่านมีสบาย จะเดินค่อยประคิน	ทำวุ่นวายให้ได้ยิน อย่าดูหมิ่นท่านอาจารย์
๓๘๑	๑ เวลานั้นจ้งหัน เกลือกว่าท่านอาจารย์	อย่าเที่ยววันไปอยู่นาน จะเรียกขานคอยระวัง
๓๘๒	๑ ประเคนแล้วนั่งอยู่ ครั้นแล้วเมื่อภายหลัง	จงเงี่ยหูฟังคอยฟัง ยกส้ารับกลับออกมา
๓๘๓	๑ เครื่องเดนอันเหลือฉัน สิ่งใดไม่บูตรา	เราชวนกันกินเถิดรา เก็บไว้ว่าฉันเมื่อเพล
๓๘๔	๑ กินแล้วจึงเช็ดล้าง เข้าปลาอันเหลือเดน	โถโอฬางนะเจ้าเถร ตกเรียรายเร่งกวาดเสีย
๓๘๕	๑ กินแล้วอย่ามั่งง่าย ปกรำเร่งคว่ำเสีย	โถโอฬางอย่ารายเรีย แล้วเล่าเรียนตามวิสัย
๓๘๖	๑ อุตสาห์มัธยัสถ์ พระครูรู้อะไร	ปรนนิบัติให้ชอบใจ ท่านบอกให้ด้วยง่ายตาย
๓๘๗	๑ ตัวเราเป็นนุรุษ อุตสาห์เร่งชวนชวาย	เป็นมนุษย์ลูกผู้ชาย หาความรู้สำหรับตัว
๓๘๘	๑ แม้นยากล้ากร้อนน้ำ ความรู้อยู่กับตัว	วิบากกรรมแล้วอย่ากลัว จะมีผู้เอ็นดูเรา

๓๘๙	๑ เงินทองพ่อแม่ให้ วิชาในตัวเรา	บุญหาไม่สูญเสียเปล่า เลี้ยงชีวิตไปจนตาย		
๓๙๐	๑ ความรู้นี้หายาก เกิดมาเป็นผู้ชาย	เงินทองมากจักซื้อขาย หาใส่ตัวจงครบครัน		
๒๘				
๓๙๑	๑ เคารพบนอบ เดินเห็นลูกนัง	สิ่งไรไม่ชอบ ด้วยอัชฌาศัย	อย่าควรทำไป ต่อหน้าผู้ใหญ่	ค่อยค่อยถ่อมตัว
๓๙๒	๑ ผู้ใหญ่เดินมา บาปกรรมทำผิด	อย่าแข่งขันหน้า ย่อมจะติดตัว	ชาติข้าคนชั่ว นักปราชญ์ท่านหัว	เยาะเย้ยโยไฟ
๓๙๓	๑ ท่านสนทนา เห็นข้อไหนผิด	อย่าสอดเจรจา จึงค่อยถามไถ่	แก่งแย่งแข่งไป เรื่องราวจะได้	ถ้อยคำบุราณ
๓๙๔	๑ แม่นถึงเพื่อนฝูง รักษาน้ำใจ	อย่าทำหยาบย่ง คบกันได้นาน	เจรจาหักหาญ ถ้าเป็นคนพาล	เร่งเอาตัวหนี
๓๙๕	๑ เพื่อนฝูงอันสนิท ของเขาเขารัก	อันคู่ชีวิต อย่ามักยินดี	เร่งคิดจงดี จะเป็นราศี	หมองน้ำใจกัน
๓๙๖	๑ อย่าได้ประมาท ยกตัวข่มท่าน	รนรูกูกอาจ เครื่องหมองใจกัน	ว่าตัวขยัน เพื่อนฝูงทั้งนั้น	เขาจะหน่ายหนี
๓๙๗	๑ พี่ป้าน้ำอาร์ แม่นยำยากง่าย	เชื่องคัพหงศา อย่าอายไม่ตรี	เผ่าพันธุ์อันมี ตามยากตามมี	ด้วยกันพยาบาล
๓๙๘	๑ คนแก่ชรา อย่าควรหยาบช้า	ถึงตกต่ำช้า เจรจาหักหาญ	เที่ยวมาขอทาน เครื่องไม่เป็นการ	เป็นกรรมแก้ตัว
๓๙๙	๑ เห็นคนง่อยเปลี้ย อย่าประมาทเลย	เดินเห็นปลกเปลี้ย เยาะเย้ยร้องหัว	หุตามิดมัว เวรของตัว	เขสร้างมาเอง
๔๐๐	๑ ลางคนใจพาล เวลามาทัน	เห็นแก่ข่มขาน ตัวนั้นเป็นเอง	ร้องหัวครั้นแครง คนโกงโง่งเงง	อย่าเอาเป็นครู
๔๐๑	๑ ถ้าว่าวาสนา ได้มาสนิท	มีผู้กรุณา เหมือนศิษย์กับครู	มาช่วยคำชู สิ่งไรจงรู้	ในคำสั่งสอน
๔๐๒	๑ อยู่ในสำนัก อย่าดูเยี่ยงกบ	ท่านผู้รู้หลัก ชบเซาหวานอน	เป็นสถาพร เข้าแฝงเกล้งซ่อน	อยู่ในเงาบัว
๔๐๓	๑ กลิ่นอายเกสร ฟุ้งเฟื่องขจร		โรยรสไปทั่ว	

	ออกบชบอยู่	บรูกลิ่นบัว	ภุมรินบินทั่ว	คลั่งเคล้าเอาไป
๔๐๔	๑ ให้ดูเยี่ยงช้าง ครันหมอมือกสอน	น้ำใจกระด้าง แน่นอนสุดใจ	แต่กลางพงไพร ให้ทำสิ่งไร	ตามใจทุกอัน
๔๐๕	๑ อันแต่ก่อนเก่า เหล่าคนดีดี	ยอมเนื้อเชื้อเรา ท่วงทีขยัน	เทือกเถาไซ้พาล เร่งคิดป้องกัน	รักษาสกุล
๔๐๖	๑ แม่นเงินทองน้อย ซึ่งว่าวิธา	อย่าทำตัวต้อย หาไว้พร้อมมูล	ย่อยยับสาบสูญ จะเป็นประยูร	ประโยชน์ต่อไป
๔๐๗	๑ แม่นมีความรู้ อย่าคิดมองดู	ถ้าเห็นคนผู้ ให้ร้ายสังหาร	อันน้ำใจพาล อย่าติดตามพาล	เพราะความรู้มี
๔๐๘	๑ ทุกวันนี้เล่า ถ้าแน่นไฉ่เงา	เป็นกรรมของเรา ความรู้ไม่มี	เกิดในกุลี เขาย่อมย่ำยี	เอาตัวใช้สอย
๔๐๙	๑ เร่งคิดจงหนัก เห็นไพร่พาลโง่	ยอมเห็นประจักษ์ พาโลเอามา	สืบสืบกันมา ใช้เป็นทาส	ติดหน้าตามหลัง
๔๑๐	๑ ชาวเจ้าน้อยน้อย ได้ความสบาย	จงเร่งฟังถ้อย เมื่อพ่อแม่วัง	อย่าทำโอหัง ทำนปลูกทำนฝั่ง	คุ้มครองรักษา
๔๑๑	๑ สันบุญพ่อแม่ มุนายสืบเสาะ	ไอ้ที่นี้แล เกาะเอาตัวมา	จะร้องเป็นกา ทุกข์พ้นคนณา	ที่พึ่งไม่มี
๔๑๒	๑ ราพึงถึงตัว เรื่องราวทำเนียบ	อย่าคิดมีดมัว เปรียบมากถวนถี้	ยอมจะอัปรีดิ์ แต่ล้วนดีดี	จงจำใส่ใจ
๔๑๓	๑ อันสุภาษิต ปริศนาสอนน้อง	แต่งเป็นลิขิต ต้องพระวินัย	ปริศนาสอนใจ เร่งจำใส่ใจ	อย่าได้คลาดคลา
๔๑๔	๑ สิ่งหนึ่งท่านกล่าว ให้รู้พระทัย	จะเป็นข้าเฝ้า น้ำใจราชา	เป็นท้าวพระยา พิทักษ์รักษา	คือดังอัคคี
๔๑๕	๑ พระเพลิงนี้ใช้ เป็นคนมักง่าย	บุคคลผู้ใด อันตรายจะมี	แน่วใจกาลิ ถ้ารักษาดี	มีคุณทุกวัน
๔๑๖	๑ นิทานหนึ่งเล่า ยังมีเศรษฐี	ผู้แก่ผู้เฒ่า มั่งมีขยัน	ยอมเล่าแก่กัน เศรษฐีคนนั้น	อาธรรมนักหนา
๔๑๗	๑ มีลูกสองคน จะเอาสิ่งใด	ส่วนลูกเมียต้น ตามใจปรารถนา	รักพันปัญญา เงินทองข้างม้า	ยกให้คนเดียว
๔๑๘	๑ ส่วนว่าลูกชาย ฝูงข้าสขพรัง	เอาแต่สบาย ตามหลังกราวกรียว	กรุยกรายเร่งเที่ยว วิชาไม่เหลียว	เที่ยวเล่นเปล่าเปล่า

๔๑๙	๑ โง่มชมชาน	โหดร้ายใจพาล	งานการไม่เอา	
	เห็นลูกเมียน้อย	ชกต้อยคำเข้า	ชมเทงเปล่าเปล่า	ทุกเมื่อเชื่อนวัน
๔๒๐	๑ ส่วนลูกเมียน้อย	เปลี่ยวเปล่าเศร้าสร้อย	ร้อนโรคโคกคัลย	
	ย้อยเนื้อต่ำใจ	อาลัยผูกพัน	จะแก้หน้ากัน	ลองดูสักคราว
๔๒๑	๑ คิดแค้นแน่นใจ	ออกปากไม่ได้	กลัวจะอื้อฉาว	
	ค่อยนิ่งค่อยอยู่	ไม่รู้ว่ากล่าว	ค่อยจับเรื่องราว	เรียนวิชาการ
๔๒๒	๑ แล้วไปอยู่วัด	คอยปรนนิบัติ	ชีวิตอาจารย์	
	หนังสือเขียนหา	เลขผาคูณหาร	ว่าเรียนเขียนอ่าน	ชำนาญทุกอัน
๔๒๓	๑ ฝ่ายพระวินัย	อรรถแปลแก้ไข	รู้จบครบครัน	
	ฝ่ายช่างโลกีย์	ท่วงทีขยัน	อายุเพื่อนนั้น	ได้สิบห้าปี
๔๒๔	๑ อยู่มามิช้า	เศรษฐีบิดา	มรณาเป็นผี	
	ส่วนลูกเมียน้อย	ถ้อยคำเพื่อดี	สำนวนถ้วนถี่	ท่วงทีขยัน
๔๒๕	๑ เงินทองบิดา	ถามไถ่ไล่หา	ได้ความสำคัญ	
	ข้างม้าวัวควาย	มากมายหลายพัน	ลูกเมียน้อยนั้น	กล่าวเป็นเนื้อความ
๔๒๖	๑ แต่งหามรดก	คำฟ้องย่องยก	ลวงล่อต่อถาม	
	แก้ยากผิดเคือง	ราวเรื่องเนื้อความ	ใครปัญญาทวม	หลงรับว่าจริง
๔๒๗	๑ ส่วนลูกเมียใหญ่	ผันแปรแก้ไข	บได้สักสิ่ง	
	ปัญญาของตัว	ชั่วกว่าผู้หญิง	กอดเข้าเข้าหนึ่ง	เหมือนลิงนั่งเจ้า
๔๒๘	๑ เขาปรับเขาใหม่	เงินทองข้าไทย	เอาไปเปล่าเปล่า	
	สินทรัพย์ยับย้อย	นั่งมอยซบเซา	ไอ้ที่นี้เรา	ต้องคลุมหัวเดิน
๔๒๙	๑ ตกไร่ได้ยาก	ได้ความลำบาก	ระหกระเหิน	
	ไม่มีความสุข	สะทุกส์สะเทิน	ตัวกลับยับเยิน	ไม่มีสิ่งใด
๔๓๐	๑ นิทานนี้เล่า	น้อยน้อยชาวเจ้า	เร่งจำใส่ใจ	
	เงินทองของแก้ว	มีแล้วเท่าใด	หาความรู้ไม่	ได้ความฉิบหาย
๔๓๑	๑ เงินทองยกไว้	ความรู้นี้ใช้	เร่งให้ชวนขาย	
	มีความรู้แล้ว	ช่วยได้ง่ายดาย	ผู้ใดคิดร้าย	ย่อมอัปราชัย
๔๓๒	๑ เป็นข้อทำเนียบ	โบราณท่านเปรียบ	ด้วยต้นผลไม้	
	เติบโตมาะขาม	หาหนามมิได้	หักรานกันใบ	บได้เกรงขาม
๔๓๓	๑ ผลไม้ระกำ	กานเครือเตี้ยต่ำ	ลำต้นเป็นหนาม	
	ผู้ใดลั้พัน	ยำเยงเกรงขาม	บได้หยาบหยาม	ย้ายมีนิทา
๔๓๔	๑ แม่นตัวเราใช้	ถึงตกยากไร้	มีความอดสำห	

	วิชาสิ่งเดียว	เป็นเขียวเป็นเงา	เป็นเครื่องศาสตรา โลหะดั่งบังตัว	
๔๓๕	๑ อันว่าอสรพิษ ครันหาพิษไม่	แน่นตัวกะจิริด เติบโตใหญ่เท่าหัว	มีคนเกรงกลัว เขาไม่เกรงกลัว	จับตัวไถนา
๔๓๖	๑ จบเล่าเท่านั้น เป็นคำโอวาท	ผูกกลอนสอนดี นักปราชญ์ว่ามา	ชื่อมณีจินดา เจริญปัญญา	กุมารทั้งหลาย
๔๓๗	๑ อันสุภาษิต สมเด็จพระศาสดา (พระกรุณา)	เป็นคำบัณฑิตย์ เทศนาโปรดไว้	คิดข้อพิปราย ควรจะได้ใจ	อภิมมัยยินดี

จบ

๔๓๘	๑ หนึ่งโสดปีตามชื่อมี นับชวดเป็นต้นขึ้นไป	อยู่สิบสองปี
๔๓๙	๑ ปีชวดเป็นนามหนูใช้ ขาดเสียจงจำคำถวิล	ฉลูว่าใหญ่
๔๔๐	๑ เกาะนามแห่งกระต่ายยลยิน เป็นงูใหญ่อันคณนา	มะโรงจงจินต์
๔๔๑	๑ มะเส็งงูเล็กแลนา มะแมเป็นแพะโดยจง	มะเมียเป็นม้า
๔๔๒	๑ วอกลิงระกาไก่อตรง กุนนามแห่งสุภรนา	จอสุ่นกขันทง
๔๔๓	๑ ครบถ้วนสิบสองปีหนา ดังคำเราถ้วนควรถวิล	จงหมั่นตรึกตรา

ยานี้

๔๔๔	๑ ปีหนึ่งสิบสองเดือน เดือนห้าตันระบิล	อย่าพันเพื่อนตรีกาจิณ ถัดที่สองเดือนหกไป
๔๔๕	๑ เดือนเจ็ดแลเดือนแปด เดือนสิบถัดลงไป	อีกเดือนเก้าจงเข้าใจ เดือนสิบเอ็ดเดือนสิบสอง
๔๔๖	๑ ถัดไปเดือนหนึ่งใช้ เดือนยี่คือเดือนสอง	เรียกเดือนอ้ายจงบตรีกตรอง แล้วเดือนสามจงเข้าใจ
๔๔๗	๑ เดือนสี่เป็นที่สุด โบราณท่านว่าไว้	โดยสมมุติโลกวิสัย มาแต่ก่อนกาลมี

๔๔๘	๑ หนึ่งวันมีเจ็ดใช้ หมายเลขไว้เป็นที่	จงจำไว้ตามวาทิ สังเกตง่ายรู้ได้พลัน
๔๔๙	๑ เลขหนึ่งพึงพิณิจ เลขสองคือวันจันทร์	คืออาทิตย์จำให้มัน เลขสามนั้นคืออังคาร
๔๕๐	๑ เลขสี่คือวันพุธ เลขห้าทำนบรพการ	กฤษบุตรจงวิจารณ์ ว่าพฤษบดี
๔๕๑	๑ เลขหกวันศุกร์สันต์ ครบเจ็ดเสร็จเท่านี้	เลขเจ็ดนั้นวันเสาร์ โดยวิธีที่นิพนธ์
๔๕๒	๑ วันคืนแลเดือนปี สำหรับระดับตน	ของเหล่านี้ควรฝึกฝน เปรียบเทียบชนสกุลนี้
๔๕๓	๑ เราสรรคร่ำพันสอน ลำดับนับเดือนปี	พวกเด็กอ่อนด้วยอารีย์ พอเป็นที่เล่าเข้าใจ
๔๕๔	๑ ต่อแต่นี้จะร่ำ เดือนห้าว่าข้างไสย	ตามลำน้าธรรมชาติใหม่ ให้สมยามะยาณ
๔๕๕	๑ เดือนหกพฤษภาคม เดือนเจ็ดมิถุนายน	จงนิยมอย่าจน ท่านนิพนธ์ตามตำรา
๔๕๖	๑ เดือนแปดมกราคม เดือนสิบนั้นชื่อว่า	สิงหาคมเดือนเก้า กันยายนพึงยลตรอง
๔๕๗	๑ เดือนสิบเอ็ดคือตุลา เดือนหนึ่งให้ชื่อพรวง	พฤศจิกายนเดือนสิบสอง ร้องเรียกว่าธันวาคม
๔๕๘	๑ เดือนสองมกร เดือนสี่มีนาคม	กุมภาพันธ์เดือนสามสม โดยนิยมสิบสองเดือน
๔๕๙	๑ บรรจบครบเป็นปี จำไว้อย่าให้เลื่อน	เพียงเท่านี้บ่คลาดเคลื่อน เราตกเดือนเพื่อนเป็นบุญ ฯ

?

๔๖๐	๑ อันหนึ่งราชหงส์ อันหนึ่งคชสาร	วรจิตจำนง แสวงหาหงส์	แสวงหาชลาธาร อันหนึ่งภุมรี	ยินดีบูชา
๔๖๑	๑ หนึ่งโสตนันติต เป็นธรรมดา	ปาโมกขจิต สมุทัยนิกร	แสวงธรรมบวร โลภียนิกร	หลงด้วยตันหา
๔๖๒	๑ คำไหว้พระธรรม	สอนสัตว์เลิศล้ำ	สามพระคัมภีร์	

	แปดหมื่นสี่พัน	ธรรมชั้นธัมม	ทั้งสามคัมภีร์	พระสูตรพระวินัย
๔๖๓	๑ ทั้งพระปรมาตม สาวกถ้วนหน้า	ประโยชน์โปรดสัตว์ กำหนดไว้ได้	ด้วยอรรถอันใด พระสูตรพระวินัย	ได้สืบต่อมา
๔๖๔	๑ คำไหว้สาวก ข้าขอวันทา	ทรงไตรปิฎก	ทรงซึ่งศีลา	แก้วสามประการ
๔๖๕	๑ ข้าขอปรารภนา ตรัสในโลกา	เป็นฝ่ายเบื้องหน้า อนาคตการ	แห่งพระศรีอารย ตั้งจิตพิษณาน	ขอพบชินศรี
๔๖๖	๑ อันหนึ่งเล่าหนา น้ำจิตมั่นคง	ชาตินี้ชาติหน้า กรงต่อสามมี	ขอพบคนดี น้ำใจใสดี	อารีต่อกัน
๔๖๗	๑ ให้สมความคิด ได้สร้างกุศล	ตั้งน้ำใจจิต ผลบุญหนุนกัน	ที่คิดผูกพัน เกิดชาติหน้านั้น	พบกันโดยหมาย
๔๖๘	๑ ชาตินี้สร้างไว้ ขอเป็นเศรษฐี	ชาติหน้าจึงได้ มั่งมีเหลือหลาย	พบกันง่ายดาย มีลูกหญิงชาย	ทาสีทาสา
๔๖๙	๑ รูปโฉมโฉมพรรณ ขอให้ประเสริฐ	ให้งามเหมือนกัน(เกิดชาติหน้านั้น) เฉิดฉั่นสองรา เลิศทั้งปัญญา	ชาตินี้ชาติหน้า คำว่าข้างหลัง	อย่าแคล้วโดยจง
๔๗๐	๑ ท่านจงอุตสาห ถ้าแน่นผิตหลัง	กรับข้างหน้า		ฉันทขอภัย

สมุดพระประณมมาลา จบบริบูรณ์
จากต้นฉบับวัดเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

ประณมมาลา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

ยานี้ ๑๑

- | | | |
|----|-------------------------------------|-----------------------------------|
| ๑ | ๑ ข้าขอยอชูลี
คุณะกรุณา | พระมุนีมีมหา
แลปรีชาล้ำโลไทย |
| ๒ | ๑ ปราณีนานาหมู่
ไหว้ธรรมที่อำไพ | ประชาสู่ศิวาลัย
นำเวไนยละโลกีย |
| ๓ | ๑ ข้าไสรักไห้พระ
วาคะหมู่วาคี | อริยะเจ้ากุชี
ปณบิกระทำความ |
| ๔ | ๑ ใครใครพ้อด่าว่า
กระลีแลกระล่า- | ปณพาพ้อใจจำ
พรณานิราคลา |
| ๕ | ๑ ข้าขอเดโชไชย
ข้าผู้รจนา | วรไตรโสเกศ
ภัยพาลอภัยายี |
| ๖ | ๑ ข้าขอการวะ
ไหว้ครูผู้กวี | ปิตรชนนี (ชะเนน) |
| ๗ | ๑ ขอเดชะพระเดชา
ขอขานิราไกล | ขอขามิเดโชไชย
พระจุฑาธิปไตย |
| ๘ | ๑ ขอเดชะศิริ
หริมหิมา | ทวยภัยอย่าพาธา
พระอาทิโรธาดา |
| ๙ | ๑ สุราสุไรกร
มเหศวรมี | เจ้าสุราลัยศูลี
เทพไทในราศี |
| ๑๐ | ๑ ขอวาคะโทสะ
มายาแลสาไทย | ให้ข้านั้นฤภัย
หมู่มโหะนิราไกล |
| ๑๑ | ๑ คุณะมีอาทิ
สติแลปรีชา | อย่าระได้มีปชา
คือหิริวิริยา |
| ๑๒ | ๑ ข้าขอพรธนา
ไม้ แ แลไม้ ไ | กษมอย่างกษัย
แต่ ก กา มาแก้ไข |
| | | ไม้ ไ โอย่าโลเล |

๑๓	๑ อ อา แล อี อี อุ อุ แลไม้ เอ	อี อีอ มีที่คะเน เล่าดูเล่ห์จำใส่ใจ
๑๔	๑ อย่าแลแต่ตาเปล่า ตาดูให้รู้ใน	ว่าแต่เดาเปล่าเปล่าไป เล่าจำได้แน่แก่ตา
๑๕	๑ คือเหล่าน่าผู้ดี อย่าเอาเผ่าพาลา	หมูเมธีโถมมา ครูชู้ว่าจำใจทำ
๑๖	๑ ให้ดูหมูเมธี แต่เช้าเขาก็พรว้า	บ่ได้ตีมีใจจำ เล่าว่าไม่รือร้อ
๑๗	๑ รู้สมัยบ่ให้ว่า ปรีดีมีใจคอ	พอเพลาเข้ามาต่อ ไม่ยอมท้อดุษฎี
๑๘	๑ ไม่ช้าเล่าช้าคำ อย่าได้ผาวาที	จะรู้คำพระบาลี สดุดีจำคำครู
๑๙	๑ ผู้ที่มีใจเบา ว่าไรทำไขหู	ว่าแต่เดาบ่ได้ดู บ่ได้รู้มีใจจำ
๒๐	๑ โสเลดูเล่ห์บ้า ผู้ใหญ่มิได้ยำ	พรว้าว่าบ่จำคำ ว่าเข้าค่าน่าพา
๒๑	๑ ดุรายุพเยาว์ มีใจจำวาจา	อย่าให้เขาครหา ผู้ใหญ่ว่าจำใส่ใจ
๒๒	๑ ถ้าจะเจรจา แต่ชื่ออย่าดื้อไป	อย่ามูสาวาแก้ไข อย่าทำให้ได้ด่าตี
๒๓	๑ จะไปแลจะมา ถ้าอยู่ที่เหย้ามี	ให้ไหวลาอย่าแซ่หนี พ่อแม่พี่ให้ไหวลา
๒๔	๑ ริ้วท่าแต่ย่อ ถ้าตีมีปรีชา	แม่ ก ข และ ก กา ไตรตราดูรู้ต่อไป
๒๕	๑ พิธีพรณา ดูแลให้แน่ใจ	แต่ ก กา มาแก้ไข จำให้ได้ในวาจา

สร้างคนางค์ ๒๘

๒๖	๑ ลั่นชื่อ ก กา จะสอนกลอนกล	จะสรรพรรณนา ยุบลขนไข	ว่าอันขึ้นไป ก กา ปนใส่	เข้าในแม่กน
๒๗	๑ กุมาร อ่านเขียน	ให้หมั่น ร่ำเรียน	เพ็ญเพียร พูนผล	

	ก กา ก่อนเก่า	หมั่นเล่าหมั่นบ่น	อย่าได้ลงน	จำจนเจนใจ
๒๘	๑ ห้าคำคือ ญ คัมภีร์โบราณ	ณ ร ล ฟ อาจารย์ท่านไซ	แทน น มีใน เขียนอ่านไดได้	ท่านใช้เช่นกัน
๒๙	๑ แม่นแทนกันได้ จะเขียนแต่ย่อ	จะอ่านจะใช้ แต่พอสำคัญ	ให้เขียนเปลี่ยนผัน ข้อคำรำพัน	หมั่นจำวาจา
๓๐	๑ การ ว่ากระทำ งาน นี่ท่านสรรค์	ภาพ นี้นี่ด่า สามัญ วาจา	กาล คำเวลา ถ้า กาญจนา	ท่านว่า สุวรรณ
๓๑	๑ พินทุ ไ ใ	วาที ใคร่ครวญไผ่ฝัน	เป็นที่สำคัญ ๗ ๑	ะ
	๑ (พินทุเอกโท ไม้้มลายไม้้มวน	ตรีจิตวาที ใคร่ครวญไผ่ฝัน	เป็นที่สำคัญ อังกั้นฟองมัน	วิสรรชนีย์)
๓๒	๑ ฟองมันอยู่ต้น เขียนลั่นระยะนั้น	พันหนอยุ่บน คือวิสรรชนีย์	อนุสนธิ์สารศรี ล้วนข้อคดี	วิธีสนใจ
๓๓	๑ อ่านว่าตาตุ ให้อ่านค่านั้น	ถ้าไม้ “ กระชั้นพลันไว	มีอยู่ในคำ จักอ่านคำไซ	ควรให้รู้รา
๓๔	๑ เหมือนเค้าว้าเห็น ควรใส่ไม้้นั้น	แลคำว่าเป็น เน้นลั่นวาจา	ว่าเย็นนั้นา แม่นไม่มีมา	อ่านว่าซ้ำที่
๓๕	๑ “ นี่ไซ้ ท่านว่าอย่าอ่าน	ถ้าท่านเขียนไว้ สรรพสารวาที	ที่ได้กิติ คำควรลั่นดี	มีใจจินดา
๓๖	๑ เขียนไว้ให้เห็น ถ้าใครใครรู้	แต่พอให้เป็น ให้ดูสารา	คำกลอนสอนมา เพียรลั่นค้นหา	จินตามณี
๓๗	๑ จะว่าให้จน กุมารเรียนรำ	ลั่นสารานุสนธิ์ ใจจำจี้	กลอนกนไม่มี ดาร์วิธี	มีในแม่กน
๓๘	๑ ดูก่อนกุมาร การไรไม่ดี	รำเรียนเขียนอ่าน ถ้ามีในตน	หวานข้าวอาผล บั่นรอนผ่อนปรน	ให้พันสันดาน
๓๙	๑ เล่ห์คนพันไม้ โอนอ่อนมาได้	บันด้นลนไฟ นำใช้ในการ	ไม่มีวิญญาน ปรีชาชำนาญ	วิจารณ์จำเพียร
๔๐	๑ อยู่ใกล้ผู้รู้ เหมือนมดทุกะ	เล่นเร่เร่ร่อย ในสระจำเนียร	ไม่รู้อ่านเขียน มาลาอาเกียรณ	พาเหียรกลืนไกล
๔๑	๑ บได้กล้ำกลืน	กลืนเรณูรีน	ขึ้นชูฟูใจ	

	ผกาเกสร	ขจรกล่นไป	ในถิ่นอาศัย	บ่ได้ปรีดี
๔๒	๑ ผู้มีปรีชา	อยู่ไกลไกลคลา	มาเรียนคัมภีร์	
	วิจารณ์ใจจำ	รู้ค่าบาสี	ไม่เนิ่นนานปี	มีปรีชาญาณ
๔๓	๑ เหมือนหมูกมร	ได้กล่นเกสร	สัจจบ่นาน	
	เรณูชู้ขึ้น	กล่ำกลิ่นกลิ่นหวาน	มีกมลบาน	เฝ้าเกล้าเสาวคนธ์

ฉบับ ๑๖

๔๔	๑ อ่านกนจนล้นประสงค์	จะเพียรเขียนกง
	จำนงตั้งใจฟัง	
๔๕	๑ เร่งครวญเร่งใครใจหวัง	เบื้องต้นทนหลัง
	อย่าพลั้งอย่าเพี้ยนเขียนพลาง	
๔๖	๑ จงใจอย่าได้ละวาง	ถ่องเที่ยงที่ทาง
	เยี่ยงอย่างจำให้ได้จริง	
๔๗	๑ ตั้งใจอย่าได้ไหวติง	เอื้อนอ่านอ้างอิง
	อย่าโม้แรงจ่ารำพึง	
๔๘	๑ เล่นอ่านอย่าลานตะลึง	คะเนคะนึ่ง
	จนถึงที่อ่านอยู่เอง	
๔๙	๑ แจ้งจริงอย่านิ่งกริ่งเกรง	บันลือบรรเลง
	จงเร่งอ่านรำล้าแดง	
๕๐	๑ คำควรถ้วนถี่ชี้แจง	อย่าได้คลางแคลง
	แถลงให้รู้ดูพลาง	
๕๑	๑ อย่าเดาเปล่าไปไ้ทาง	จังหวะไววาง
	อ่านอ้างอย่าอ้ำกล่ำกลิ่น	
๕๒	๑ ฟังกลอนสอนว่าอย่าผิน	แข่งแข่งคำชิน
	ยังยืนดำริตริตรวง	
๕๓	๑ จงจำลำน้าทำนอง	อย่าได้ล่าพอง
	ให้จงจังหวะกระหวาง	
๕๔	๑ กลิ่นกลอนสอนสั่งทั้งปวง	อย่าหลงงงว่าง
	ในท่วงในที่ที่เรียง	
๕๕	๑ อย่าฟังแต่คำนำเสียง	จงจำสำเนียง
	อย่างเยี่ยงยังมีนองเนื่อง	

๕๖	๑ ผดุงไว้หวั่งให้ประเทือง ฟุ้งเฟื่องให้ดูรู้เชิง	ปรีชารุ่งเรือง
๕๗	๑ จูงใจให้ขึ้นรื่นเริง บันเทิงบรรเทาอาวรณ์	หลงหลั่งละเลิง
๕๘	๑ จะว่าแต่กงประจงกลอน จะซ้อนจะซ้ำคำไข	เรียงคำรำสอน
๕๙	๑ จะแถลงแต่งกลอนสอนใน จงให้มีใจใคร่ครวญ	อย่างอื่นขึ้นใน
๖๐	๑ หนังสือสั้นในจำนวน ประมวลไว้ให้แม่นยำ	ประมาณขบวน
๖๑	๑ แต่ ก จ น ฮ จงจำ แจ้งท้าววิธีที่ทาง	สี่สิบสี่คำ
๖๒	๑ แบ่งปันปันเป็นไตรยางค์ จะวางไว้ลงจงฟัง	คือสูงต่ำกลาง
๖๓	๑ ข ช ฉ ฐ ถ ทั้ง สอนสั่งว่าสูงสำเนียง	ผ ผ ทานหวั่ง
๖๔	๑ ศ ษ ส ทั้ง ห ต่อเคียง นี้เสียงก็สูงเหมือนกัน	สิบเอ็ดคำเพียง
๖๕	๑ ถ้าใส่เอกโทสองอัน ให้ผันอย่างทางโคควรร	อาจารย์ท่านสรรค์
๖๖	๑ คือ ขอ ช่อ ช้อย หันหวน ใคร่ครวญจงดีที่ทาง	สิบเอ็ดจำนวน
๖๗	๑ เขียนไว้ให้ดูรู้พลาง คำกลางนั้นตั้งแต่ ก	ข้อไว้คำวาง
๖๘	๑ ทั้ง จ ฎ ฏ ด ต ก็พ้อถ้วนแก้คำคง	บ ป และ อ
๖๙	๑ ถ้าใส่ไม้เอกไม้โทลง อ่านส่งเสียงกว่าหน้าหลัง	คำกลางนั้นจง
๗๐	๑ ว่า กอ ก่อ ก้อย จงฟัง จงตั้งสติตริจำ	กลางส่งเสียงดัง
๗๑	๑ ผันสูงแลกกลางอย่างต่ำ	ยี่สิบสี่คำ

	คือ คำ ค ต ม ง	
๗๒	๑ ช ช ฌ ญ ท ฒ พ ฟ ภ ม เมืองนอง	ณ ท ฐ น
๗๓	๑ ย ร ล ว เรืองรอง ทั้งผองพอดัชนีกร	พี ย ทั้งสอง
๗๔	๑ ผ่อนผันหันให้ชูงอน อันช้อนอันชูคู่ควาร	เช่นงากุญชร
๗๕	๑ คือ คอ ค่อ ค้อ ผันผวน ขบวนควรจำใส่ใจ	จงให้ใคร่ควรวญ
๗๖	๑ คำต่ำจงจำคำไซ จะใช้ให้สูงสำเนียง	จะเขียนอันใด
๗๗	๑ เอา ห วางข้างหน้าเรียง มีเสียงก็สูงจูงกัน	คำต่ำที่เคียง
๗๘	๑ เช่นว่าบุหงาปะหงัน ให้หันผันสูงวาที	ท นำต่ำผัน
๗๙	๑ คำต่ำถ้าคำสูงมี อยู่ที่ข้างหน้าจงจำ	วิสรรชนีย์
๘๐	๑ มีดองหา ท มานา ที่ต่ำให้สูงวาที	คำสูงจูงคำ
๘๑	๑ เหมือนอาศรมสมิ อย่างนี้ก็ค่านำขาน	ถึง ท บมี
๘๒	๑ คำกลางที่อย่างประมาณ เขียนจารจะให้สูงคำ	ทั้งเก้าประการ
๘๓	๑ ฟังให้พิจารณาใจจำ เช่นต่ำปต้องวาจา	จะเอา ห นำ
๘๔	๑ ควรใช้ไม้จัตวา (+) สัญญาทั้งสองพร้อมมี	หนึ่งชื่อตีนกา
๘๕	๑ คำจำและว่าวังจี ให้มีเสียงก้องกังวาน	จูงนาวาจี
๘๖	๑ ถี่ถ้วนแต่ล้วนแก่นสาร ให้อ่านให้จำดำรง	สั่งสอนกุมาร

๘๗	๑ พรรณนา ก กา กน กง สิ้นลงจงจำคำสอน	ตั้งใจจำนง
ยานี้ ๑๑		
๘๘	๑ แจก กก ยกยักแยก แยกยักใช้อักษร	เป็นแผนกแตกต่อกลอน ผูกพากย์ผ่อนผันกลอนไป
๘๙	๑ แจกออกบอกทหารก เอา ก มาแทรกใส่	จักแจก กก ยกคำไข นึกตริกไว้อย่าไหลหลง
๙๐	๑ หากเห็นเป็นแผนก จักอ่านจักจารลง	หากให้แปลกจาก กน กง จักแจงจงจำสำคัญ
๙๑	๑ ใช้ใช้ได้แก่ ก บอกจริงทุกสิ่งสรรพ	ข ค ฌ ก็เหมือนกัน มาผูกพันกลั่นเป็นกลอน
๙๒	๑ บอกไว้ให้ประจักษ์ ยังเยาว์ปัญญาอ่อน	ที่แยกยักใช้อักษร แรกฝึกสอนเร่งฟังสาร
๙๓	๑ หน้ามุข รุจิเรข ไพศาล ฤตูกาล	เรียนรู้เลขสุขสำราญ คัคณานต์ บริจจาค
๙๔	๑ ยุคเข็ญ และเป็นโรค ชักชน ชลมารค	บริโภคเป็นพรพรมาค พญานาค อัคนี้
๙๕	๑ หมุ่มฤค และประโยชน์ โมฆะชน คนบาป	ทั้งพิโยค พยัคฆี เมฆหมอกมีโอฆอันลึก
๙๖	๑ จำแนกแจกแต่ย่อ พึงเห็นเป็นบันทึก	รักรู้ต่อจงตรงตริก ลัทธิยกนึกสำนักครู
๙๗	๑ แกรักจากร่ำเรียน หมั่นมักรักจากรู้	พึงพากเพียรศึกษาดู ยังมีอยู่มากมูลมวล
๙๘	๑ แม่ กก จนสิ้นไซ้ แม่มากจะผันผวน	เอก โท ใสบังควร บ่แปรปรวนแปลกสำเนียง
๙๙	๑ ใช้ได้แต่ไม้ตรี แม่ กก ยกยักเรียง	ดินกามีที่ส่งเสียง ก็พอเพียงพรรณนา

ฉบับ ๑๖

๑๐๐	๑ สิ้น กก ยก กค บทมา	ติดต่อสारा
-----	----------------------	------------

	อุตสาหกรรมนั้นจำกำหนด	
๑๐๑	๑ คัดคำจำแนกแจกกด เร่งจตเร่งจำใส่ใจ	ล้มผัสพิตบท
๑๐๒	๑ ประดิษฐ์ลิขิตข้อไข จัดใส่จตจำคำสอน	คิดคัดอรรถใหม่
๑๐๓	๑ กุลบุตรอุตสาห์สถาวร สุนทรรมธุรส	โสดตั้งฟังกลอน
๑๐๔	๑ แม่กต สังกตกำหนด แต่บทที่ว่าสาธารณ	ใช้ ด สะกต
๑๐๕	๑ จะใช้ให้ถูกบุราณ ประมาณประมวลงมากนัก	ปราชญ์ปรีชาชาญ
๑๐๖	๑ คือ จ คือ ช ประจักษ์ ยกยักแต่ น บัควร	ด ต สองวรรค
๑๐๗	๑ ส สามใส่ในขบวน พอถ้วนสืบห้าอักษร	กำหนดจำนวน
๑๐๘	๑ จำแนกแจกอรรถจัดกลอน ผันผ่อนเร่งจำคำชวน	คืออุทาหรณ์
๑๐๙	๑ ปัจจุสมัย ปัจจัยยาการ พจมานและนิจคำเท็จ	ปีศาจอาจหาญ
๑๑๐	๑ ประจุจ ทุจจิต เสด็จ เผด็จ เข็บจ ขบวน	กาจ เกียจ กิจ เสรีจ
๑๑๑	๑ ใช้ จ แทน ด ก็ควร แต่ล้วนให้จำชำนาญ	ประมาณประมวลง
๑๑๒	๑ ประโยชน์ เอ็มโอชอาหาร ชัชวาลย์ สรรเพชญ์ เพชรรัตน์	บงกช คชสาร
๑๑๓	๑ อนุช กำพูช ภาสัช และชัชโภชน ดาบภฤช	รุช ธวัช
๑๑๔	๑ นักปราชญ์ สโรช วาณิช ทั้งคิซและวิชาจารย์	ยัชณประวิช
๑๑๕	๑ ใช้ ช แทน ด ควรการ บรรหารให้เห็นวาที	ปราชญ์ผู้ชำนาญ

๑๑๖	๑ รกัญ นงนาฏ สตรี ตรีภูฏ, มกฏ, ปรากฏ,	พินาฏ วารี
๑๑๗	๑ โปรฏปราน ลันโกฏี กำหนด แจ้งบทให้เห็นเป็นกลอน	ใน ฏ สะกด
๑๑๘	๑ ฏ รุ ทั้งสองสังหรณ์ แต่ห่อนบ่เห็นลิขิต	แทน ด อักษร
๑๑๙	๑ แผลงเป็น ษ ฏ ประดิษฐ์ วิจิตร วิวิธ วาที	เป็นสันสกฤต
๑๒๐	๑ แต่ ฐ แทน ด บหมี่ วาจิจงจำใส่ใจ	ประเสริฐ เศรษฐี
๑๒๑	๑ หนึ่งข้านี้ยังสงสัย เช่นใช้บ่ลอย่างมี	แทน ด ก็ใช้
๑๒๒	๑ แต่ ฒ แทน ด วาที สารศรีพิพัฒน์อรธไซ	ในข้อคดี
๑๒๓	๑ หนึ่ง ด สะกดบทใด ที่ในสาราสามัญ	ใคร่ควรวนควรวใส่
๑๒๔	๑ จักเขียนข้อคำรำพัน สำคัญจงฟังสังเกต	แต่ ต ต่อกัน
๑๒๕	๑ บินจนบาด มาตรา เกต เนตร จิตร เจตร มาตร หมูมิตร	กษัตริย์ เกษตร
๑๒๖	๑ สาตร สูตร บุตรา บพิตร อาทิตย์ แล แทตย์ ธงฉัตร	โสตร โคตร ชีวิต
๑๒๗	๑ กวีชี้แจงแจ้งอรรถ จัดใส่ให้ ต สะกด	บอกอย่างบัญญัติ
๑๒๘	๑ รักยา สามารถ โอสถ สะกดใช้ ถ อักษร	ภูวนารถ เกวียนรถ
๑๒๙	๑ อภิวาท พุทธบาทบาร บทกลอน ประมาท โกมุท	วิทยากร
๑๓๐	๑ อัทยา ศรัทธา บริสุทธ อยุทธยา ทายาท	กะโกกนุท
๑๓๑	๑ ไตรนาท พินยา ปราสาท	สุรสีหนาท

๑๔๗ ๑ ส ลอ ไสลก แกลงสาร สะกดพหุमान
 จักอ่านจักจารประจง

สร้างคนางค์

๑๔๘	๑ ก กา กน กง	กก กต หมดลง	จงจำเจไนใจ	
	เล้ากตครบจบ	อ่านกบต่อไป	ยลแยบแบบใน	ฉบับให้ควรจำ
๑๔๙	๑ บท แบบ ระเบียบ	ระบอบ ทำเนียบ	เรียบเรียง เทียบท่า	
	เก็บกลอนสอน กบ	บรรจบ ลำนำ	ประดับกับคำ	ลำดับ กับกลอน
๑๕๐	๑ ประดิษฐ์คิด คัพท์	ประกอบ ประกับ	ประดับ คัพท์ สอน	
	ประสพ ฟาดฟัด	สัมผัส สุนทร	ผูกพันบันรอน	ซ้อนทับกับกน
๑๕๑	๑ กง กก กต กบ	เก็บมาประจบ	ประทบปะปน	
	ตั้งแต่แม่กบ	ตระลบยุบล	สืบสารนุสนธิ์	นิพนธ์ว่าจา
๑๕๒	๑ กลับว่าปรารภ	ชนอบชนบ	แม่กบนีนา	
	บ ป สะกด	แบบบทบัญชา	สำหรับสารา	สืบมาแต่บรรพ์
๑๕๓	๑ พ ภา สองคัพท์	บทแบบฉบับ	บังคับเสกสรรค์	
	สะกดแทน บ	ก็ได้เหมือนกัน	แบบเมืองแบ่งปัน	เร่งหมั่นสอบสวน
๑๕๔	๑ มาตรฐานแน่นหนาได้	เขียนจารขุบใช้	จงให้ใคร่ครวญ	
	ลิขิตสารศรี	ชอบที่แต่ควร	เข็บจบวน	ถี่ถ้วนสาธ
๑๕๕	๑ คัพท์ว่า ปรารภ	เทพไท ไตรภพ	ทานพ นิกร	
	มิตรภาพ อาภัพ	เสพย์ ทรัพย์ ภาพย์ กลอน	สินธพ อัศดร	รอนราพณ์ชีพนา
๑๕๖	๑ มหรรสพ	มหรรณพ	อพยพ วาจา	
	สุลาม หลงโลภ	ธาตุโขภ สารา	นพดล เวหา	อาศภ ฅุมกร
๑๕๗	๑ แม่กบ กำหนด	ประกอบ ปราบกฎ	แบบบท สุนทร	
	สะกด พ ภา	แทน บ อักษร	แต่ลัดตัดตอน	ป้อนกบจบลง

ยานี้ ๑๑

๑๕๘	๑ แจกกบจบครบอรรถ	จนเจนจัดใจจ้านง	
	จักแจก แม่กม จง	ให้ดำรงดำรงตรง	
๑๕๙	๑ คัดจัดคัดจำแนก	จ้านงแจกให้พิศจง	
	ทำนุกตามทำนอง	แบบละของบทยานี้	
๑๖๐	๑ ดำเนินตำนานอรรถ	ตำแหน่งพิศจัดวาจี	

วิจารณ์ให้จบดี

- ๑๖๑ ๑ แม่ต้นปณประสม
รวบอรรถจัดอักษร
- ๑๖๒ ๑ แจก กม จำจัดใช้
คือ ม ท่านบรรหาร
- ๑๖๓ ๑ อนึ่งนฤคหิต
เปลี่ยนแปลง ม ได้
- ๑๖๔ ๑ คือคำว่า ประช
นฤคหิตสถิตบน
- ๑๖๕ ๑ แม่ต้นคันยลปะ
กิ กิ กุ กะ มี
- ๑๖๖ ๑ แม่กกกับกตกบ
เหล่านั้นจักผันผวน
- ๑๖๗ ๑ บทห้ามบให้ใส่
จักผ่อนจักผันทำ
- ๑๖๘ ๑ ไม่ผิดบัญญัติว่า
ตามบทแบบฉบับ
- ๑๖๙ ๑ คำควรหันอากาศ
เอา ร เข้าเรียงวาง
- ๑๗๐ ๑ แต่งนามตามสำเนียง
เขียนคำพอสำคัญ
- ๑๗๑ ๑ ทิรวณ สุพรรณ มี
อนรรต บรรพชา
- ๑๗๒ ๑ โจษจรรย์ พรโณมาส
สมรรถ อรรถา ธรรม
- ๑๗๓ ๑ จะสรรคให้ล้นคัพท
เลือกตัดลัดแต่งทำ
- ๑๗๔ ๑ ง น ก็ใช้ได้
ใช้ต่างไม่ผิดผัน
- ๑๗๕ ๑ ว่าไว้ให้เห็นอย่าง
ตรงตริกนี้ก็ไตรตรา

จำวาทให้แน่นอน

สาธก กม สมทบกลอน
แบ่งบันรอนสอนกุมาร
สะกดไม่มากสาธก
จักสวดอ่านจงสนใจ
หมุ่บัณฑิตลิขิตไซ
เช่นมีใช้อย่างน
แล หนู พระจุพล
ให้ฟังยลเยี่ยงอย่างมี
เป็นรัสสะมีอยู่สี่
คำคงที่มีแปรปรวน
ที่แจกจบครบจำนวน
บั้งควรรล้นขาดคำ
เอกโทไซให้จดจำ
บ่บอกอ่าสำเนียงอับ
ชื่อหันอากาศบังคับ
ตามตำรับไตรเวทังค์
ที่มะราสสะธิรังค์
ใช้แทนต่างไม่ผิดผัน
หากร้องเรียกว่า ร หัน
จงจำมันอย่าเคลื่อนคลา
อรรคนี้ แล กรรญา
ขรรค์ มรรคา ภรรดา ครรรค์
สรรพศาสตร์ ไอสวรรย์
หฤหรรษ์ ให้ฟังจำ
คะแนนมีมากคำ
ที่ไม่ซ้ำอักษรกัน
ใช้จะใช้แต่ ร หัน
คือ ดง นั้น ดง นั้น
พอเป็นทางที่ศึกษา
อุตส่าห์จำให้ชำนาญ

๑๗๖	๑ หนึ่งไร่หมื่นไร่หมื่น จักลอกจำลองสาร	ปราชญ์ประมวลแต่โบราณ ตามอาจารย์บังคับไซ
๑๗๗	๑ ใฝ่ใจให้ทานนี้ ใครใคร่และयोगโย	นอกในมีแลใหม่ใส อันใดให้อย่าไหลหลง
๑๗๘	๑ ไส้กล สะโบ้ ใ้ ใกล้ใบแลใช้จง	ทั้งดำได้แลใหญ่ยง ใช้ให้คงคำบับัง
๑๗๙	๑ หมูนี้ไร่หมื่นหมด ข้อคำคะเนนับ	มีปรากฏบทฉบับ ยี่สิบศัพท์ดูสอบสวน
๑๘๐	๑ ทั้งสองไม้ ไอ ไอ ไม้้นอกจากไร่หมื่น	ได้ชอบใช้ให้ใคร่ครวญ แปดสิบถ้วนมีประมาณ
๑๘๑	๑ จงจำกำหนดไม้ สำเนียงสำเนาสาร	เขียนชูปใช้ให้ควรการ อย่าเกียจคร้านการกลี
๑๘๒	๑ เรียนรู้ให้เจนจัด เป็นที่สุดดี	ให้สันตติทุกพิธี ประชาชีกวีร
๑๘๓	๑ บอกไว้ให้เห็นแจ้ง แต่ละแม่ให้แน่นอน	ในตำแหน่งตำแหน่งกลอน อย่าหยุดหย่อนพยายาม
๑๘๔	๑ ใจรักจักใคร่รู้ จงคิดพินิจตาม	ให้หมั่นดูอย่าว่าวาม สำเนาความสำเนียงจำ
๑๘๕	๑ ถ้ารู้อักษรตรี เขียนอ่านไม่พลาดพลั้ง	ในพิธีที่ผันคำ ใช้แม่นยำหนังสือไทย
๑๘๖	๑ วิจารณ์ให้วิจารณ์ สืบถามให้แน่ใจ	ที่ใดติดคิดสงสัย อย่าด่วนได้ใคร่ใจดู
๑๘๗	๑ อ่านเดาเอาแต่ได้ ผิดถูกไม่ถามครู	ไม่พอใจจำใส่หู ลัดคำหลู่ข้ามล่านา
๑๘๘	๑ เยี่ยงนื้อย่ายินยล สอนสั่งจงฟังจำ	บ่เป็นผลอย่าพึงทำ ที่ข้อคำพจน์พนธ์
๑๘๙	๑ ชี้แจงสำแดงย่อ กง กต กบ จน	แต่ ก ข ก กา กน แม่กม ปนระคนสอน

๒๘ สรุปรางคนางค์

๑๙๐	๑ จักเพียรเขียนเกย	บทใหม่ไม่เคย	อย่าเลยลืมกลอน
-----	--------------------	--------------	----------------

	แม่เกยนี้มาก	เขียนยากกว่าก่อน	สลับซับซ้อน	อักษรหลายพรรค
๑๙๑	๑ กน กง กก กค ต่างแต่สะกด	กบ กม ทั้งหมด โดยบทแบ่งปัน	กำหนดคล้ายกัน โดยแบบท่านสรรค์	สำคัญกลบท
๑๙๒	๑ กนสะกด น กคสะกด ด	กงสะกด ง กบ บ กำหนด	กก ก สะกด ม กม สมมติ	แบบบทไว้วาง
๑๙๓	๑ ว่าตามต้นเหตุ ถ้าว่าโดยบท	แต่พอสังเกต สะกดต่างต่าง	นิเทศที่ทาง ชี้เห็นเป็นอย่าง	ข้างต้นเบื้องบรรพ์
๑๙๔	๑ ในเกยนิกร สังเกตสะกด	ให้ยกอักษร กำหนดมากครัน	ท่านผ่อนผูกพัน แผนกแปลกกัน	หมั่นจำดำรง
๑๙๕	๑ หนึ่งในเกยนี้ จัดวาเล่าไซ้	พินทุ เอก โท ตรี ชอบใช้ใส่ลง	ชอบที่อย่าหลง ตามใจจำนง	จงเร่งใคร่ครวญ
๑๙๖	๑ พวกเกยกลางพรรค สรรค์กลอนสอนเสร็จ	จักผวนจักผัน เข็บจบวน	หันได้โดยควร คติถี่ถ้วน	ล้วนข้ออภิปราย
๑๙๗	๑ แต่เกียะ เกือะ แหละ ทั้งแปดคำถ้วน	เกอะ กัวะ เกะ แกะ แต่ล้วนคำตาย	โกะ เกาะ หมู่หมาย ผวนผันบรรยาย	ปกลายกลับเสียง
๑๙๘	๑ เขียนคัดข้อคำ จักเขียนจักใช้	ประดิษฐ์คิดทำ ครวญใคร่ไล่เสียง	วิราเรียบเรียง ปรับเรียบเทียบเคียง	ผลเยี่ยงแบบคาย
๑๙๙	๑ พินทุเอก โท ตรี ทั้งตัวสะกด	จัดวา วาที่ กำหนดกฎหมาย	ควรที่ภิปราย ไม้ม้วนไม้มลาย	อย่าคลายเคลื่อนคลา
๒๐๐	๑ แกล้งกลั่นเกลากลอน สำหรับกุมาร	เสกสรรค์สั่งสอน เขียนอ่านสาธา	แต่ละบ่อนบทนา เริ่มฟังศึกษา	แรกปรารภเรียน
๒๐๑	๑ จงจำกำหนด เร่งจำคำนี้	แต่ต้นจนหมด รำพึงเร่งเพียร	จดจำรำเขียน อย่าฉนวนเวียน	อย่าเพี้ยนผิดวัน
๒๐๒	๑ หนึ่งหนังสือไทย อักษรเลข	หมั่นจำใส่ใจ แกล้งเสกกลั่นสรรค์	ใช้ได้มากครัน จักทำรำพัน	ลักษณบรรดามี
๒๐๓	๑ ๑ ๒ ทั้งคู่ ๓ ต่าง เอ ได้	ใช้ต่าง อุ อุ ๔ ใช้เล่าที่	ให้ดูจงดี วิสรรชนีย์	ถี่ถ้วนควรถวิล
๒๐๔	๑ ๕ แทนผิดไซ้ ๘ บัญญัติอ้าง	๖ ต่าง โอ โอ ต่าง โอ จงยิน	๗ ใช้เป็นพินทุ ๘ อา ตราสิน	เสร็จสิ้นสาธา
๒๐๕	๑ อักษรเลข ๙ หกรกร๔	๙๓๓๓๓๓๓๓๓๓ ที่มีปรีชา	๑๓๓๓๓๓๓๓๓๓ ร้องวังซัว	๖๓๓๓๓๓๓๓๓๓

	๑ (อักษรเลข สำหรับกระวี	จำแนกออก ที่มีปริชา	อติเรกรจนา รู้ไว้ใช้ว่า	ใส่บ่าแบกหาม)
๒๐๖	๑ ฤๅษี๓๓ปลงสสร หนึ่ง๓ล่อ๓ทยหลง	๓เปลี่ยนบทพจน๓น ๓รงจ๓๖๓ต๓๓	อ๓๓จ๓ห๓๓ด๓๓ค๓๓	นบ๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓
	(๑ ฤๅษี๓เปลี่ยนสสร หนึ่งเล้าไทยหลง	เปลี่ยนบทพจน๓น เร๓งจ๓๓๓๓๓๓	อ๓๓๓ให้๓ได้๓ค๓๓	น๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓)
๒๐๗	๑ รัส๓๓๓สร๓จสรพ ตัด๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓	ด๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓ ๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓	ล๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓ ๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓	บร๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓
	(๑ รัส๓๓๓สร๓จสรพ ตัด๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓	ด๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓ ๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓	ล๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓ ๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓	บร๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓๓)

ฉบับ ๑๖

๒๐๘	๑ อ่านไทยได้เสร็จประสงค์ กะเน้งรำพึงไคร่ครวญ	จักเขียนขอมจง
๒๐๙	๑ อักษรลึ้นค่าจำนวน ประมาณสี่สิบเอ็ดมี	จำแนกประมวล
๒๑๐	๑ โดยนัยมาในบาลี พระไตรปิฎกอุดม	มครคัมภีร์
๒๑๑	๑ จักจัดบัญญัตินิยม สืบพปพากย์ปันเป็นสอง	บรรยายสารสม
๒๑๒	๑ คือสระพยัญชนะทั้งผอง ทำเนียบระเบียบบาลี	ทำนุกทำนอง
๒๑๓	๑ ตั้งต้น อะ อา อี อี ทั้ง เอ และ โอ อักษร	อุ อุ โดยมี
๒๑๔	๑ แด่ชื่อคือสระบันรอน พยัญชนะทั้งสามสิบสาม	นอกนั้นนามกร
๒๑๕	๑ สระแปดเบื้องต้นคันความ รัสสะหิมะสองคำ	ปันเป็นสองนาม
๒๑๖	๑ รัสสะมีสามจงกำ คือ อะ อี อุ สามศัพท์	หนดใส่ใจจำ
๒๑๗	๑ หิมะห้าคำให้นับ	อา อี อุ กับ

ทั้ง เอ และ โอ อำพน		
๒๑๘	๑ อะ สระอาการเล่ห์กล แลเห็นและหายทันใด	ฟ้าแลบละหน
๒๑๙	๑ อา สระดุดังดนัย อันร้องเรียกหาควี	โคร่นตรุณวัย
๒๒๐	๑ อี สระอาการนั้นมึ อันลัดตระบัดบันาน	ดั่งองคุลี
๒๒๑	๑ อี สระมาตรอาการ ละหน้อยแลหาลูกตน	โคเคียนคำขาน
๒๒๒	๑ อุ สระอาการปานกล อันพล้ำแลพลัดหล่มลง	เกวียนเดินโดยหน
๒๒๓	๑ อุ สระดังกาสรรทง ประสบกษิรมารดา	ลำเนียงประสงค์
๒๒๔	๑ เอ โอ สองลำเนียง กรร่าแลร่อนจรัล	ปรกกฎดั่งทิดา-
๒๒๕	๑ พยัญชนะสามสิบสามมี คือ โฆษอะโฆษคำขาน	เป็นสองวาที
๒๒๖	๑ โฆษะเสียงก้องกังวาน ลำเนียงพร้อมบ่แพร่หลาย	อะโฆษสำนาน
๒๒๗	๑ จัตวารคเป็นวรรคห้าหมาย ทุกพวกละห้าจฟง	หมวดหมู่ทุกฝ่าย
๒๒๘	๑ แต่ ยะ ตลอดจน อัง เป็นแปดอักษรประจักษ์	นับตัวทั่วทั้ง
๒๒๙	๑ ชื่อคือเศษวรรค แต่พื้นให้พึงยลยิน	จัดพวกตามพรรค
๒๓๐	๑ หนึ่งพยัญชนะที่อ่านอาจินต์ ธนิตจำนงจงจำ	จัดเป็นสิถิล
๒๓๑	๑ กะ คะสิถิลมีสำ- หนดเป็นแผนกแยกยก	เนียงหย่อนจงกำ
๒๓๒	๑ ขะ คะ ธนิตเสียงหนัก ทั้งเบญจพรรคสารา	เหมือนกันทุกวรรค

๒๓๓	๑ พรรคฆานเชื้อนุนา- เพราะคัพพัชร์้องคล่องปราน	ลิกสมสมญา
๒๓๔	๑ จักแสดงลักษณะสัณฐาน ปรากฏในบทบาที	มีเจ็ดประการ
๒๓๕	๑ คือคอคคือตาลแลศีร- นาสิกแลทรวงโดยจง	ชะหนตโษษฐ์มี
๒๓๖	๑ เร่งจำตำรับดำรง อย่าลืมจัดแบ่งบันรอน	ตำรีย่าหลง
๒๓๗	๑ อะ สระ กะ วรคณิก ชื่อกัณฐะสาก	หนึ่ง หะ อักษร
๒๓๘	๑ อี สระ จะ วรคอำพน อุบัติแต่ตาลโดยมี	แล ยะ ยุบล
๒๓๙	๑ ฐะ วรคระพะบาลี ชะชื่อมุทธชนสมญา	ว่าเกิดแต่ศีร-
๒๔๐	๑ ตะ วรคละอักษร กฎชื่อทันตชะตระหนัก	เกิดแต่หนตป्रा-
๒๔๑	๑ อุ แล วะ ทั้ง ปะ วรค กำเนิดแต่โษษฐ์เอางาน	ตำแหน่งสำนัก
๒๔๒	๑ เอ สระมีสมุฏฐาน สัมพัสอุบัติด้วยพลัน	สองคือคอคตาล
๒๔๓	๑ แต่ โอ อาจารย์ท่านสวรรค กับโษษฐ์ประกอบประกิจ	ว่าเกิดแต่กัณฐ์
๒๔๔	๑ พรรคคันตทั้งปัญจพิธ ทั้งหกให้จำวาจา	นฤคหิต
๒๔๕	๑ เกิดแต่นาสาชีอนา- สำเนียงสนั่นในมาน	ลิกชะสมญา
๒๔๖	๑ แกลงลักษณะสมุฏฐาน สังเขปนิพนธ์รำพรรณ	เรียบเทียบพจมาน
๑๑ ยานี		
๒๔๗	๑ กุลบุตรผู้ใดหมาย	วิมลมิ่งอัปสรสวรรค์

	คือไตรปิฎกอัน	อุดมเลิศวิเศษชาญ
๒๔๘	๑ เริ่มเรียนให้เร่งรู้	ทั้งสื่องค์ประมาณหมาย
	หนึ่งฟังอย่าฟังตาย	ให้ตั้งจิตกำหนดจำ
๒๔๙	๑ หนึ่งให้อุตส่าห์	เอาจิตคิดวินิจฉัยคำ
	หนึ่งห้ามอย่าเอื้อนอา	จงนใดให้เร่งถาม
๒๕๐	๑ หนึ่งใจมั่นหมาย	ลิขิตข้อสุขุมความ
	พร้อมมองจ้ะทรงนาม	ว่าศิษย์แท้ที่ศึกษา
๒๕๑	๑ หนึ่งแปลทั้งหกมี	คือกรรตรกรรมแลอนา-
	ทราพนิทรา-	รณะลักษณะจำ
๒๕๒	๑ หนึ่งเจตวิภัตตินาม	เอาใจดูอย่าพลาดพลั่ว
	ลงลิให้ควรสำ-	เนียงลิไซร่อย่าลืมล
๒๕๓	๑ หนึ่งแปลวิภัตติอา-	ชยาตไดย่าห่างเห
	ติบอชโนแปล	เป็นอาทิให้โดยความ
๒๕๔	๑ หนึ่งเอกพจน์ดู	พหูพจน์กำหนดนาม
	ควรว่าให้ว่าตาม	มิควรควรให้ตริตรอง
๒๕๕	๑ วาจกทั้งสี่มี	สมาสหนึ่งทัตติตสอง
	สามอาชยาตรอง	แลกฤตสี่เป็นที่จำ
๒๕๖	๑ ควรแปลให้ถ่องแท้	อย่าให้พลาดประมาททำ
	หนึ่งตัวบัจจัยก่า-	หนดไว้ให้เป็นใจความ
๒๕๗	๑ ลงกรรตุให้แปลกรรตุ	ที่ลงกรรมให้กรรมตาม
	ลงภาพนี้นาม	กรภาพให้ควรแปล
๒๕๘	๑ จักเดินประโยคใด	กิริยาอย่าลืมล
	จับตัวให้แน่แท้	บุรพกาลจึงพลอยเป็น
๒๕๙	๑ กิริยาดังเจ้าเมือง	บ่มีอื่นจะข่มเชิญ
	ตัวบุรพกาลเป็น	ตั้งเสนาริบัติ
๒๖๐	๑ การกทั้งหกเปรียบ	สหชาติโยธี
	ถึงบุรพกาลมี	บ่มีสิทธิมีแล้วลง
๒๖๑	๑ เป็นใหญ่เพราะกิริยา	อาชยาตอย่าลืมล
	ได้ตัวประธานลง	แสงดูลบรรดามี
๒๖๒	๑ ไกลใกล้ได้ห้าม	กระแสดความเป็นศักดิ์ศรี
	บทใดได้ความดี	ให้เล็งกันอย่าพรั่นพรึง

๒๖๓	๑ อยู่ในแลให้แก้ หนึ่งดูให้รู้สิ่ง	กระแสนี้สัมพันธ์ถึง ทั้งสามชาติชานาญเขาวน
๒๖๔	๑ เท่านั้นแลสังเขป จักเป็นไม้เท้าเท้า	ให้เร่งรู้ยาอุเบ จรตจ้องดำรงตัว
๒๖๕	๑ ฉันใดบุคคลมี เดินโดยลำพังตัว	จักขุมือพิการมัว บ่มิถือไม้เท้าธาร
๒๖๖	๑ มักเพลงระแวงหลง เปรียบคนทุพพลพาล	บ่มิตรงประเทศสถาน สละจิตกำหนดจำ
๒๖๗	๑ หนึ่งพุทธวจนะ ภีรภาพจะกำ-	นี้แสนลึกสุขุมคัม- หนดสิ่งใดจะเปรียบปาน
๒๖๘	๑ เมื่อใดอุตสาห์สญ- แม้มีศรัทธาธาร	นิจไว้แต่ก่อนกาล จะเรียนได้สะดวกเดียว
๒๖๙	๑ ถึงพุทธฎีกา ศรัทธาอย่าลืมหเลียว	พิกัตตรัสก็จริงเจียว อุตสาห์ก่อนอย่าเสียใจ
๒๗๐	๑ อย่างนี้กว่าศึกษา ควรคิดวินิจฉัย	พอว่าเป็นปัจจัยไป ผลบุญนั้นมากครัน
๒๗๑	๑ เราผู้นิพนธ์พจน์ ให้เอาอำนออรร-	สยามพากย์อักษรฉันท ดโมไนปิปัญญาตน
๒๗๒	๑ อาศัยสลัสดู คึกคึกถึงฝูงชน	ประมาณมากไม่นับหน บวิจรณ์เอนาใจ
๒๗๓	๑ ได้แต่กระแเสความ โดยแต่วิภัตติไต่	ก็เดาเดินตะบึงไป บ่มิเสี่ยงสำเนียงนาม
๒๗๔	๑ รู้แต่กระแเสศัพท์ วิเชียรเพชรหรงราม	บ่มิเครื่องประดับงาม ครันไว้ทองหรือดูดี
๒๗๕	๑ ประหนึ่งชนประดับกาย หล่นเหลือแต่กายมี	สกุณชาติโมรี ฉะนี้ห่อนจะเห็นงาม
๒๗๖	๑ สิ้นข้ออนุศาสน์สอน จงให้ประพฤติดตาม	ผู้จะเพียรพยายาม นิติน้อย่าลืมหลง
๒๗๗	๑ ด้วยเดชบุญญา- จงพจน์จำนง	ธิกะเจตนาจง อนุศาสน์สาธารณ
๒๗๘	๑ จงสิทธิสำเร็จ	อมฤตนฤพาน

	ข้ามสรรพกัณดา	สุขสวัสดิ์นันทวัน
๒๗๙	๑ แม่ไปบ่ได้ดล	นิเวศน์วังสถาว
	เที่ยวอยู่ ณ สาค	จตุรโสมอันลึก
๒๘๐	๑ สิ่งใดมโนหวัง	สฤษฎ์ดั่งมโนใน
	ศฤงคารคะครั้นครีก	ปรีตยาคบไยดี
๒๘๑	๑ จงให้ปรีชาญาณ	ชานาญในพระบาลี
	ทั่วไตรปิฎกมี	ตลอดดรรชนีและฎีกา
๒๘๒	๑ หนึ่งจงเฉลียวฉลาด	วรอรธคาถา
	นิพนธ์พจน	อย่าได้ยากลำบากใจ
๒๘๓	๑ สิ่งสรรพสุจริต	จงประดิษฐ์มโนใน
	เกลียดบาปปาวาสไกล	กเลศภัยอย่าพึงมี
๒๘๔	๑ สันดานประกอบด้วย	กตัญญูแลขันดี
	สัตย์สมฤดีพี-	ริยะยิ่งปรีชาชาญ
๒๘๕	๑ แม่ผลกุศลนี้	แก้สัตว์ทั่วทิศกาล
	พันภัยพิการพาน	สุขเสพลย์สถาว
๒๘๖	๑ ขอทวยนิกรเทพ	สิทธิศักดิ์มเหศ
	การุณประชากร	บริรักษ์รักษา

วสันตดิถีฉันท ๑๔

	๑ อ้าองค์บรมปรเมศ	รวมทิตติเดชา
	ทรงบุษบกหงษ์วิหคพา-	หนผดผยองผัน
	๑ เชิญช่วยพิทักษ์ธรรมานุญกฎ	อัยการระบอบบรรพ์
	เป็นอาทิจคือคัมภีร์ธรรม	ศาสตร์สิ่งเป็นแก่นสาร
	๑ หลักชัยแลคัมภีร์พระพรหมศักดิ์	กำหนดกฎมณเฑียรบาล
	อย่าให้จุลาจลวิการ	คือจะปลอมจะเปลี่ยนแปลง
	๑ อ้าองค์มเหศวรสุลี	ชานโคกกำแพงแรง
	พระกรกำตรีศูลแสดง	พิริยภาพราว
	๑ ออกโอษฐ์ประสาพรผู้ใด	ก็สฤษฎ์ทันที
	จงมาประสิทธิสิทธิวิจิ	พระจุฑาธิปไตย
	๑ จอมภพจะมีพจนประกาศ	อนุศาสนสรรพได้ใด
	จงสฤษฎ์ดั่งราชหฤทัย	ดุจจิตรธำมศ

๑ หนึ่งอวยพรองค์เจริญเจริญ
สรวรยาธิปัตติพัฒน์พูน

๑ อ้าองผทมกษรีสิน-
ทรงสังข์จักรฤกลกร

๑ ลือชัยจงช่วยบพิธแผ้ว
อีกใจอันไฉนรสุก่า-

๑ อ้าองค์บุรินทร์ธำรงค์
ทรงสารเศวตเรศพหุศดี

๑ ดลบรรณินกร
บำราศทุจติตทารุณ

๑ อ้าหมู่พยุพพระราชพลา-
การุณจงอวยพรฤชล

๑ จงให้เจริญสรวรพพิชโก-
เพียบพุลผลาผลตระการ

๑ อ้าองค์ทษฐฤทธิพิรุฬ
วิรูปกษฤเพร

๑ เชิญท้าว ธ มีกมลจิต
จงช่วยระงับอินทร์พาล

๑ อย่าให้ซัดสัตรังจตุบท
ด้วยโรคกระสี้กระลัมพรภัย

๑ อ้าองค์พระทรงเมืองมहिทธิเดช
จงหยั่งมนัสวินิจจยา

๑ ตัดสินปรีชาคติไฉ
อย่าเห็นแต่อำมหิตก้านัล

๑ หนึ่งช่วยบรรเทาประทุษฐจิต
ให้มีการุณแก่กันกล

๑ อ้าเทพผู้เนาศิริพนม
เชิญช่วยบริรักษ์ชัศัตว์ใน

๑ ด้วยเดชผลฤศลอตุลย์
การุณยตรุณุมาร

ศิริราชมไหศุรย์

จตุพิธวรพร

ธุสมุทรมันจร

ก็กระลึงจรีรำ

อริภัยให้ยอบยา

จัดขจัดอย่าพึงมี

วิเชียรรัตนจำรัสศรี

วรเดชอดุลย์

บำบดบาปบำเพ็ญบุญ

บำรุงทศฤศ

ทกเทพโยจจุล

ปวัตติชอบฤตุกาล

ชนธัญญกระยาหาร

จังหวัดรอบบริเวณ

ทกเทพสุเรนทร์

จตุโลกยอภิบาล

ประสิทธิไสยสานต์

สรวรพพิบัติจัญไรภัย

ทวิบาทบรรลัย์

สรวรพพิชอย่าพารา

แลเลื้อเมืองมहिมา

มาตยนี้กคณังกรรม

อย่าเอื้อียงจงเที่ยงธรรม

ค่านับน้อมเข้าในตน

แห่งชาวราษฎร์ประชาชน

ประยูรญาติอันยาใจ

พนพฤกษพิมานไพร

อาณาเขตตรเกษมสานต์

อภิสันทบรรดาล

แลนิพนธสารา

โคลง ๔

๑ พจนสุภาพ-

เอกเจ็ดโหลี่มี

สามสิบวากยาวี

ผิวขาดความควรให้

๑ บทแรกจะใส่สร้อย

โหลี่เจ็ดคำควร

บทสามขอบเชิงชวน

บทสี่สุนทรถ้อย

๑ บทแรกที่เจ็ดนั้น

กับที่ห้าบทสอง

บทสามสี่ห้าารอง

บทสี่ให้ที่ห้า

๑ กกกตกบอีกทั้ง

กีกีกกะหมาย

แทนเอกอภิปราย

แสดงหลักโสลกโคลงให้

๑ อยู่ทชยาศแน่น

เผด็จจักรเปลี่ยน

นองสรพอนันต์เนื่อง

เป็นปิ่นนครก่อน

๑ ปราสาทเสียดยอดเพื่อย

เรือนรัตนมาศไสร

เฉลิมภพไพทโกรม

พิศพางไพชยนต์คล้อย

๑ ภูบาลบพิตรเจ้า

อภิพงศ์พุทธางกูร

จรจากพิมานศุรย์

มาช่วยชูภพด้าว

วาท

แมนไม้

ศิริเสร็จ สารแฮ

ใส่สร้อยเสริมลง

สมชบวน แบบแฮ

เรียบร้อย

เจริญใส่ สร้อยแฮ

นับเก้าคำควร

มาจง

ชอบถ้า

เรียงรับ กันแฮ

พัตท้ายบทโท

คำตาย

หมู่ไว้

แบบนอก ไว้แฮ

แก่ผู้แรกเพียร

อมรเมือง

ปลิตร้อน

อนนกันบ ถึงฤ

คู่ขึ้นเคียงสวรรค

แฝงไพยม

สุดย้อย

ไกรเกียรติ พระนา

เคลื่อนฟ้ามادين

จอมประยูร ยิ่งแฮ

แก่นท้าว

สุรโลกย์ ลงฤ

เด่นหล้าหลากสวรรค

๑ สมบัติพิพัฒน์พร้อม

ปรีติยาคยังพุล
คือสายกระแสนุน
เผด็จเชิฏพดุงคำ

๑ พระยศพระยิ่งล้ำ

พระเกียรติปรากฏบรร-
พระคุณพระคืออรร-
พระเดชดุสุริยจำ

ไพบูลย์

เพิ่มซ้ำ

นองเนื่อง คลื่นแฮ

ศาลขึ้นคงตรง

ลอยสววรรค์

เจ็ดหล้า

ณพเชียว ชึ่งแฮ

แจ่มหล้าลอยโทยม

โคลงกระทู้ ๑

๑ นก ไก่น้อยทั่วด้าว

ไร่ เริงรังยังพง

ไม้ ไต่ดกบินลง

โหด เทือดผลนกไร่

แดนดง

พุ่มไม้

เล็มจิก

รืบร้างราบิน

โคลงกระทู้ ๒

๑ เสียน้อย นิดจิตเอื้อ

เสียดยาก บ่อยากยอม

เสียมมาก รืวบรอม

เสื่อง่าย ด่วนด่วนได้

อดออม

หยิบให้

รืบเร่ง เร็วแฮ

ดั่งนี้เก็กแทน

โคลงกระทู้ ๓

๑ ป่าพึงเสื่อ หมูไม้

เรือพึงพาย พายูร

นายพึงบ่าว บริบูรณ์

เจ้าพึงข้า คำเช่า

โคลงอักษรล้วน

มากมูล

ยาตรเต้า

บริ วารแฮ

ช่วยสิ้นเสรีงาน

๑ โมงโมกมะม่วงไม้

จากจิกแจกจวงจันทร์

โหมหินหึ่งหายหัน

คุยเคี่ยมคำคุณคือ

มูกมัน

จิงจ้อ

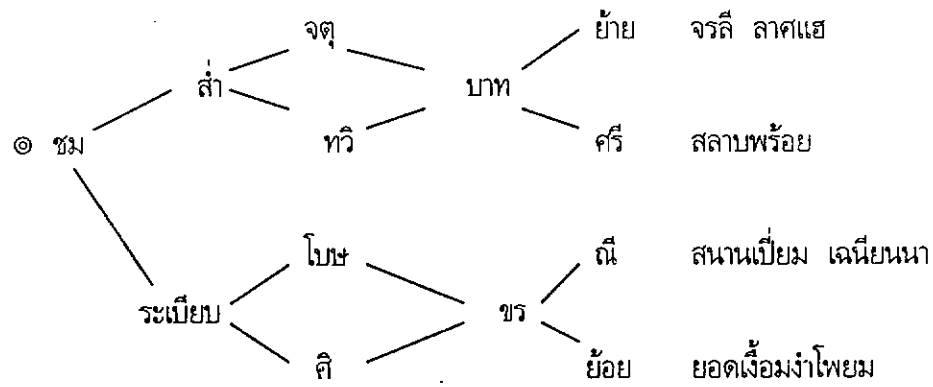
เหียงหาด

คัดเค้าแคลง

โคลงตรีเพชระประดับ

๑ ลำสองราวำร้า	เรื่องแรง
ยงต้อยงยุทแยง	แย่งแย่ง
ราญรณร่นรันแสดง	เดชต่อ กันนา
กรวัดแวงแว้งแว้ง	อกว่าหวาดไหว

กลบทนกนำฝูง



(อ่านว่า	๑ ชมลำจตุบาทยัย	จรี ลาศแฮ
ชมลำทวิบาทครี		สลาบพริ้ว
ชมระเบียบโบษชรติ		สนานเปี่ยม เฉนียนนา
ชมระเบียบติชรายัย		ยอดเงือกงำโพยม)

โคลงจำได้ใส่ใจ

๑ จำ นงจงเร่งตั้ง	ใจจำ
ได้ แต่ง่ายปงำ	เลื่อนไว้
ใส่ สัตตอสุห์ทำ	ใจใส่
ใจ ตรีกนี้ถรองให้	หากแจ้งจริงใจ

โคลงต้นเสมอ

๑ สรวม สรรพผลสรรค์พจน์ไว้	หวังสอน
สรวม สฤทธิสรวมพร	ฝ่ายหน้า
สรวม สวัสดิศถาวร	สุขสพ สมัยแฮ
สรวม พจนยืนอยู่ช้า	ชั่วฟ้าดินหาย

โคลงจัตวาทันที

๑ ผิวบทไธชาดค้าง	คำเขิน
วานกวีเชญเดิม	ตกเต็ม
กลบทบาทใดเกิน	เชญบัน รอนพ้อ
อย่าเพื่อผันพักตร์แย้ม	โอษฐ์ข้าสารวล
๑ จบเสร็จศุภสร้อย	สารา
บทประมมมาลา	บอกไว้
คือสารพจน์สุภา-	ชิตสิ่ง สอนแฮ
ผิวผู้ใดได้	อ่านอ้างอวยผล

เอวี่ ก็มี

พระปฐมสมโพธิคำฉันท์
วัดพระรูป อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

ฉันท์ ๒๑

๑.	เสด็จด้วยรถรัตนศฤงคาร	จรสุขจะสำราญ	ชมพลาหาร	บุษบา
๒.	บัดนั้นพรหมเมศเทวา	นิमितชนลวาท	พยาธิปทา	แลคนมรณ
๓.	ปางพระสิทธิธารดเสจจร	ทศนาบาชรอร	เห็นเกิดทร	มนัสใจ
๔.	ปางหนึ่งเห็นสมณะครรไล	บริสุทธิ ฐ ก็ไป	ค คณาลัย	ในบัดดล
๕.	เมื่อนั้นจึงหน่อพระศพล	ธ สุขอพิมล	เห็นก็ยินยล	เปลี่ยนปรีย์
๖.	เสด็จคีนกบิลพัสดุ์บุรี	หฤทัยพิตรที	นนั้นก็ยินดี	ในกระมล
๗.	ท่านเสด็จปราสาทบรรทม	กนกรัตนภิรมณ์	ตื่นก็เห็นสนม	อันลับไหล
๘.	เอาโอ๊ะ! สมเพชเยยไฉน	ภูนี้ก็จะหนีไกล	คราดจากภัย	ในสงสาร
๙.	คิดแล้วบัดนั้นปัทมทาน	พจนาก็ประทาน	นายผู้อัศวบาล	(เจ้า)จมา
๑๐.	ผูกแล้วกัณฐีร์วอาษา	ในภูนี้จะลีลา	ออกไปแสวงหา	ภานักรมณ
๑๑.	นายฉันทนามาตย์ชื่นชม	ให้สุขภิรมย์	เหตุว่าเกิดสับสน	พระสมภาร
๑๒.	สั่งนางพิมพาผู้ฉกรรณ	ทัศนาวรุมกร	เสน่ห์สงสาร	จะใคร่ชม
๑๓.	เกรงเกลือกนางตื่นในบรรทม	วรชนคณะสนม	ท่วงภิเนษกรม	จะป่วยการ
๑๔.	บัดนั้นกัณฐีร์วเชียวชาญ	จรณบดีทยาน	เหาะไปโดยทวาร	อมรไชย
๑๕.	เมื่อนั้นคณะเทพเหลือไทร	วิจิตรประไพ	กลิ้งกลดไสว	ตรดาขเคียร
๑๖.	ฉัตรราชประฎากาเกียร	กนกบุษพระเมียร	เทพวัดเจวียน	ประดับองค์
๑๗.	เมื่อนั้นบาปยุยง	บพิตรดังภาพระองค์	ปลงมโหศวร	ย เสียศูนย์
๑๘.	ยังเจ็ดวันท่านจะสมบุรณ์	สมบัติรัตนจะพูน	ผ่านจตุรทวิ	ปมณฑล
๑๙.	ใช้ข้าแสวงเกลี้ยงมาใส่กล	พจนสัตย์พิมล	สิทธิสาผล	จงมีมา
๒๐.	เมื่อนั้นจึงหน่อพระศาสดา	หฤทัยนำพา	คำอันมารา	ธ หน่ายหนี
๒๑.	พระเสจผยองแท-บท-ศรี	บรมสุข ฐ ปรีดิ์	ในพนาลี	ยรรยงยล
๒๒.	ถึงฝั่งอโนมานันห์ริดล	บพิตรบรมชวน-	ชวยบำเพ็ญโพ-	ธิจรรยา
๒๓.	พระปลงพระเกศโอฬา-	ริกนิสปรวา	ด้วยพระขรรค์ทา	ชัยศรี

๑๙ คำภีรา

๒๔.	พระธัญฐานพรตมานว่ากนิษิ-	นี้จักเป็นพระศรี	สุคติ
๒๕.	ควันภูข้างเกศินีจรจจวด	อากาศปรากฏ	สถิต
๒๖.	ผิวนั้นมีลเป็นพระพุทธรอันอิม	จงเกศตกชิด	ธรา
๒๗.	พระธัญฐานเสร็จก็คว่างศรีมหา	ขึ้นโดยพลาฤท-	ธองค์
๒๘.	สูงสุดโยชน์หนึ่งพระเกศก็บ่ง	ซัซวาลยรรยง	ประเสริฐ
๒๙.	จึงพระอินทร ๖ ก็ทูนประอบรัตนบรรเจิด	เทริดเกล้ามารับเกศ	เสด็จ
๓๐.	ก่อเจดีย์รัตนกาญจนสำเร็จ	บรรจุพระสรพช-	ญเกศ

๑๖ ฉบับ

๓๑.	บัดนั้นพระพรหมพิเศษ	ถวายอัญญประเภท	บรสการพิมล
๓๒.	เมื่อนั้นพระโพธิ์กียล	รับบัดเดียวดล	๖ ทรงตรบัตบมีนนาน
๓๓.	จรรยาทพระเสี่ยมสาร	ชวนชวยแก่อารย์	ฤาจะได้โดยจง
๓๔.	จึงทำทสกรอลง	หกชวนพระองค์	ก็ไปไปได้เป็นพระ
๓๕.	จึงสถิตทุมพรอาคระ	อาหารเสียมละ	กแม่ลงแต่ข้าวเมล็ดเดียว
๓๖.	เจ็ดภาคทฤทัยคุณเดียว	ฉันทเจ็ดวันเดียว	จะได้เป็นพระกับเป็น
๓๗.	บัดนั้นพระอินทร์ก็เห็น	ทสกรลำเค็ญ	รำเคื่องจะไกลถึงกาล
๓๘.	ลัมหัวจงกรมมีนนาน	จึงอินทร์ก็ทะยาน	เอาพิณมาดีดสามสาย
๓๙.	สายหนึ่งหย่อนนักดูมลาย	สายหนึ่งเคร่งหมาย	จะขาดก็ป่วยเป็นการ
๔๐.	สายหนึ่งไพรเราะเสี่ยมสาร	พระฟังมีนนาน	นิมิตรเอาสายกลาง
๔๑.	จึงมละทสกรวันวาง	พระได้ตามทาง	พระพุทธรแต่โบราณ
๔๒.	พระเสจรมไทรมีนนาน	เมื่อนั้นทรงคราญ	อนนคสุชาดา
๔๓.	นางนั้นมีความปรารถนา	ไผ่ผิวเส่นทา	อันจะระงับจิตตัวตน
๔๔.	ทำบวงสรวงพระไทรพฤทษาสถน	ปายาสอันปน	มฤตยูประดิษฐ์เนยนม
๔๕.	เมื่อนั้นทุกเทพแลพรหม	มีใจอภิมย์	ก็ผยองมาช่วยนงคราญ
๔๖.	ถือฉัตรกัณางมีนนาน	เอารสอาหาร	ทิพยมาใส่ลง
๔๗.	เสร็จแล้วนางแต่งโดยจง	ใส่ถาดทองทรง	ก็ทูลด้วยศรีระไสย
๔๘.	ไปถวายบูชาพระไทร	เห็นพระตบระไพ	ตรศกดีในฉายา
๔๙.	นางนั้นนึกว่าเทพา	ยกถวายบูชา	พระองค์ก็รับมีนนาน
๕๐.	บัดนั้นจึงนางขึ้นบาน	หรรษที่นชมชาญ	ก็นบพระบาทลีลา
๕๑.	มายังเรือนตนก็บริดา	สพสมพองสวา-	มิได้จำนงใจ

๕๒.	จึงพระเสด็จลีลาไป	ถึงฝั่งน้ำใน	เนรัญชรายนที
๕๓.	เสด็จอุรุพพชาติด้วยดี	ปายาสอันมี	ก็ขึ้นเป็นนาคบ่หึง
๕๔.	สืบลีบเก้าก่อน ธ รำพึง	เสร็จแล้ว ธ จึง	จอกโดยวารประกาศ
๕๕.	ฉนั้นแล้วพระจักลอยถาด	ธิษฐานผิว่า	อาตมากุจะลพุดพลัน
๕๖.	จงถาดสำแดงด้วยพลัน	ขึ้นน้ำทันพระ	ประดุจดั่งลีลา
๕๗.	ก็ลดลงใต้ถาดศาสดา	สรวเพชฌัญหา	อันอยู่ทั้งสามพระองค์
๕๘.	เสด็จแล้วลอยถาดจำนง	ขึ้นน้ำดุจดั่ง	เหมราชลีลา
๕๙.	ดุจดั่งมีจิตหรรษา	ร้องก้องมหิมา	สำเนียงสรวเสริญสมการ
๖๐.	ขึ้นน้ำแปดสิบศอกก็ฉาน	หักฉินแล้วดาล	ก็เวียนกระลอกกลอกล
๖๑.	ใต้ถาดทองสามพระองค์	เมื่อนั้นมุขงศ์	ก็ดาลตื่นตระบัด
๖๒.	รู้ว่าพระเจ้าเสด็จตรัส	ในโลกประสัจ	ประเสริฐเลิศภพไตร
๖๓.	สรงแล้วเสด็จลีลาไป	ยังป่าพงไพร	พนาตะพฤษภพิมล
๖๔.	ขึ้นอินทรแลพรหมดากล	ทุกเทพอนน-	ดเกล้าประดับมรรคา
๖๕.	คนธรรพทานพครุฑ	มุขงศ์ยักษา	ธิดาเกล้งเกล้าถวาย
๖๖.	ย้อมมลาทิพย์เรียบราย	ดลอบอบาย	สุคนธ์ทิพย์กำจร
๖๗.	เทวพฤษภานุสร	อัษฎาศบวร	คือพฤษภโพรพิมล
๖๘.	งามยิ่งกึ่งก้านแถมกน	สาขาแยงยล	ทั้งห้าประดับดุจเถลิง
๖๙.	ใบอ่อนคือชาดบำเพ็ญ	ใบแก่แถมเชิง	อมรตเขียวขจี
๗๐.	ผลแดงคือดั่งทับทิมศรี	ประดับพวง	ดลอบสุคนธ์ไชยจร
๗๑.	เทพาดาดาสันหลอน	พระหัตถ์ขึ้นสร-	รมนัสยถันทุกตน
๗๒.	คิดว่าเราจักได้ยล	หน่อพระทศพล	จะตรัสเป็นพระบมินาน
๗๓.	บุญเราเกิดมาโอฬาร	มาพบบุญปาน	ดั่งนี้ก็ยังนักหนา
๗๔.	จักเห็นพระศาสดา	จักฟังธรรมา	พิเศษพันฟไตร

๑๒ ปีกมั่ง

๗๕	ครั้นแล้ว ธ ก็เสด็จ	วราพครไร
	ดูประดุจวไร-	สรลีหราชลีลา
๗๖	กษณนั้นสวัสดิพราท	มณหนึ่งแลก็มีา
	ครันดลพระมหา	สัตัววยพรถวาย
๗๗	ดิณห์ตถอัษฎก่า	ธ ก็รับ ธ ก็หมาย

	พุทธอาสนจราย	พุทธโพธิบัลลังก์
๗๘	กษณนั้น ๖ ก็เลียบ	ธรณียดลทั้ง
	ทิศสามก็อกลง	กตควรทิศบูรพา
๗๙	รัตนสูงจตุทิศ	ทิศเลือน้อยลง-
	ตเสด็จจรชังคะ	พระโพธิกสถิต
๘๐	๖ ก็รายดินแทบ	มหาโพธิณกจ
	นุตรบัดก็มาพูน	พุทธรัตนบัลลังก์
๘๑	๖ ก็สมาธิเฉพาะ(ยัง)	พักตรปราจิมทิศ
	ครั้นแลแล้ว ๖ ก็คิด	พุทธโพธิ์ก็รำพึง
๘๒		
	บวรคุณล้ำแดงจริง	ฟุ้งตรลบถึงมหาพรหม

ฉันท์ ๑๕

๘๓	ทิศสี่ทิศจักรวาลชม	ผลผยองมาบังคม	พระศาสดา
๘๔	วิวัชรจิตมาลา	ฉันทภาษา	บรรจงถวาย
๘๕	รัชฎกนกพรายพราย	รัตนเรืองฉาย	ในเวหา
๘๖	ฉัตรธวัชทิพยมนา	พัชนีภา	ระแกว่งไกว
๘๗	จามรีจามเรืองไร	กลิ้งกลดไสว	สีโสภา
๘๘	สุวรรณรจิตนนา	คันธมาลา	สุมาลาช
๘๙	กนกมยุราดาตาช	กลิ้งแลกลดมาศ	พรายไพยม
๙๐	สุวรรณรัตนเรืองโคม	เทพเจดโคม	ตระดาดดา
๙๑	อมรบรรพพรหมา	เสตรฉัตรดารา	แลเทียวธาร
๙๒	ทศสดในชมมาน	สังคดาตาล	บังคมคัล
๙๓	กีนรกินรีโจษจัน	จันระบำบรรพ์	รำถวาย
๙๔	ครุฑอสุรเหลือหลาย	ติดบันฑะวะถวาย	สุนนตรี
๙๕	ภุชงคพิทควาที่	ต่างจำเรียงปรี-	ดิเห็นทรรษ์
๙๖	อมรอมรีโจษจัน	ทั่วทั้งคนธรร-	พทานพ
๙๗	คคณะพหลจวบจบ	เกียรติกาสุบ	ทั้งแดนไตร

๒๑ เยสันตา		
๙๘	ในบัดนั้นจึงพระยามาร	พจนอมรสาร
	คัพทสดับดาล	(ล)บัดใจ
๙๙	ว่าพระสิทธิธารณลือไกร	อมตรสจะไซ
	ธรรมตรัสไตร	จะโปรดปราน
๑๐๐	ให้พ้นจากายพระยามาร	ครันสดับพจนบ่บาน
	จึงจะเรียกดาล	(ล)ธิดา
๑๐๑	นางตนหนึ่งนามชื่อราคา	อรดีตันทา
	นางประดับประดา	ทั้งสามตน
๑๐๒	ตั้งใจจจอตประโลมดล	บพิตรทศพล
	เพื่อจะไหว	ในกามา
๑๐๓	จึงนามผู้นามราคา	ครันแลสดับบทกถา
	เชิญ ฐ ลีลา	อย่าทำกรรม
๑๐๔	ไปสู่สำนักนิโอศวรร	ยบพิตร ฐ อย่าผัน-
	ผายเป็นพระพุทธร-	เจียรระไกล
๑๐๕	จึงพระสิทธิธารณไป	ดูกรมิ่งนี้ผู้ใด
	นางก็เฉลยไซ	ว่าราคา
๑๐๖	พระถามว่าเหตุใดนา	นามกรมิ่งนี้ชื่อรา-
	คามาเพื่อเหตุ	การใด
๑๐๗	จึงนางราคาเฉลยไป	บพิตรภูนี้ะใคร
	อาจบคลาไคล	จำนองดู
๑๐๘	พระว่าเหว่ยว่านี่บ่อดสู	ดังฤแลมิ่งจะมาดู
	จิตแห่งกุ ประโลมไฉน	
๑๐๙	มิ่งเร่งเร็วหลีกครไป	ธุรสถิตยมใน
	ที่จะตรัสไตร	ตรีโลกีย
๑๑๐	บัดนั้นนางระคะหลีกหนี	อนุชอรัศีศรี
	มารบุตรี ลีลามา	
๑๑๑	เข้าร้อยบุริพารดาชดา	บทจรรกมาหา
	เชิญ ฐ ลีลา	ลีลาไป
๑๑๒	พระถามนางนามชื่อใด	อรดีพจนไซ
	นามชื่อข้าไซ	อรดีศรี

๑๑๓	พระถามว่าเหตุใดมี นางกัวาที	อรดีอรดี บังคมชาน
๑๑๔	ว่าข้าผูกโลกสังสาร ฤทัยยังชาญ	ผู้สรดิรดีชานาญ ในโลเกีย
๑๑๕	พระมีพระสาธนาว่าที่ อย่ามายายี	ดูกรอรดีศรี บ่เป็นการ
๑๑๖	กูตัดบ่วงโลกสงสาร หลีกอย่าอยู่สถาน	ดังฤแลมิ่งจะมาพาล จงหนีไกล
๑๑๗	จึงนางอรดีก็คลาไคล นางผู้น้องชื้อ	มหุตจรรจรโลย ตณหามา
๑๑๘	ชวนเชิญพระโพธิ์ลีลา ถามว่านาง	พุทพจนกถา นี้ชื้อใด
๑๑๙	จึงมารธิดากี่ชานไซ ข้านี้ทรงนาม	กับพิตรอย่าไฉน ตณหา
๑๒๐	จึงพระถามเหตุใดนา นามตณหา	กลกิตยใดแลมา ประสงคใด
๑๒๑	นางชานว่าข้าจำนองใน นี้ฤว่าใคร	ตราววิภไทร จะคลาตคลา
๑๒๒	พระว่านางนี้ผู้ตณหา สิ่งดามฤษนา	กิตยพะจนมฤษา บ่พึงพาน
๑๒๓	จักตรัสสรรเพชุดาญณ หรือมิ่งนางมาร	หุตยริตแลอสาร มากล่าวแสง
๑๒๔	ใครจักฟังคำมิ่งยลแยง ตัดจำนองข้าย	กูนี้เพชฌกัปปแกล้ง ในสงสาร
๑๒๕	อย่าอยู่กล่าวกลบเป็นการ มิ่งตณหาชาญ	ประทุพพจนมาน จงหลีกไกล
๑๒๖	จึงนางตณหาละอายใจ คล้อยครไลไล	บทธจรแล้วก็ไป อันดับกัน
๑๒๗	ไปยังกรุงมารด้วยพลัน แก่พระยามา-	โหม่นสอภิวันท์ รพ้อตน
๑๒๘	ว่าดูข้าไปประโลมกล	บพิตร ฐ กัปปยล

กล่าวดำเนินตน
 ๑๒๙ แล้วจับดูข้าทั้งหลายนี้
 ลายยังพระบา-

กูปรี
 ทฤษฎีลี-
 ทบิตา

๑๑ ยานี้

๑๓๐ บัดนั้นพระยามาร
 ว่าเพพธิดา
 ๑๓๑ เป็นที่ประโลมลักษณะ
 ไตรโลกแยบยล
 ๑๓๒ ฉันทไฉนพระสิทธารถ
 ขันลูกกุเสียสา-
 ๑๓๓ บัดนี้กูพึงผจญ
 อเนกเหลือหลาย
 ๑๓๔ เรียกมารเรื่องฤทธิ์
 อเนกเหลือตรา

ครันสดับศัพท์แล้ว ธ ไกรธา
 บุตรีกูทั้งสามตน
 ผู้ใดใครจะอาจจะทน
 ก็กำหนดนิตริ่งตรา
 บ่เอื้อนบ่อัสฐา
 หัสหาสะระอาย
 ด้วยพวกพลอันภาสาย
 พลยักษ์โยธา
 อันพิพิตนนา
 พลพยุหเหลือหลาย

ขับพล

๑๓๕	พลคชคชภาสาย	มารผู้เป็นนาย	กำยำขยัน
๑๓๖	พลคชคชเมามัน	ม้ายินยัน	กลิ้งขอ
๑๓๗	พลคชคชเสริญสอ	มารผู้เป็นหมอ	บันเทศแทง
๑๓๘	พลคชคชผลาญแผลง	มารเรียวแรง	ระระเริง
๑๓๙	พลคชคชใหญ่เถกิง	มารขี่เถลิง	คือไฟกาล
๑๔๐	พลคชคชเขี้ยวชาญ	มารกำยำมาร	ตระบองเบง
๑๔๑	พลคชคชเร็วเร่ง	ครุฑนุเปล่ง	ก็แผลงป็น
๑๔๒	พลคชคชยั้งยืน	มารเพลงป็น	กำแพงแพง
๑๔๓	พลคชคชเข้มแข็ง	มารกำแพง	ถืออาวุธ
๑๔๔	พลอศัวิศัวยังยุทธ	มารขี่ครุฑ	วูวางพลาง
๑๔๕	พลอศัวิศัวกางขวาง	ฉวัดเฉวียนกลาง	สมุทรภูมิ
๑๔๖	พลอศัวิศัวิโรมรุม	มารห่มปุม	ตระเบ็งเสียง
๑๔๗	พลอศัวิศัวิกางเรียง	มารรายเรียง	ประันรบ

๑๔๘	พลอัศวอัศวสินธพ	มารท้าวหพ	ก็เรียวแรง
๑๔๙	พลอัศวอัศวชาญแสง	มารเข้มแข็ง	สรพังสรร
๑๕๐	พลรณ...		
๑๕๑	พลรณแก้วไกร	มารแวนนุไ	ชนูทรง
๑๕๒	พลรณภยรยง	มารทงแฝลง	ชนูศร
๑๕๓	พลรณสายสมร	มารทางกรร่า	แพนขยัน
๑๕๔	พลรณรียงวัน	มารใจจกรรจ	
๑๕๕	พลรณไกรกวัด	มาร.....	แฝลง
.....(ต้นฉบับขาด).....			
๑๕๖	มกรมกิริหลายพรรณ	มัสยหินหรรษ์	มหรณพ
๑๕๗	ครุฬครุฬเหลิอสบ	บินตรลบถวาย	นมัสการ
๑๕๘	กีนรกีนรีถวายสาร	รำรชบำพยาน	ก็ถวายพรรณ
๑๕๙	อสุรอสรีโชนจัน	ถวายบังคมคัล	สรรเสริญ
๑๖๐	นรนรจรมากเมิล	เห็นพันเอิญเอง	ก็อัสจรรย
๑๖๑	นรนรคณสบสรรพ์	ท้าวจตุรพร-	ณแปรมปรี
๑๖๒	นรนรคณอปริย์	เกิดเป็นดีทุก	ขเหลือหลาย
๑๖๓	นรนรจรคำขาย	มาเก่ายาดาย	บ่อาดูร
๑๖๔	นรกนรกมากมูล	เกิดมาพูนทิพ-	ยอาหาร
๑๖๕	นรกนรกไฟกาล	เย็นคือทอธาร	สุทธใส
๑๖๖	นรกนรกเย็นใจ	ไหลจ่านองไฟ	จากจำจ้อง
๑๖๗	นรกนรกมูลมอ	พันในคลองทุกข	พุทธมัย
๑๖๘	สกลสกลสัตว์ขึ้นชม	พะด้วยพระสมพุท	พระสมการ
๑๖๙	สกลสกลปทุมเบิกบาน	งามตระการ	ดอกนั้นหนา
๑๗๐	สกลสกลบุษผลเต็มอา	กาศตกมา	คือท่าฝน
๑๗๑	สกลสกลก็ถัดก็มีผล	ก้านแลกิ่งยล	ก็อ่อนโอน
๑๗๒	สกลสกลพฤษ์กลั่นโสน	โสนมาถวายสา-	ธุการไตร
๑๗๓	สกลสกลปทุมงามไสว	ขึ้นประไพไร	ก็เขียวขจี
๑๗๔	สกลสกลภุมราภุมรี	ถวายพระดุษฎี	ขึ้นชม
๑๗๕	สกลสกลอมรแมนพรหม	มาบังคมบาท	หฤทรรษ์
๑๗๖	สกลสกลอมรแจจัน	เพียงจะฟ้างพร-	ณนันทวี
๑๗๗	สกลสกลอมรในบัด	นั้นคือแบ่งยัด	ทนานลง

- *๑๗๘ สกลสกลอมรปริดา พฤกษณานา ขาวขจร
 *๑๗๙ สกลสกลอมรแปลงองค์ แลก็คือผุยผง ชูลีลม
 (* ๒ บทนี้สัมผัสไม่รับกัน)

๑๔ ยมมจล

- ๑๘๐ ด้วยเดชบรรลวร- เพชฌุตรสแลชื่นชม
 ขอลุแกวบอิฐจงสม ฤทธิปรารภนาใจ
 ๑๘๑ จงพันทุกชาดูละโรค แลโคกคลาไคล
 เกิดสวัสดิพรตวไตร- ภพโลกเสวยสุข
 ๑๘๒ พันจากจ่านองภัยอันจำจ้อง ภัยสัตว์อันนิฤทุกซ์
 จงตั้งจ่านองจิตจงยุคติ แลเมตรไมตรี
 ๑๘๓ จงสัตว์ทั้งสกลโลก จงอย่าได้มาเป็นปี-
 ทากันแลจ้องภัยอย่ามี ทุกขโหมนัสใจ
 ๑๘๔ ขอได้ดังจิตจ่านง จิตตั้งอย่าคลาไคล
 นิฤโหรณฤทุกขแลภัย อันเกิดในสงสาร
 ๑๘๕ ขอจงสัมฤทธิฤตยถึง ปัทมโมกษนิฤพาน
 ทางเรอเสด็จบรรลวรย์ มารคเสด็จลด
 ๑๘๖ เป็นที่สำเร็จฤกฤตยพระ- พุทธิเจ้าแลอรหันต์
 ประเดยิกพุทธก่อนนัต อเนกเหลือตรา
 ๑๘๗ ที่นี้จะไหว้คุณพระสร- เพชฌุพุทธศาสดา
 ปางเสด็จในบรรณมหา พุทธโพธิบัลลังก์
 ๑๘๘ ผจญกิเลสมารอดิมาร แลมารก็พ่ายพัง
 พระลูแก่สรเพชฌุกรซังค์ พระโพธิมากมูล
 ๑๘๙ นบพระตภาคอันตรัส แด่สรเพชฌุไฟบุลย์
 ไหว้ด้วยศิโรตม์ก็ทูน บวรตนเป็นอาทิ
 ๑๙๐ ขอชยจะมีชยชนะ นรเทพศักดิ์สาสน์
 ด้วยเดชพระพุทธานาจ ทิพยจักรุชยอดญาณ
 ๑๙๑ ไม่ตรึงมีแก่สัตว์ทั้ง สกลโลกบันดาล
 ปลงด้วยมหาอมฤตยญาณ พิเศษเหลือหลาย
 ๑๙๒ ข้าไหว้พระสรเพชฌุ เสด็จบรรลวรปางถวาย
 พระเนตรแทนคุณอันพราย มหาโพธิฉายา

๑๙๓	เจ็ดวันพระเนตรก็ปรีดิ์ พระโพธิ์คือพระภรรดา	คือปี่ป้อนโสภา ทกทุกขอรุงถวาย
๑๙๔	เป็นพุทธจาริตตภาค- พระองค์พิณนาย	เจ้าทั้งหลายหมาย ก็อเนกสงไสย
๑๙๕	นบบาทสรพรพญประเสริฐ ข้าโณศโรตมประไพ	ผู้เลศนิญาไกรย อภิวันทยสองสถาน
๑๙๖	ขอจงบรรลุลุสขภิรมย์ นิฤโทษนิฤภัยพิกาล	อมฤตยนิฤพาน ประเสริฐรัฐเลิศไกรย
๑๙๗	สอนสัตว์ทรงคุณตภาค ข้อตรัสรู้โทษทุกภัย	เจ้าอันพิสมัย อันตรายอย่าแปดปน

๑๒ ปฐมมั่ง

๑๙๘	วรบาทประนต วรจกรมผจญ	บพาทพิมล จตุเทพอันจินต์
๑๙๙	วรฐานอันนิรม วรเทพดินทร์	แลฤทธิมนินทร์ นรเทพบังคม
๒๐๐	วรเทพอมร สุรวรพรหม	นิกรประณม ยักษนาคสุบรรณ
๒๐๑	ลิทธารณประณม พุทธจกรมหัน	คุณเดชอนันต์ ตมหาบุริสุทธิ์
๒๐๒	เธอก็เปล่งพุทธรัง ดมเดชพระพุท-	ชีรไพบุลย์อุต- ธมนตะติยา
๒๐๓	มนข้าจิตรจง อริโรคอันอา-	อภิวันทมทา ดูรโคกอยามีฯ

๒๑ เยสันดา

๒๐๔	ข้าไหว้บรรพตสรพรพญ ในศฤหารัต-	บพิตรบรมเสด็จ นรังสี
๒๐๕	เรื่องทั่วโลกยโลกีย เทพดุขี	พิพิธวรูจี นมัสการ
๒๐๖	พระตรัสตรองธรรมในสถาน	ติปิฎกธรรมญาณ

	สรรพท้าวเวาร	ปล่ลาไคล
๒๐๗	ปางนั้นพระสรเพชญ์เสงใน ชไมประไพรัง-	คฤหรัตนละไม สีไฟโรจน์
๒๐๘	ไหว้บาทพุทธสโพธิ ปรีดีประโมท-	บวรรัศมีโชติ ยลัธธา
๒๐๙	เคารพศรีสถานโอฬ่า- นบพระบาทา	รวรพุทธมหา ผู้เลิศไกร
๒๑๐	ด้วยเดชะเดชะจอมไตร จงอย่ามาใน	ภยะอริไคไค พระศรีสถาน

๑๙ คำภีรา

๒๑๑	ข้าไหว้บาทพระสรเพชญ์พุทธวรญาณ	ปางเสงในไทรสรญาณ	พงพฤษ
๒๑๒	ปางนั้นพราหมณหนึ่งเห็นพระบวรนี้	ถามธรรมะอันลึก	ธ กี่ไข
๒๑๓	แจ้งแจ้งธรรมแก่พราหมณถึงพิสมัย	เจ็ดวันพระเสด็จไป	นิโครธ
๒๑๔	รัศมีพระพุทธเจ้าก็เปล่งบวรโชติ	สมลัตว์มาโมช	ไนใจ
๒๑๕	ข้าถวายบังคมพระบาทบวรใน	ไทรเป็นคำรบห้า	สถิต
๒๑๖	ด้วยเดชะเดชตถาคตยบพิตร	ความทบจิตตรง	อย่ามี

๑๖

๒๑๗	ข้านบพาทพินทร์	ปางพระมุนินทร์	เสงในฝั่งสระศรี
๒๑๘	มุจลินทณพฤษกรูจี	นาคาธิบัติ	มานบพระบาทมโน
๒๑๙	ปางนั้นฝนเมฆก็บันดาล	ทั้งเจ็ดวันวาร	บ่เอื้อนอุทกธารา
๒๒๐	จึงนาคบันดาลลัทธิ	แผ่นผดุดุตมา	พะพานเป็นแท่นกันกัน
๒๒๑	พระเสวสุขไคพลัน	ดุจเสด็จในคันธ	พระภูมิจ้าวคนธ
๒๒๒	ไหว้พระบาทาทศพล	พระเสด็จอนันต์	อเนกล้ำคณนา
๒๒๓	คำรบหกสถานมหา	ตั้งใจลัทธิ	นมัสการภิรมย์
๒๒๔	ด้วยเดชพระทศพล	ความภักย์อุทิศ	อย่ามาเบียดเบียน

๑๕

๒๒๕	นมัสตฤพทพระศาสดา	เกดพฤษา	ธ เสงสถิต
๒๒๖	พฤษชนิกพานิช	ยล ธ เถิงจิต	(ต)จินดา

๒๒๗	มฤตยบวรหรรษา	ดลัสัธา	ก็ทุลถวาย
๒๒๘	ขัตรีตนโลกบาลบาย-	ลีเป็นเดี่ยวดาย	นเดโช
๒๒๙	ตบพิตรโลกนาโถ	รับมฤตโย-	ถักตตา
๒๓๐	เคารพยสบสัปตนาถา	สัปตทวา-	นทุกสถาน
๒๓๑	อันมัจฉิตบันดาล	ถวายประณมมาล-	ยบังคม
๒๓๒	สกลไพจิตเกรียงกรม	จงนิทวาม-	ร่ายอาคลา
๒๓๓	นมัตถุบทพระศาสดา	พุทธเดชา	นุภาเว
๒๓๔	สกลกุศลอย่าเอ	สัตวเดชะ	จงสมสัตร์
๒๓๕	อมรอรอนนาณัติ	ตรัสแก่ปรมัตถ์	นิฤพาน
๒๓๖	บวรบรมยอคุณ	สถิตทุกสถาน	พำนักนิ
๒๓๗	บพิตรบรมสูงศักดิ์	ล่ำสกลจักร-	วาลชม
๒๓๘	สกลภพก็อุดม	เหตุสมพุทธ-	ธ ศาสตา

๑๑ ยานี้

๒๓๙	อันด้นนี้จะกล่าว	พระสรพชญลีลา
	เสจสถานโสภา	ทั้งแห่งอันอุดม
๒๔๐	ปางพระเสจอุบัติ	ในปางอันเรียงมัย
	สบสัตวบังคม	บทรชเรืองรอง
๒๔๑	ปางนั้นมหัศจรรย์	ก็อเนกเห็นเนื่องนอง
	ทุกเทพทั้งผอง	อภิวันทบูชา
๒๔๒	ข้าถวายนมัสการ	เป็นอาทิตาถา
	ขอลุแก่ปรารณา	สุขสวัสดิสปรพรพ์
๒๔๓	เทวนราเนก	ก็อเนกแจจัน
	ขออย่ามีฉันท	จางจางองภัย
๒๔๔	จงเถิงแก่สมบัติ	อันเลิศนิภาไกร
	สมสุขมีใน	สกลสัตวสปรสถาน
๒๔๕	ขอจงบำบัตกิเลส	อันข้องเขตในสงสาร
	จงเถิงแก่นิฤพาน	พิเศษสุขสม
๒๔๖	เป็นมารค ๓ สุธิ	คุณพุทธชุนม
	ที่เสจเป็นจอมจุม-	พลเจ้าแต่ไตรดล
๒๔๗	บางเสจบัลลังก์รัตน	มหาโพธิพระผจญ

มาราธิราชพล

ก๊อเนกพายัพ

๑๔ วสันตดิถี

๒๔๘	เสร็จแล้ว ฐ ตรัสแก่พุทธิ	ญาณพิเศษทั่วทั้ง
	ไตรโลกธาตุอุป.....	วรมานตรัสตรอง
๒๔๙	ไหว้พระตถาคตประ-	เสริญพระบาททรงรอง
	นบนวประณมเคารพยสอง	พุทธฐานพระสถิตย
๒๕๐	ในโพธิมุลพฤษพระ	พุทธเจ้า ฐ เสร็จกิจ
	สรรพเพชญดาญาณระจิต	พระรังสี ค เรืองรอง
๒๕๑	แสงสิ้นทั้งสกลอนัน-	ตอเนกมุลมอ
	ด้วยเดชพระบาททั้งสอง	คือประทับอันเรืองฉาย
๒๕๒	สรรพสัตว์สกลอนัน-	ตอเนกเหลือหลาย
	จงพันพยาสีหิงหลาย	ทุกขโรคอัปรีย
๒๕๓	นิจโคกนิกายแลณี	ทุกขโรคราวิ
	ความทุกขจิตภิแลมี	อกุศลจงเหือดหาย
๒๕๔	ด้วยเดชพระวรสร-	เพชญภาพลือสาย
	สรรพสัตว์บวรทั้งหลาย	สุขเสวยมโหศวรรย
๒๕๕	สมสมุทนีในมนุษย์	สมบัติเทพสบสรรพ
	แสงแล้วก็ถึงอมฤตธรรม	คือปัทมไมกษนิพพาน
๒๕๖	ขอลุแก่ความอภิวินิจำน-	คประสงค้อย่านาน
	ลุลาภด้วยบวรญาณ	พิเศษอุดมสมบัติ

๑๕ สกัลดิน

๒๕๗	บพิตรบรมแสงตรัส	แล้วก็โปรดสัตว์-	วโลกา
๒๕๘	พุทธบวรศาสดา	พระก็เทศนา	พระสัทธรรม
๒๕๙	จักรรัตนมหัศจรรย์	เท่าถึงแดนสวรรค์	สภสถาน
๒๖๐	สมบัติพรหมเล็งญาณ	ราชนาการ	เทศนา
๒๖๑	ครุฑภุชงคนานา	ฟังก็สัทธา	แลชื่นใจ
๒๖๒	มฤคพยคยสัตว์สขมัย	ลิมจำนองภัย	(ย)แก่กัน
๒๖๓	พระผจญจำเพาะแก่โกณฑัญญ์	ตรัสแก่อรหัน	ตเปรมปรี
๒๖๔	สกลสัตว์อินดี	เบญจพัคคีย์	ก็ลุลาภ

๒๖๕	อรหัตผลเปรมปราบ	ธรรมหัชชาบ	กือนันต์
๒๖๖	กุ๊กประณตพระศรีสร-	เพชญ์ตรัสสร-	มเทศนา
๒๖๗	กมลบทพระบาท	ศีระะอาตมา	ภูถวายทูน
๒๖๘	เคารพตตยสมบุรณ์	ขอบังเกิดพูน-	สุขเกษม
๒๖๙	สกลสัตว์จงเปรม-	ปรีเสวยเอม	นุเอมโอช
๒๗๐	รสอมฤตยเสจโปรด	สัตว์ปราโมท-	ยชื่นชม

๒๘ สร้างคนางค์

๒๗๑	เมื่อนั้นพระเจ้า พระเจ้าให้พวก โดยเสด็จเรียงรม	เสจจากเมืองเข้า พระภิกษุสงฆ์ ตามพระสรรเพชญ์	ยังไพรภมรย์
๒๗๒	ทั้งสาธุชน พระจักเสจอยู่ เสจองค์เดียวเด็ด	ทั่วเท่าสากล แต่พระสรรเพชญ์ สังัดพนสนธ์	บได้โดยเสด็จ
๒๗๓	ช้างปาลีไลยก์ สับ ... ชมชื่นฉ้วน ...	เผือกผ่องสุทรใส (สมุดชำระดู ลั่นฉบับเท่านี้)	ปรนนิบัติทศพล
๒๗๔	 น้ำเสวย รับบาทพระ... ปรนนิบัติในสถาน	ปาลีไลยก์เคย ส่งรับทุกวัน ปาลีไลยก์ผล	ตักถวายทุกวัน
๒๗๕	 ปรนนิบัติพระเจ้าตุจ อยู่เฝ้าทศพล	ด้วยใจบริสุทธิ์ พระอานนท์ เข้าคำนึงกาล	ยิ่งอาตมาตน
๒๗๖	ครั้นแล้ว..... รักษาพระ.....	แล้วกลับมาเฝ้า	

-----หมดความตอนนีเพราะสมุดขาดชำระ-----

บทละคร

เรื่องลักษณวงศ์ เล่ม ๒

จากต้นฉบับสมุดไทย วัดพลับพลาไชย อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

เมื่อนั้น
 ต้องนำคางพรางพรมเมื่อลมพา
 พระกรคว่ำหาแม่แลไม่ปะ
 เรอตันโดยโหยให้อาลัยลาญ
 ไม่เห็นพระชนนีหวิทเวษ
 แสนวิโยคโศกกำสรดสลดใจ
 ได้ยินเสียงนกแก้วพูดแจ้วจ้อ
 พระกู่ก้องร้องหาน่าปราณี
 เข้าไปชิดผิวดเสียงสำเนียงแม่
 ฟั่นกแก้วดอกหรือถือว่าใคร
 น้อยขอถามตามวิตกฟั่นกแก้ว
 น้อยนอนอยู่กับพระชนนี
 นกแก้วสกุณบอกว่แปล่า
 หุ่่งก็กว้างทางเตียนเที่ยวเวียนวก
 ได้ยินเสียงสارقาพูดจาแจ้ว
 เดินเข้าไปใกล้ชิดผิวดทำนอง
 สำคัญจิตคิดว่ามารดาเจ้า
 แล้วชี้แจงแจ้งความแต่ตามกรง
 น้อยขอถามความสارقาแก้ว
 เห็นแม่ข้ามบ้างหรือข้างนี้
 นกขุนทองร้องว่มารดาเจ้า
 ยังมียักษ์ลักพามารดาไป
 พระฟังแจ้งแห่งสارقาเล่า
 ลงกลิ้งเกลือกเสือกกายเพียงวายว้าง

ลักษณวงศ์ทรงยศโอรสา
 กุมารพินกายไม่วายปราณ
 ไม่พบพระมาตุรงค์แสนสงสาร
 พระกุมารกู่ก้องคะนองไพร
 แรมทุเรศจรดลไปหนไหน
 เทียวร้องไห้หาพระชนนี
 พระน้อยหน่อวิ่งไปในไพรศรี
 พระแม่หนีลูกมว่ว่กระไร
 อาดูรแด่โศกาน้ำตาไหล
 เอ็นดูได้เมตตาช่วยปราณี
 พุดแจ้วแจ้วบักษณอย่าบินหนี
 เห็นมาบ้างข้างนี้หรือฟั่นก
 เรอโศกเศร้าโศกาน้ำตาตก
 เห็นพุ่มรกดเลี้ยวไปเที่ยวมอง
 แม่เราแล้วโคมฉายค่อยวายหมอง
 เถอมมองมองเห็นสارقาดง
 กำสรดเศร้าอยู่กับที่ถูสีผง
 ด้วยน้องหลงแม่มาได้ปราณี
 พุดแจ้วแจ้วสมศักดิ์พิ์ปักษี
 สกุณเอนุกุลอย่าสูญเสีย
 กำสรดเศร้าโศกาน้ำตาไหล
 ข้ามเขาใหญ่กรงด่านนิสานทาง
 กำสรดเศร้าก่อนทรวงเข้าผางผาง
 กันแสงพลางสองกรก่อนอุรา

โอดไอ้

ไอ้โฉมยงองค์ชนนีนารถ
 ลำบากแสนแค้นเคืองจากเมืองมา
 เคยบุกป่าฝ่าหนามเมื่อยามยาก
 หรือเสือสีกัดกลางออรุณ
 พระครวญคร่ำกำสรวลสดจิต
 พระทอดถอนชวนขับสลบไป

แรมนิราศลูกไปข้างไหนหา
 ได้เห็นหน้าปรองดองกันสองคน
 มาพริตพรากลูกไปจากไพรสณฑ์
 พาไปกินสินขันธ์หรือกลใด
 จวนอาทิตย์ลับลวงเหลี่ยมไสล
 อยู่ทีในกลางป่าพนาวัน

โอด

จะกล่าวถึงนางไม้ไพรสิงขร
 เมื่ออาเพศเหตุใหญ่ในไพรวัน
 เผยพระเกลดแลไปในไพรระหง
 มาม้วยมอดวอดวายบรรลัยลาญ
 เจ้าคับแค้นแสนยากต้องจากแม่
 วิรุณมาศมันพามารดาไป
 จึงหยิบขวดมุกดาคันธทิพย์
 นางจับจวบจูบต้องประคององค์
 เห็นละมุนอุ่นอ่อนเหมือนนอนหลับ
 เอนำทิพย์ประโชมขโมยกาย

ให้เราร้อนชิวาเพียงอาลัย
 อัจฉรย์เกิดนิมิตรพิศดาร
 เห็นพระลักษณะวงศ์นางสงสาร
 พระกุมารหลงทางมากกลางไพร
 อาดูรเดหมันหมองไม่พ่องใส
 จะซุบให้เจ้าฝันได้คืนคง
 เทาะละลืบไปในไพรระหง
 นางโฉมยงกอดแอบไว้แนบกาย
 ยังไม่ดับชีวิตเหมือนมันหมาย
 แสนเสียตายพุ่มพวงพ้อดวงใจ

เมื่อนั้น
 รวยระรื่นชื่นอรุณสมาลัย
 สัมพระเนตรหมายว่ามารดาเจ้า
 ครั้นแลไปมิใช่พระชนนี
 ทั้งสองกรซ้อนอรุณร้องหาแม่
 ลงกลิ้งเกลือกเลือกกายเพียงวายปราณ
 ลูกจะขอถามความตามประสงค์
 หรือลักแม่อำภางของข้าไป

เมื่อนั้น
 นางอุ้มแอบแนบข้างไม้ท่างองค์
 อย่าวิโยคโคกคัลลยเลยขวัญข้าว

ลักษณะวงศ์ทรงโคกกันแสงให้
 เธอพลิกฟื้นคืนได้สมประดี
 เธอก้มเกล้าน้อมประนตบทศรี
 ยิ่งโคกไทยให้อาลัยลาญ
 อาดูรแตกกลางดงน่าสงสาร
 พระกุมารวอนว่าน่าอาลัย
 แม่โฉมยงองค์นี้อยู่ที่ไหน
 เอ็นดูได้แจ้งความแต่ตามกรง
 สาวสุรางค์นางไม้ไพรระหง
 แล้วโฉมยงแจ้งความแต่ตามจริง
 โฉมเจลาองค์อำภาพระยาหญิง

มีไข้แม่ของเจ้าเขาจะทิ้ง
ยังมีท้าวสุรพระยาโยักษ์
เจ้าจงรีบตามไปจะได้ทัน

พ่อยอดยิ่งฟังคำแม่รำพัน
มาลอบลักแม่ไปจากไพร่สณฑ์
เมืองกุมภกันต์มยุราสถาวร

เจรจา

เมื่อนั้น
เธอแจ้งการมารดาที่ยังอาวรณ์

ป่วยพระลักษณะวงศ์ผู้ทรงศร
สะอื้นอ้อนชวนอรุณาเข้าจบบัลย์

โอด

ครั้นค้อยาวายอาดูรพูนเทวษ
ประคองปลอบลูกยาแล้วว่าพลัน
ลักษณะวงศ์ทรงโศกกำสรวลเศร้า
ลูกอยู่ด้วยกินได้ไม่ไปเลย

อัคเรศนงเยาว์สาวสวรรค์
อย่าจบบัลย์รีบตามนางทรมเซย
แม่ทูลเกล้ากรุณานิจจาเอ๋ย
นางทรมเซยเหาะไปจากไพร่วัน

เชิด

เมื่อนั้น
รีบดำเนินเดินไปจะให้ทัน

ลักษณะวงศ์ทรงโศกกันแสงศัลย์
ข้ามเขตชั้นดั้นเขาเนินนาวนา

เชิด

จะกล่าวถึงวานรสิงขรเขา
ครั้นเห็นลักษณะวงศ์ก็ลงมา
เจ้าหรือลักษณะวงศ์ที่หลงแม่
ทั้งรูปทรงโสมมานาเอ็นดู

เมื่อนั้น
เราหรือหลงพารามาแต่ไกล
เมื่อคืนนอนด้วยกับแม่แล้วแกหนี
ถ้าพบแม่โถมตรูเอ็นดูเรา

บัดนั้น
นางสาวน้อยร้อยซึ้งเขาสั่งไว้
นางโคกศัลย์โศกมากับโยักษ์
นางผกาผิงภูษาของนารี

ที่นงเยาว์โถมตรูผกาภูษา
แล้วถามว่าลูกใครบอกให้รู้
อย่าท้อแท้บอกเราเกิดเจ้าหนู
นี่เจ้าอยู่หน้าคราพาราใด
ลักษณะวงศ์ทรงโศกกันแสงให้
กับทรมวัยอำภามารดาเรา
ขุนกระบี่ได้เมตตากับข้าเจ้า
ช่วยบอกเล่าอนุกุลอย่าสูญใจ
วายุบุตรฟังว่าน้ำตาไหล
ให้ตามไปมยุรายังธานี
มันลอบลักมารดาเจ้าพาหนี
ให้โถมศรีชื่อลักษณะวงศ์

ขุนกระบี่สั่งผ้าภูษาให้
ยิ้งโศกซักกำสวดเพียงปลดปลง

พระหน่อให้อำมิ่งตะลึงหลง
กอดภูษาผ้าทรงเข้าโศก

โอด

เมื่อนั้น
ขุนกระบี่มีคุณการุณา
พื่ออยู่ตักกินดื่ยามีทุกข์
มิบรรล้วยไปมาได้หากัน

ลักษณะวงศ์ทรงยศโอรสา
น้องจะลาพี่ไปในไพรวัน
จงผาสูกถ้วนหน้าเมตตาลัน
พระโศกคล้อยรับไปในนา

เชิด

คิดถึงพระชนนีทวิถวิล
ภูษาทรงนงคราญพระมารดา
เห็นต้นโศกสะอื้นเจ้ายันโศก
จำปีเหมือนเรามากกว่าปี
กอรกะเหมือนกรรมมาทำให้
น้านองนงน้ำตาเอากกาย
สุกรมกรรมกรอมจนพอมเศร้า
พระพายพัดเรื่อยเรื่อยเธอเหนื่อยมา

เมื่อนั้น
ตะวันบ่ายชายสิริวีวรรณ
พอแลเห็นเสาหงส์ที่ทรงเขา
รีบดำเนินเดินมาละล้าลัง
อาศรมนี้ฤาษีก็ทรงสร้าง
ยังเล็กเล่นอยู่หน้าศาลาลาน
พระเจ้าความตามประสาเป็นทารก
น้องเล่นอยู่ผู้เดียวน่าเปลี่ยวใจ

หน่อนรินทรไคร้สรวลละห้อยหา
พระชมพลงต่างหน้าพระชนนี
ยิ้งวิโยคเดินไปตามไพรศรี
ชนนีพรัดพรากไปจากกาย
แสงใจคิดไปแล้วใจหาย
ต้นกำจายเหมือนกำจัดพลัดพารา
ไอ้อกเราพลัดแม่เที่ยวแสหา
ลงนิทรหกลับไปในไพรวัน
ลักษณะวงศ์ทรงโศกกันแสงคล้อย
เที่ยวด้นด้นเดินมาในป่าร้าง
ค่อยเลื่อมเศร้าโศกในพระทัยหวัง
ลงทรุดนั่งมองหาสิทธิอาจารย์
ไยมีนางทรุดทรงนำสงสาร
พระกุมารย่างเหย้าเดินเข้าไป
พี่เวียนวกลงมาจากป่าใหญ่
พระมุนีชี้ไพรไปไหนมา

รื้อ

เมื่อนั้น
ออพระพี่นังไปข้างไหนมา
ให้น้องอยู่ศาลาพฤษาหมด

นางเกสรสรวลลันต์เร่งหรรษา
พระเจ้าตาเที่ยวไปในไพรวัน
พระทรงพรตเที่ยวหาพฤษาฉัน

อย่าไปเลยกลางเถื่อนอยู่เพื่อนกัน
จะฝากฝังเจ้าตาให้ผาสุก
ถึงตาเห็นเย็นมาไม่ว่าไร

พอสายัณห์ตามาศาลาลัย
เล่นสนุกอยู่ด้วยกันเถิดฉันไหว
เราจะได้สองราเห็นหน้ากัน

พระหน่อน้อยพลอยว่าภาษาเด็ก
พระภาชีติดอกหรือดุดัน

แม่น้องเล็กอนิจจาเมตตาดัน
อยู่ด้วยกันยังจะได้หรือไฉน

พระภาชีใจดีไม่ดุดอก
น้องเห็นพี่หิวไทยพักตร์โรยรา
หยิบละมุดพุทราออกมาให้
สรวยพลางทางว่าเมตตาคัน

น้องช่วยบอกทรงเดชพระเชษฐา
น้องจะหาผลไม้มาให้ปัน
พอชื่นใจชิมลองกินของฉัน
กินด้วยกันเถิดเจ้าเยาวมาลย์
นางปอกป้อนเชษฐาแล้วว่าขาน
เจ้าตานานดอกจะมาเวลาเย็น
สรวยแล้วน้องจะได้พาไปเล่น
เวลาเย็นแล้วรีบกลับมาก

ฝ่ายโคมยงค์องค์ทิพย์เกสร
เชิญสรวยอ้อมหน้าให้สำราญ
ชิงช้าตาผูกไว้ได้ต้นแก้ว
พี่ไกวได้หรือไกวยังไม่เป็น

เจรจา

เมื่อนั้น
ปლობพลางทางประคองพระน้องยา

ลักษณะวงศ์ทรงยศไอรสา
เออชิงช้าอยู่ไหนไปด้วยกัน

ฝ่ายโคมยงค์องค์ทิพย์เกสร
ดำเนินนำมรรคาเชษฐาพลัน

สาวสมรบริดีเปรมเกษมสันต์
ไม่เกียจกันสองราด้วยทารก

เพลง

ครั้นถึงต้นแก้วกิ่งผูกชิงช้า
ทรงสำเนียงเสียงจำข้านางนง

พระเชษฐาช่วยไกวอย่าให้ตก
พระลักษณ์ยกกรไกวให้ไฉน

พดชา

นกขมิ้นเหลืองอ่อนจะนอนไหน
ตะวันเย็นแล้วกลับไม่กลับมา
ตะวันเย็นรอนรอนจะนอนไหน

หรือนอนในสุมทุมพุ่มพฤกษา
สาริกาพูดแจ้วเกาะแก้วกิน
หรือนอนในกลางป่าพนาสิน

มาเถิดเจ้าข้ากับไซ้จะให้กิน

เสียงยุพินร้องเพลงบรรเลงลอย

เจรจา

ปางพระลักษณวงศ์ทรงชิงช้า
เกสรแก่งไกวหนักชักลอยลอย

พระน้องยายอดรักชักร้องค้อยค้อย
พระหน่อเนื้อปลอบว่าไม่ปราณี

เจรจา

ชวนเสด็จเชษฐาจนตากลับ
สองสนุกสุขเกษมต่างเปรมปรีดิ์

ตะวันลับพุ่มไม้ในไพรศรี
ไปกุฎีคอยท่าเจ้าตาพลัน

เพลง

เมื่อนั้น
ตะวันบ่ายชายศรีสุริยัน

พระมุนีเที่ยวหาผลาฉัน
พระนักรรรมกลับมาศาลาลัย

เชิด

ครั้นถึงศาลาพระดาบส
จึงหยุดยั้งนั่งหน้าศาลาลัย
ดูรูปทรงราศรีไม่มีเศร้า
ทั้งยังยวดยศพรหมทั้งวงพักตร์
พระหลานรักมาเฝ้าทำไมเจ้า
หรือเหล่าก่อก่อนกษัตริย์เจ้าพลัดมา

เธอจึงปลดทาบปลงวางลงให้
เห็นหน่อไทรผุดผาดประหลาดนัก
มีเกี่ยวเกล้าเฒ่าเลศบินเพชรปัก
จึงถามทักตามกรงด้วยสงกา
ทรงพระเยาว์เท่าหลานนำทรรษา
จึงโศกหลงทางมากลางไพร

พระหน่อเนื้อพองแฉ่งแสงเล่า
ขอรุณความตามจริงทุกสิ่งไป
ลูกชื่อลักษณวงศ์พงศ์กษัตริย์
นามพระบาทมาตุรงค์องค์อำมา
มีกวางทองย่องหยดสับด้วย
พระมารดาอนบิดาให้คราไคล
ให้ไพร่ล้อมมฤคิ์ทั้งสี่ด้าน
มฤคิ์หนีผ่านด่านพระองค์
บัดเดียวหนึ่งจึงจึงมีขนิษฐา

ยิ่งโศกเศร้าโศกน้ำตาไหล
ลูกหน่อไทรพรหมหัตถกษัตริย์
ครองสมบัติปรากฏมียศถา
จากพาราเทียชมพนมไพร
วังมากลางพลับพลาที่อาศัย
สกดไล่จับกวางที่กลางดง
ทำอาการล่อให้เธอไหลหลง
ปีตรุงค์ตามกวางไปกลางไพร
ทำศึกคักฉวยจ้องกระบองใหญ่

มันต้องคัทรบพลบไป
 มีนางพุกษ์เทวดาเข้ามาช่วย
 เขาเคยปราบอสูริณีมาร
 พรหมหัดเคืองเข็ญไม่เช่นผัว
 เดชบุญช้วนไม่บรลัย
 เมื่อนั้น
 ปลอบกุมารหลานขวัญจ้านรจา
 พรหมหัดกษัตราบิดาเจ้า
 ช่างหลงกลอสูริณีไพร
 มันแกล้งแปลงกายร่างเป็นกวางป่า
 ทำให้เมืองเคืองขุนจวนวาย
 พระชนนีที่พรัดกำจัดเจ้า
 ต้องโคกแสนแค้นเคืองอยู่เมืองมาร
 จงอยู่กับอัยก่าก่อนหนาเจ้า
 แม้นปรากฏเบื่องเรื่องอิทธิฤทธิ์ไกร
 เธอเล็งดูทางญาณช้านาญเวทย์
 ว่าพระลักษณวงศ์พระองค์นี้
 เคยเป็นคู่สู้สมภิรมย์รัก
 พระนักสิทธิ์พิศพัทธ์พระลักษณพลาง
 พอยามย่าเสียงสีสุริเยศ
 พระมนตราคู่หัดถักษัตริย์นั้น

เจรจา

ปางพระลักษณวงศ์องค์ไอรส
 ถึงมาดแมนไพรจะบีทา
 พระสิทธิยามคำเข้าจำวัด
 กับเกสรนอนเรียงอยู่เคียงกาย

แล้วกินอาชาไนยบรลัยลาญ
 จึงไม่ม้วยมรณังสิ้นสังขาร
 แล้วนางคราญนำมาพลับพลาไชย
 พระมารดาข้าวิบัติถึงตัตชัย
 พระหน่อไทโคกสะอื้นกลืนน้ำตา
 มหาเมศ^{*}อาจารย์ผู้มานกล้า
 อัยกาย่อมแจ้งไม่แคลงใจ
 กระไรเฝ้าไหลหลงไม่สงสัย
 มันลวงให้หมาเมียไม่เสียดาย
 พระบิดาหลงเชื่อนมันเหลือหลาย
 ช่างมมายหลงอิชีนีมาร
 นางสร้อยไคร้โสกน่าสงสาร
 คงจะพานพบกันดอกขวัญใจ
 มนต์ของเราจะสอนอวยพรให้
 แล้วจึงไปตามพระชนนี
 จึงแจ้งเหตุตามนิจจิตตา
 กับเทวีเกสรสมรนาง
 พอสมศักดิ์สองคนกุศลสร้าง
 เกสรนางควรอยู่เป็นคู่กัน
 จึงสอนเวทย์ยวดยิ่งทุกสิ่งสรรพ
 ไว้ป้องกันสารพัดเครื่องศาสตรา

จำได้หมดแมนยาคำคาถา
 อ่านคาถาป้องกันอันตราย
 หน่อกษัตริย์ขึ้นชมอารมณ์หมาย
 ลังวัลยายเล่าบ่นพระมนตรา

* มหาเมศ = มหาเมฆ (นิทานกลอนลักษณวงศ์ของสุนทรภู่)

ดระ

ครั้นแสงทองส่องหล้าทั่วราศรี
 ปลุกประคองสองกษัตริย์พระนัดดา
 พระสิทธาขึ้นชมโสมมณัส
 สิ่งวิชาติาจำให้ชำนาญ
 ตาจะเที่ยวสอยหาผลพล
 ออกจากบรรณศาลาแล้วคลาไคล

สกุณีไกขันสนั่นจำ
 สรงพักตราสุคนธ์กมลมาน
 สิ่งกษัตริย์นัดดาแล้วว่าขาน
 อย่าลนลามลิมเล่าให้เข้าใจ
 ทั้งสองคนอยู่ศาลาที่อาศัย
 จวดยกระเช้าขึ้นใส่ไหหล่อสพาย

เชิด

ปางพระลักษณะวงศ์องค์ไอรส
 เชอเน้งบ่มนต์หัดสังวรียาย
 ฝ่ายโฉมยงองค์พิพย์เกษร
 เจ้าดาไปไกลกลับไม่กลับมา
 พระปลอมพลางทางว่าพ่อตาสั่ง
 เวลานี้พี่ไม่เล่นเหมือนเช่นเคย
 นางเกสรค่อนพี่เช่นนี้หรือ
 แต่หนีไปใครอย่าเล่นมาเจรจา
 หน่อกษัตริย์สังวรียายเวทย์
 นางนึ่งเคียงส่งเสียงให้แซ่ไป
 พระตอบว่าน่าเมื่อเหลือแล้วนี้
 แกล้งส่งเสียงแซ่ไปไหนนา
 ถึงพี่ฟ้องน้องจะร้องกระนั้นแหละ
 นำแค้นจิตอนิจจาไม่ปราณี
 นางตัดพ้อต่อแย้รังแกฉัน
 พระอิงแอบแนบน้องประคองเขย

ค่อยเปลื้องปลดโคกคัลย์บรรเทาหาย
 สำราญกายอยู่ในบรรณศาลา
 นางอ้อนวอนทรงเดชพระเชษฐา
 เล่นชิงช้าเถิดอย่าบ่นพระมนต์เลย
 ถ้าผิดพลั้งท่านจะตีเจ้าพี่เอ๋ย
 พระก็เลยเล่าบ่นพระมนตรา
 ทำดิ่งดื้อเดี๋ยวจะตีนะพี่จำ
 ไม่ปรารถนาเรียกพี่แต่นี้ไป
 แสนวิเศษพระคาถาจะหาไหน
 หวังจะให้ภูวดลลิมมนตรา
 รังแกพี่น้องรักชนนักษนา
 เจ้าตามาเถิดจะฟ้องให้ต้องตี
 แกล้งกระเซะซัดเจียดเข้าเสียดลี
 ขอบุบพี่เถิดหนาน้องไม่ฟ้องเลย
 ไปด้วยกันดีดีลีพี่เอ๋ย
 แล้วเธอเลยนำหน้ารับคลาไคล

เพลง

ครั้นถึงต้นแก้วกิ่งผูกชิงช้า
 ส่งสำเนียงเสียงเห่ดังเรไร

ทั้งสองรายนิตจะมีไหน
 เธอทรงไกวให้เกสรสมรน้อย

พิดชา

นางโหมยงทรงชื่อว่าพี่ชั๊ก
 เกสรทรงสุรเสียงสำเนียงลอย
 โอ่ดอกสร้อยลักวานิจจาเอ๋ย
 เสียตายดวงดอกฟ้าสุมลาลัย
 โอ้เจ้าดอกคัตเต้ากับสาวหยุด
 เพราะสาวเห็นสาวหยุดซึ้งจุดกัน
 เสียตายดอกจำปามณฑาทิพย์
 พวงมาลัยใส่กรเคยงอนนาม
 พวงมาลัยลอยไปแล้วลอยมา
 ไม่เห็นกลับมาคืนมน้ำตาตวง

พระขับเปรียบเทียบเคียงส่งเสียงแจ้ว
 แม่นสมจิตคิดไว้คงได้เซย
 ดอกรักเร่เกสรสมรพี
 ใครหักกิ่งชิงออกเก็บดอกดวง
 ฝ่ายโหมยงองค์ทิพย์เกสร
 ดอกไม้อื่นดินถมไม่ชมเชย
 พี่พูดเล่นเจรจาประสาเด็ก
 ลงให้พี่ขี้บ่างข้างตะบอย

พิดชา

ปางพระลักษณะวงศ์ทรงชิงช้า
 จนพระลักษณะหน่อนางเธอพลาดเพลง
 นางโหมยงนางเยาว์สาวสวรรค์
 พระอิงแอบแนบชิดพิณดา
 ต่างพูดเล่นเจรจาตามทารก
 ชวนกันเก็บบุปผาสุมลาลัย

เจรจา

สมิงทอง

พระโหมยงทรงบอกดอกนางแย้ม

จะร้องลักวานอกชื้อดอกสร้อย
 น้ำค้างย้อยพรอยพรมพรมไพร
 จะลวงเลยจากออกไปตกไหน
 เคยชื่นใจชมเล่นไม่วั้นวัน
 เคยหอมสดชื่นใจเมื่อไกร้น
 จึงติดพันร้องเรียกล้าเหนียกนาม
 มาลอบลิบจากไปจิตใจหวาม
 เมื่อยามสามจากไปเสียไกลทรง
 เคยเห็นหน้าพวงมาลัยจิตใจห่วง
 หรือลอยล่องจากไปเสียไกลเอ๋ย

โอ้ดอกแก้วหอมดีเจ้าพี่เอ๋ย
 จะกอดเกยอิงแอบไว้แนบทรง
 พวงมาลีน้องเอ๋ยพี่เคยหวง
 จะชิงช่วงติดตามไม่ขามเอ๋ย
 ซำเลียงค้อนวนว่านิจจาเอ๋ย
 ฝ่ายเปรียบเปรยแต่เกสรสมรน้อย
 แม่หนูเล็กควรหรือมาถือถ้อย
 พระน้องน้อยช่วยได้อย่าให้แรง

นางโผยฉวยได้เจ้าไกวแกลัง
 ตกตะแคงล้มอยู่กับสุธา
 แกลังสรวลสันต์เย้ยเยาะหัวเราะรำ
 เจ้าขวัญตาแกลังฉันโอ้ขวัญใจ
 ตะวันตกกลับเขาลำเนาใหญ่
 ไปคอยไว้ฝากตามูชาพระ

งามเหมือนแถมน้องพริ้งจิ้งจิงนะ

นางเกสรอนนิงจริงหรือจะ
 พระชันปรางพวงพุ่มขึ้นจุมพิต
 พระยัมแปลเสรวลแก่งชวนชัก
 พระเต็ดดอกกาหลงแล้วส่งให้
 ส่งถวายเชิดชูให้กุมาร
 พระบอกดอกมณฑาจำปาเทศ
 เหมือนปรางทองน้องยากุมาร
 พี่ไม่แก่งยกยอดดอกหน่อ
 นางปิดป้องร้องเมื่อเหลือรำคาญ
 นางแก่งวิ่งร้องกรีดหวีดผวา
 ในชุมเลืงตาแดงเหมือนแสงไฟ

พระโณมฉายหมายว่าจริงออกวิ่งตื้อ
 ไม่ช่วยพี่คราวนี้มรณัง
 นางเห็นพี่วิ่งตื้อร้องอื้อฉาว
 นางหัวร่อพ้อตรัสกษัตรา

พระตอบพลาทางว่าช่างน่าขัน
 ให้พี่วิ่งวนเวียนแทบเจียนตาย

 ดอกไม้ได้คนละห่อจรรจร

เจรจา

เมื่อนั้น
 จักรจะเข้าสรวมใส่เข้าไปในคาน

เชิด

ครั้นถึงเรียกร้องทั้งสองหลาน
 ต่างคนชิงหากันรับด้วยฉับไว

เสมอ

หยิบลูกอินลูกจันออกปิ่นให้
 นางเกสรหยิกตีพระพี่ยา

ไม่เชื่อจะชิมลองพระน้องรัก
 นางแค้นจิตหน่อกษัตริย์พระหัตถ์ผลัก
 ให้น้องรักเก็บบุปผาสุมามาลัย
 นางเต็ดได้ดอกพะยอมที่หอมหวาน
 พระภูบาลรับหัตถ์กษัตริ
 เหลืองวิเศษเหมือนทองผุดผ่องศรี
 น้อยหรือพี่ยกยอให้พอการ
 ขอชิมลองข้างนี้ที่จะหวาน
 สองลำราญรีนเริงบันเทิงใจ
 พระเชษฐาช่วยน้องทำร้องไห้
 แล้ววิ่งไปแอบซุ่มในพุ่มบัง
 จริงจริงหรือทรมเปลี่ยนไม่เหริยวหลัง
 ไปแอบบังอยู่ไหนเล่าไฉยา
 ช่างตาขาวกลัวเสียเหลือนักหนา
 เป็นผู้ชายไม่กล้าหน้าไม่อาย
 น้องหลอกฉันเล่นได้นำใจหาย
 นางโณมฉายหัวร่ออยู่องัน
 ตะวันลับชายป่าพนาสณฑ์
 มาเขตซัดหัดคอยทำพระอาจารย์

พระมุนีเทียวหาผลาหาร
 ลิทอาจารย์หาบมาศาลาลัย

ต่างคนขานส่งเสียงสำเนียงใส
 พระจอมไตรขึ้นบรรณศาลา

พระหน่อไทสรวลสันต์เร่งพรรษา
 พระเจ้าตาให้ฉันขันจริงจริง

พระตอบว่าน่าเบื่อเหลือแล้วนั้น
นางขัดใจขึ้นเกลี้ยงเข้าแย่งชิง

รังแกฉันซึ่งของแม่น้องหญิง
ทำอนวีนฉวยได้พระไขว่คว้า

เจรจา

เมื่อนั้น
จำเดิมได้งามขำนางอำภา
ไม่เสวยเลยบรรทมกรอมกรมจิต
ทำไฉนยอดมิ่งจะยิ่งยอม
จะออกโอษฐ์แพร่งพรายก็อายจิต
ด้วยโลกียะในกายนางหายไป
จะแก้มือเกรี้ยวกรองลองอีกหน
เห็นจะได้แนบน้องประคองเจียว

วิรุณมาศโศกถึงคณิงหา
กัญญาบอดหญิงไม่ยิ่งยอม
เหมือนเพลิงพิชสูมกายจนผ่ายผอม
ยิ่งกรมกรอมทุกข์ร้อนถอนฤทัย
เพราะเห็นผิดกะษัตริย์โดยวิสัย
ถอนฤทัยร่าบนอยู่คนเดียว
คงไม่พ้นด้วยลมคารมเกี้ยว
ให้ชานเสียวเสนาหาแล้วคลาไคล

เสมอ

ครั้นถึงจึงขึ้นบนแท่นรัตน
ไฉนนั้นขวัญตาไม่อาลัย
เจ้างามสรรพรับไมตรีของพี่บ้าง
อย่าโศกนักพักตร์หมองของเสียตาย

เมื่อนั้น
เออช่างเฝ้าเข้าซัฟไฟไร
เขาจากลูกผัวมาน้ำตาตก
ถือว่ามิฤทธิ์ทำเอาลำพัง
เห็นเมียเขาชื่นชมเชยชมชิด
ต้องขึ้นจิวสาหัสในจตุรา

เมื่อนั้น
ถ้าได้เหมือนน้องรักภคินี
ยมพาลเพื่อนพี่ก็มีอยู่
ถึงหนามจิวมากน้อยไม่ถอยเลย
นางตั้งมั่นขันติโลกียะหาย
ด้วยนางถือความสัตย์ปฎิญาณ
ยกพระหัตถ์พาดเกยเขยหนุน

จอมกษัตริย์โสภาแล้วปราศรัย
ตัดเยื่อใยทิ้งทอดเพียงวอดวาย
อย่าให้นั่งวอนว่าน่าใจหาย
จะนั่งอายเกยจกกันด้วยอันใด
นางอำภาแค้นขัดเพียงตัดรัย
รำคาญใจต่อต้านชี้ครันฟัง
เหมือนใครยกมิดถือเอาเนื้อหนัง
เช่นชายชั่งไม่คิดอนิจจา
เวรจะติดตามกายไปกายหน้า
เวทนายาวยืนถึงหมื่นปี
วิรุณมาศเล่าโลมนางโฉมศรี
ถึงแสนปีก็ไม่คลาดสวาสดีเลย
เป็นสุดรู้จะร้างห่างเขนย
พลางทอดเกยกัญญาพาพาล
ราพย์ร้ายร้อนใจเหมือนไฟผลาญ
จะนั่งน่านร้อนรอนกระวนกระวาย
ยังหมกมุ่นร้อนอยู่รู้มีหาย

กลับโกรธเกรี้ยวเดียวฉุนยิงวุ่นวาย
 ภูให้อยู่ปลอบโยนช่วยโอนอ่อน
 ชอบแต่จะสั่งหาญผลาญชีวิต

ต่ำชรัวยายพวกเหล่าชาวก้านัล
 ทำไฉนบังอรไม่ผ่อนผัน
 ทำกุมภกันตังงันงานรำคาญใจ

เจรจา

จึงเสด็จเอื้องย่างขึ้นเปรางรัตน์
 ขึ้นสู่แท่นบรรทมตรมพระทัย

จอมกษัตริย์หม่นหมองไม่ผ่อนไส
 จนหลับไปในที่ศรีไสยา

ตระชำ

เมื่อนั้น
 จำเดิมองค์พงศ์กษัตริย์ภัสตา
 นางมิไฉนดีปรางณีด้วย
 ไม่รวมสรสร่วมเสวยเหมือนเคยกัน
 ไม่มีสุขทุกข์ร้อนนอนไม่หลับ
 จนแสงทองส่องฟ้าเมื่อราตรี
 นางจัดแจงแต่งองค์แล้วทรงเครื่อง
 แล้วชวนฝูงสาวสนก้านัลใน

มายุเรศเศร้าสร้อยละห้อยหา
 ได้อำภามาไว้เป็นหลายวัน
 ทำระทวยทอดองค์ทรงโคกคัลย
 ทำกุมภกันตังไม่มาหาสักราตรี
 นางพลิกกลับตรอมใจอยู่ในที่
 วันพรุ่งนี้จะไปเฝ้าทูลท้าวไท
 อวามเรื่องมรกดสุกสดีไส
 เสด็จไปวันทาพระสามี

เพลงชำ

ครั้นถึงซึ่งปรางค์ปราสาทรัตน์
 เห็นกษัตริย์พัสดาพระสามี
 เข้าเคียงแท่นที่บรรทมบังคมบาท
 ดูก่อนองค์พงศ์กษัตริย์ภัสตา
 เชิญเสวยโภชนากระยาหาร
 จะได้เสื่อมโคกเศร้าเบาพระทัย

ยิ่งเคืองขัดแค้นใจเหมือนไฟจี้
 เฝ้าโคกก็ครวญคร่ำถึงอำภา
 อภิวาทสุรศักดิ์ท้าวยักษา
 จะโคกาครวญคร่ำไปทำไม
 สรงสนานปิดละอองให้ผ่อนไส
 ภูนัยฟังคำน้องรำพัน

เจรจา

เมื่อนั้น
 เชิงปัญญาของเจ้ารู้เท่าทัน
 ขอเชิญไปเสียดเจ้าอย่าเข้าชี้
 สาระแนแก้หน้ามาว่าวอน

วิรุณมาศเคืองชุนนี้กุนหัน
 อย่าเกียจกันหางหึ่งตะบึงตะบอน
 ไม่พอที่เลยเจ้ามาเฝ้าสอน
 มันเหลื่องอนไปแล้วเจ้าอย่าเข้ามา

เจรจา

เมื่อนั้น
พระสุรลันไหสนัยนา
น้องมิได้เกียจกันรำพันว่า
เห็นฝ่ายพอมโศกชูปผิตรูปทรง
เมื่อนั้น
ทำไว้ไว้เล่ห์กลพันปัญญา

มายุเรศบังคมกัมเกศา
กัญญาทูลความแต่ตามกรง
องค์อำภานพคุณสกุลหงส์
เชิญให้สรงให้เสวยเหมือนเคยมา
ท้าวกุมภกัณฑ์ก็วิกราดตวาดว่า
เธอฉวยคำไม่เรียวเลี้ยวตีสัน

เชิด

เมื่อนั้น
สาวสนมล้มกลิ้งพัลวัน

มายุเรศชี้วาเพียงอาสัญ
กระทบกันลูกล้มไม่สมประดี

เชิด

เมื่อนั้น
กับกำนัลกัญญาทุกนารี

มายุเรศวิ่งพัลวันหนี
เข้าสู่ที่ปรางค์รัตนัชชาล

เชิด

เมื่อนั้น
ครันย่าแสงสุริยดับดงตาล

วิรุณมาศแค้นใจเหมือนไฟผลาญ
พระยามารสู่แท่นแผ่นสุวรรณ

เสมอดระ

เมื่อนั้น
จำเดิมแต่โฉมยงเจ้าทรงครุฑ
ประจวบถ้วนกำหนดทศมาส
จึงตรัสเรียกสาวสรวงกำนัลใน

ฝ่ายเอกองค์กัญญาผกาสุวรรณค์
นางกุมภกัณฑ์ปดปวนรัญจวนใจ
ผวาทวาดโศกาน้ำตากไหล
อรทัยปดปวนประชวรครุฑ

เจรจา

บัดนั้น
เห็นองค์อัศรชยาเจ้าจาบัลย์
บ้างทูลองค์ทรงเดชเกษกษัตริย์

พวกเฒ่าแก่กับเหล่านางสาวสุวรรณค์
ต่างชวนกันลอบต้องประคองกาย
บ้างก็จัดโสมมาถวาย

นางคอยพินคินคงดำรงกาย

เจ้าขรัวยายหมอต้าแย้งแรมมา

เจรจา

เมื่อนั้น

เสด็จจากแท่นทรงลงการ
ประจวรครุฑกัญญาหรือหนาเข้า
อิเหล่านี้นั่งหลังจะลาย
ไปเรียกพวกดนตรีมาตีขับ
ครั้นล่วงสามยามตื่นาฬิกา

พรหมหัดแจ้งคติหาสือว่า
ถึงขวัญตาจวบต้องประคองกาย
อย่าไครกรเศร้าเสื่อมส่างให้ห่างหาย
ด่าขรัวยายสาวสุรางค์ทั้งปรางค์ปรา
คอยสำหรับทรงยศไอรสา
กัญญาเจ้าประสูติพระบุตรี

เจรจา

สาวสุรางค์นางเหล้าพวกเฒ่าแก่
ต่างกล่อมรับขับไม้ไม้โหรี

เอาลงแซ่อย่างทองประคองศรี
เชิญบุตรีลงสู่พระอุทอง

กล่อม

เมื่อนั้น

เธอนั่งจวบจับประคับประคอง
จำเรียววัยวัฒนาภูมาเรศ
ตั้งพระนามตามวงศ์เผ่าพงศ์พันธุ์

พรหมหัดเปรมปรีมนั่งยิ้มย่อง
นวลละอองผ่องศรีฉวีวรรณ
จอมนิเวศน์ปรีเปรมเกษมสันต์
พระนามนั้นโกสุมประทุมทอง

เจรจา

พอรাত্রีเข้าที่ในไสยาสน์
พระนั่งแนบแอบเรียงเคียงประคอง

กับนางนาฏบุตรีเป็นที่สอง
หลงทำนองยักษ์แก่งจำแลงมา

ตระ

บางพระลักษณะวงศ์พงศ์กษัตริย์
สิ้นทั้งมวลถ้วนถึการวิชา
พระสัทธายามคำเข้าจำวัด
ชวนเกสรน้องยาอุพาพาล

เธอฝึกหัดเรียนร่ำคำคาถา
กุมาราจิตจำได้ชำนาญ
หน่อกษัตริย์ผาสูกสนุกสนาน
มากราบกวานจอมไตรพระอัยกา

เจรจา

ทรงบรรทมนอนเรียงอยู่เคียงข้าง
จวนจะรุ่งรังสีสุริยา

ไม่เห่ทางแนบชิดชนนิษฐา
เทวดาเดินหนเข้าดลใจ

ข้า

บ้างพระลักษณะวงศ์ทรงนิมิต
ว่ามารดรจพรลัดกำจัดไกล

จวนอาทิตย์รุ่งแสงสว่างไสว
มีฉัตรไชยกางกันให้บรรทม

ร้าย

จวนอุทัยใกล้รุ่งสะดุ้งตื่น
เธอทรงปลุกจอมขวัญจากบรรทม
ปลอบประคองเกสรสมรน้อย
ทั้งสองรามาหาตามนี้
ฝันว่าองค์อำภามาตุเรศ
ว่าได้พบมารดาอุพาพาส
ในฝันนี้ดีร้ายช่วยหายทุกข์
โฉมเกสรสมรน้อยก็คอยฟัง
เมื่อนั้น

บริกรรมบ่นพลางดูทางใน
เผยพระเนตรแจ้งการกับหลานแก้ว
ซึ่งมารดาจากไปในไพรร้าง
ไปตามเถิดหลานยาอย่าบ่ร่ำภา
อยู่ข้างทิศบูรพาตำราทาย
อสุรีเข้าหามารดาหลาน
ชื่อกรุ่นแก้วมยุราสถาพร
ซึ่งนามท้าวเจ้าบุรีวิรุณมาศ
ขอเชิญเถิดพระหลานไปผลาญยักษ์
แล้วจับอ๊วนินมารสังหารด้วย
สังหารยักษ์เสร็จสรรพแล้วกลับมา
โดยบุพเพนิวาสมาแต่หลัง
ทั้งสองข้างสร้างไว้เหมือนใจปอง

เสียงครื้นครื้นสกุโณในไก่อชรม
ยิ่งปรารมถึงพระชนนี
น้ำเนตรย่อยโศกกำสรวลสลดศรี
แจ้งคติโดยนิมิตพิศดาร
บังเกิดเกศจากไปที่ไพรสาณฑ์
เยาวมาลย์ฉัตรสุวรรณกันกำบัง
ให้ประจักษ์แจ้งตามเนื้อความหลัง
ทั้งสองนั่งเคียงข้างไม่ห่างไกล
พระมุนีแจ้งจบสบบสมัย
ก็แจ้งใจโดยกิจไม่ปิดบัง
กุศลแล้วโฉมงามมาตามหลัง
กันกำบังฉัตรสุวรรณพรรณราย
คงจะพบมารดาเหมือนตาหมาย
ราพณ์ร้ายเลี้ยงไว้ในนคร
เยาวมาลย์มิได้ร่วมสไมสร
พระมารดรคอยท่าหลานยานัก
เขาเชื้อชาติอสุรีผู้มีศักดิ์
แล้วเชิญองค์นางลักษณะไปพารา
ให้มันม้วยมรณังสิ้นทั้งขา
รับน้องยาไปอยู่เป็นคู่ครอง
กุศลส่งจงหวังหลานทั้งสอง
อย่าหม่นหมองนัดดาภิเศกคลาไคล

เจรจา

พระสิทธิอาจารย์ข้าณานูเวทย์

.....

 จึงชูปศุขรศรค์สิทธิ์ด้วยฤทธิเดช
 บังเกิดศรพระขรรค์ขึ้นทันที
 บันพาชีชีฝั่งเท่ากิ่งก้อย
 ถ้ามั่นพบไพร่มาบิทา
 หยิบศรพระขรรค์ทรงแล้วส่งให้
 ถึงโกฏีแสนแม่นมาจะราวี
 แล้วอวยชัยไปจงดีทีศนี้หลาน
 ให้ภิกษุโณลูขังมั่งคลา

.....

 อ่านพระเวทย์กรรมสิทธิฤทธิฤทธิ
 ดับอัคคีบัดดลด้วยมนตรา
 เห็นหลานน้อยเรียนมนต์กลคาถา
 จึงอ่านมนต์ให้มาเป็นพาชี
 ประจัญภัยสุรศักดิ์พวกยักษ์
 แพ้ฤทธิอำนาจเครื่องศาสตรา
 คงพบพานกับแม่แน่นักหนา
 แกสวดพาหุงให้ไปจงดี

เจรจา

.....

 เมื่อนั้น
 คำบรรพพรพิพัฒน์สวัสดิ์
 เชอราสั่งบังอรเกสรพี่
 เป็นเวรกรรมจำลำน้องยาไป
 ฝ่ายโฉมยงองค์ทิพย์เกสร
 เคยอยู่เย็นเป็นสุขทุกราตรี
 คราวนี้จะเปลี่ยนเปล้านั่งเหงาว่าง
 จะทิ้งน้องหนีไปฉันทิใดเลย

 แล้วพาน้องไปด้วยจะช่วยรบ
 น้องจะลาเจ้าประคุณพระมุนี

 เมื่อนั้น
 ประคองพลางทางปลอบให้ชอบใจ
 จงอยู่กับอัยกาเจ้าตาก่อน
 ที่พบพระมารดาไม่ช้านาน
 อยู่เพื่อนแก้วเกสรสมรพี่
 อย่าโคกนักพักตร์ผ่องจะหมองกรม

.....

 ลักษณะวงศ์หม่นหมองไม่ผ่องศรี
 กัมพาชีศรขรรค์มาทันใด
 อยู่จงดีหนาน้องอย่าหมองไหม้
 พี่อาลัยด้วยพระชนนี
 ชูลีกรวอนว่านิจจาพี่
 ไม่ควรที่จากไปให้ไกลเลย
 จะเคี้ยวทรวงโคกสะท้อนเกสรเอ๋ย
 เราได้เคยสองราเห็นหน้ากัน
 เอ็นดูฉันผ่องพักอีกสักปี
 ถึงพานพบข้าศึกไม่นึกหนี
 ขอเชิญพี่เมตตาช่วยพาไป
 ลักษณะวงศ์เห็นน้องเจ้าร้องไห้
 หนทางไกลเกินแดนแสนกันดาร
 อย่าทุกข์ร้อนโคกฟางว่าขาน
 สั้หามารแล้วจะมาอย่าปรามภัก
 จะได้ชี้ซึ่งขั้วริมอาศรม
 นางร้องห่มร้องไห้จะไปตาม

มุณีปลอบเกสรสมรน้อย
หนทางไกลในป่าวนาราม
พระพี่เจ้าคงมาอย่าปรารถนา
ไม่เจียมตัวเป็นหญิงจะวิ่งไป

เจรจา

เมื่อนั้น
แม่นพี่พบมารดาอย่าช้านาน
จะรับรู้กัมภักดีให้มันม้วย
พระรับพรน้องยาน่าปรารถน
พระโฉมยงทรงนิลสินธพ
จับบังเหียนเวียนชักขึ้นคัคนานต์

เชิด

หนวน้ำค้างพรางพรมเมื่อลมพัด
ทวลรำลึกตรึกถึงคณิงใน
เดือนอวามงนกเหมือนพักตร์เจ้า
จะเปลี่ยวเปล่าเศร้าอาดูงตั้งตากอย
ไอ้ดาวเหลืองเรืองเรือเหมือนเนื้อนุช
ทวลคำนึงถึงอำภามารดานั้น

เชิด

จวนอุทัยไถ่ขันสนั่นแจ้ว
กระจำงแจ้แสงพระหินกร
เห็นพระลักษณวงศ์พงศ์กษัตริย์
จึงถามไถ่ความหลังไม่รั้งรอ
ปางพระลักษณวงศ์ผู้ทรงศร
จึงแถลงแจ้งอรรถโดยสัจจา
ลึงคำรบบนตอบสนอง
ขออวยชัยให้พระองค์ไปจงดี

อย่าเศร้าสร้อยโศกาพังตาห้าม
จะวอนตามเชษฐาเขาว่าไร
ถ้าแม่นพี่พบมารดาเขามาใหม่
ต้องชิงชัยรบสู้กับหมู่มาร

นางเกสรวอนว่าน่าสงสาร
สังหารมารแล้วจงมาเหมือนพาที
น้องจะช่วยอวยไชยไปให้พี่
อัญชลีกราบลาพระอาจารย์
ทักษิณจบเจ็ดรอบขอบสถาน
อาชาชาญเหาะปลิวละลิวไป

ดึกสงัดจันทร์กระจ่างสว่างไสว
ถึงทรมวยเกสรสมรน้อย
บ้านนี้ที่จะเฝ้าโคกเศร้าสร้อย
พระน้องน้อยร่ำอวยปรีร่วมชีวัน
ดูผ่องผุดพระฉวีราศีสัน
เชอชักกัณฐ์คลงในดงดอน

วิเวกแว่วเสียงลิงบนสิงขร
ฝูงวานรวิ่งตรูมาพुरुพรอ
เมื่อคราวพลัดจอมขวัญครั้งนั้นหนอ
พระน้อยหน่อพ่อไปข้างไหนมา
จำวานรนี้ได้ทีให้ผ้า
เราหรือมาตามพระชนนี
ตามทำนองวายุบุตรกระบี่ศรี
ให้ไพร่ย่อยยับอัปรา

เจรจา

พระค่านับรับพรวารแล้ว

ล้วนร่วมรังบังศรีสุริยา

โน่นกระเช้าสีดาพี่ม้าแก้ว

ตะไลเหมือนน้องเฝ้าคร้าอาลัย

โน่นนกแก้วสาริกาพี่ม้าเอ๋ย

โน่นนกแก้วไสรชนบนต้นรัง

ยิ่งคิดถึงชนนี้ทวิเทวษ

ก็ณรู้ศตอบปลอบพ่อนอนรา

เที่ยวตามองค์น้องควาญคงพานพบ

จะอาสาพยายามตามพระทัย

แล้วแกลังเชื่อนชวนชมพนมมาศ

เป็นหุบห้องเหวผาลง่าย

พระหน่อน้อยเห็นม้าอาชาชาติ

แม่น้อยอยากได้จะให้อยู่เป็นคู่กัน

ก็ณรู้ศทูลตอบสนองพระน้องแก้ว

คอยวายทุกข์สุขเกษมต่างเปรมปรี

ขับม้าแก้วเข้าไปไพรพฤกษา

ชวนอาชาชมเพลินเจริญใจ

เหมือนน้องแคล้วมารดาที่ป่าใหญ่

แสงใจใจน้องเพียงพองพั่ง

เหมือนน้องเคยตามแม่มาแต่หลัง

พระชลนัยไพลหลังลงหลังม้า

น้ำพระเนตรพร้งพรายทั้งซ้ายขวา

จะไศกาครวญคร่ำไปทำไม

จะได้รบยักษ์ด้วยให้ม้วยไหม้

จนบรรลัยมิได้คิดชีวิตเลย

งามประหลาดเทียบทองพระน้องเอ๋ย

บ้างก้อนเกยกายเกมประกบกัน

ตรัสประภาษว่าพี่พาชีฉัน

ทำเชิงชั้นเรงราพี่พาชี

จริงจริงแล้วหรือไรจะให้พี่

ต่างพาพี่เย้ยหยันชวนกันไป

เชิด

ถึงร่มไทรใบบังฉร้งสี

จึงกรองกรีกปรีกษาอาชาไนย

น้องจะเสกพาชีเป็นขี่ผึ้ง

เที่ยวฟังข่าวคราวการพระมารดา

ชักพาชีมึงม้าเขาอาศัย

จวนอุทัยรุ่งรางสว่างฟ้า

ทำประหนึ่งพาชีเช่นขี่ป่า

พี่อาชากรองการสถานใด

รื้อ

บัดนั้น

น้องคิดเช่นนี้ชอบพี่ชอบใจ

ฝ่ายพาชีทูลแจ้งแถลงไข

คงจะได้ข่าวสารพระมารดา

เจรจา

ปรึกษาพาลางทางอ่านโองการเวทย์

พาชีหายกายกลับไปกับตา

แสนวิเศษกรรมสิทธิ์ฤทธิ์คาถา

มีกายลีบเล็กเท่าเหล็กใน

ภาษาทรงองค์อำมาตย์เรศ
จึงเสกศพระขรรค์ด้วยทันใด
เอาพาชีซึ่งที่คล้องปั้น
สำรวมกายคล้ายมุนินชินวร

เชิด

อสุรศักดิ์ยักษ์เหล่าขวานินเวศน์
เห็นหน่ออ่อนแรกขึ้นเป็นมุนี
สาธุสะพระจรงกรมอาศรมไหน
มีธุระสิ่งใดจึงได้มา
นิมนต์นั่งเสื่ออ่อนฟูกหมอนลาด
บ้างก็คลี่เสื่ออ่อนฟูกหมอนอิง

เจรจา

เมื่อนั้น
สำรวมจริตกิจเหมือนลัทธิ
โดยทางกิจสิทธิ์มหาเมศ
ให้สมอย่างโยคีเป็นชีไพร
ธรรมดาเกิดมาในหล้าโลก
จึงก่อสร้างทางศึกษาให้ถาวร
ในศีลคำป่านว่าฆ่าสัตว์
ตกนรกหมกมุ่นในพุนไฟ
อกินนาหามนักรโกลัทธิ
ตกนรกหมกไหม้ในไฟพิษ
ในกาเมสุมิจจาจราเล่า
ใครรักร่วมประเวณีไม่จริง
ในคำศีลมุสาพูดจาปด
จะล่วงลุลงสู่หมู่อบาย
ศีลสุราว่าไฉนร้ายเล่า
น้ำทองแดงเคี้ยวไหลด้วยไฟกำลั
พอครบจบศีลพระปัญญา

ขึ้นพันเคียวเวียนเกศตามเพศไสย
กลายเป็นไม้เท้ากรานทานพระกร
ขอตกระสันชานผ้าภาษาซ่อน
เข้านครเดินมาในธานี

รักษาเขตขอบบารุงนอกกรุงศรี
ชาวบุรีชวนกันมาวันทา
ยังเด็กได้สืบสร้างทางศึกษา
โมทนาโยมถามแต่ตามจริง
ดูเกลื่อนกลาดมากมายทั้งชายหญิง
พระนั่งฟังทำกิจเหมือนลัทธิ

ลักษณะวงศ์ทรงยศโอรสา
รูปหวังว่ามาโปรดสัตว์กำจัดภัย
ช่วยกำจัดอุบัตเหตุตามเพศไสย
พระหน่อไทเทศนาสภาพ
ทุกข์กับโศกกรุมรังเหมือนทั้งถอน
เที่ยวโคจรยาดนามาแต่ไกล
แสนสาหัสบาปสิ้นพันวิสัย
ท่านอย่าได้ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต
ในห้องหับเจ้าของเขาป้องกัน
อย่าได้คิดลักทรัพย์จงรับฟัง
ซึ่งเมื่อยเขาเซยชมภิมย์หวัง
มรณังขึ้นจิ้งหอยหิวกาย
โดยกำหนดสิกขากล่าวมหลาย
อย่าหยาบคายเลี้ยวลุดพุดปิดกัน
กินแล้วเมาโยโสเมกโมหันต์
เขาคาบคั่นกรอกปากอย่าอยากกิน
อสุรานอบน้อมลงพร้อมสิ้น

โมทนาการุญพระมุนิน
โยมจงรับกรวดน้ำไม่ทำบาป
พระสิทธิปาโมทย์มาโปรดมาร

ให้ทานศีลสิกขาสมาทาน
ยอมเจ็ดหลาบทั่วกลัปวาสาน
อธิษฐานกรวดน้ำกัมปนา

เจรจา

เมื่อนั้น
เห็นหมู่मारมันคงไม่สงกา
จอมปุนีรินทร์ป็นประชาอาณาจักร
จะโคกสุขทุกข์มีจึ่งชี้แจง

ลักษณะวงศ์ทรงยศโอรสา
กุมาราได้ตามไปตามแคลง
มเหสีที่รักเป็นศักดิ์แสง
อย่าเคลือบแฝงโปรดเล่าให้เข้าใจ

เจรจาร่าย

บัดนั้น
พระยามารการบารุงซึ่งกรุงไกร
ได้อันงค์หลงทางต่างนิเวศน์
ชื่อโคมเทพอำภัพางอน
แต่โอรสหงนงสุดสวาท
ไม่แจ้งความว่าเป็นตายเป็นชีวิต
แต่นามเท้าเจ้าบุรีวิรุณมาศ
ไม่เสียเปรียบต่อรองกันสองรา

พวกหมู่मारจัดวงศ์ไม่สงสัย
ไม่มีภัยสุขาสถาพร
สวยวิเศษเทียมสร้างค่านางอัปสร
เจ้านครชมชื่นทุกคืนวัน
ทั้งนิราศแรมไว้ในไพรสณฑ์
ทำกุมภกันต์ผาสุกทุกเวลา
พระนางนารถโคมฉายข้างฝ่ายขวา
นามไฉยมายูเรศเกศนคร

เจรจา

เมื่อนั้น
ในทรวงแน่นแค้นใจเหมือนไฟฟอน
ไอโคมยงองค์อำภามาตุเรศ
ลูกแจ้งความตามมาน้ำตาตวง
เอาผ้าทรงชัยพัศตร์บังยักษรี
สุริยันตะวันบ่ายลงชายไพร

ปางพระลักษณะวงศ์ผู้ทรงศร
ที่ทูกร้อนข่มไว้อยู่ในทรวง
พูนทวยศคมซึ่งอยู่วังหลวง
กำสรดทรวงโคกสะท้อนถอนฤทัย
กลัวจะมีความระแวงกินแทนได้
ขอลาไปถ้วนหน้าจงถาวร

เจรจาเชิด

ถึงร่วมไพรไปบังนรังสี
เสกด้วยมนต์สามครวสทาพร

แก้พาชีขอผ้าภูษาซ่อน
อัสตรโลดโผนโจนทะยาน

รับ

ไม่เท่ากราบทานพระกรศีลปรชรรค์ ก็กลายพลันเป็นศาสตราศักดาหาญ
 โดยทางเวทย์พระมหาสิทธิอาจารย์ พระกุมารสมถวิลด้วยยินดี
 จึงตรัสบอกอาชาพื้ม้าแก้ว ได้ข่าวแล้วมารดาหนาษาพื้
 ตกมาอยู่เมืองมารจนพานี้ พื้พาซึกิดอ่านประการใด

หรือ

บัดนั้น กัณฐ์ศูลตอบน้องสนองไข
 จงสะกดไพร่พลสกลไกร จะได้ไปตามองค์นางนงนุช

เจรจา

เมื่อนั้น หน่อกรินทร์ยินดีเป็นที่สุด
 ขอเชิญจอมจักรพงศ์ผู้ทรงครุฑ มิ่งมงกุฎโลกาช่วยปราณี
 ทั้งจอมไกรไอยกามหาเมศ จะอ่านเวทย์นับถือของฤาษี
 สะกดหมู่ธนูทั้งธานี อย่าให้มีใครตื่นทั้งหมื่นพัน
 พระโถมยงทรงอ่านโองการสะกด เห็นหลับหมดชาวนิเวศน์ทั่วเขตชั้นทั้ง
 เวลาดีก็ปรึกษาอาชาพลัน เราชวนกันเที่ยวหาในธานี

เจรจา

ปรึกษาพลางทางมาก็พาหาะ หมายจำเพาะปรางค์มาศประสาทศรี
 สัตว์เดียบบธูราทั้งธานี ชักพาทีเยื้องย่างขึ้นปรางค์ปรา
 ตะเกียงไฟใส่สุกมุกดาห้อย พระหน่อน้อยลดเลี้ยวไปเที่ยวหา
 ถึงแท่นที่ทองทรงลงการ อสุราอนเรียงอยู่เคียงนาง
 ไม่ทันพิศคิดวามารดาเจ้า พระโคกเศร้าซ่อนพระอุระผาง
 จึงทรงศรหมายจะแผลงกันแสงพลาง พอเงื้อง้างยืนดูเป็นครุฑพัก
 เห็นผิวดองค์มารดาอำภาเจ้า ค่อยส่างเศร้าทรวงวิตกโศกสลัก
 คิดสังหารผลาญฆ่าชีวิวยักษ์ จึงฉวยชักพระขรรค์จะฟันฟอน
 พาชีทูลหักห้ามไปตามเหตุ ผิดสังเกตเบื้องการบูรณก่อน
 จะฆ่าคนทั้งหลบลงกับกร ชาวนครเขาจะหมิ่นเที่ยวนิเทศา
 จงหยุดยั้งฟังพื้พาซึกิดห้าม เราเที่ยวตามมารดรดูก่อนหนา
 แม้นประสบพบพานพระมารดา จึงสังหารผลาญฆ่าอ้ายอาธรรม

จะพม่าพาชีพาที่ถูก
กลับเข้าข้างอสุรโง้อธรรม
เมื่อคราวรักมารดาน้องยาหลับ
ฆ่าเสียเถิดอย่าได้ไว้ชีวิต
บัดนั้น
พ่อเป็นกษัตราปรีชาชาญ
ทั้งฝูงเทพเทวสุรารักษ์
มีใช้จะเกียดกันด้วยอันใด
พระกรองเห็นเช่นว่าพม่าแก้ว
จะตีฉินหมิ่นประมาทว่าชาติชาย

เจรจา

ปรึกษาพลางทางพาอาชาชาติ
จากปราสาทกุ่มกัณฑ์เผยบัญชา

เพลง

ถึงปรางค์มาศมารดาอำมาเจ้า
เห็นก้านล่อนกลาดตื่นตาไป
บังนอนร้ายก่ายกอดกันเกะกะ
ผ้าห่มหลุดจุดทั้งข้างเตียงมา
"กัณฐ์ศุภลนักรักคนลักยืม
พระตอบว่าพาชีน้องมิเคย
ถึงแท่นรัตนบรรจรณ์มารดาเจ้า
จึงซบเคียรกราบกรานพระมารดา

โอด

อาชาพลอยรันทศกัศรศร้าว
อย่าครวญคร่ำกำสรดสลดใจ
จงปลุกพระมารดาขึ้นก่อนน้อง
จะได้กรีกกรองหาปรึกษากัน
แล้วเชิญองค์งลักษณ์อัศวเรศ

น้อยหรือผูกพันแค้นตอบแทนฉิน
จะป้องกันห้ามไว้ทำไมมี
ให้สมกับมันพามาสดาหนี
พี่พาชีถอยไปมิใช่การ
อาชาไนยใจกล้าจึงว่าขาน
จงกรองการหยุดยั้งซึ่งพระทัย
จะชวนชักกันหมิ่นตีฉินได้
พี่แค้นใจเคืองอยู่วิธูวาย
จริงจริงแล้วเทวัญท่านทั้งหลาย
ไม่อับอายฆ่าคนลืมนอน

พระหน่อนารถทุกข์ทอดสะท่อนถอน
อัศวรนำหน้าแล้วคลาไคล

ยิ่งโศกเศร้าโศกาน้ำตาไหล
ตะเกียงไฟแก้วกระจ่างสว่างตา
ดูเบะปะหลกกันเห็นโค่นขา
เป็นเนวลหน้าเต้านมน่าชมเชย
ขอเชิญชมชมลองพระน้องเอ๋ย
เสด็จเลยเข้าปรางค์ลำองตา
ดูโศกเศร้าซิดซุบพระมั่งสา
กุมาราโศกศัลย์เพียงบรรลัย

เห็นน้องเจ้าโศกาน้ำตาไหล
พระหน่อไฝฟังคำพี่รำพัน
จะเศร้าหมองเสียใจทำไมนั้น
ผลาญกุ่มกัณฑ์มันให้บรรลัยลาญ
คินนิเวศน์ครองสมบัติพิสดาน

แล้วจับอ้อสุรีขึ้นมาร

พระตอบพลางทางว่าพี่ม้าแก้ว

ด้วยน้องไม่เพียงสาช่วยปราณี

จึงชวนบาทบาทามาตุเรศ

ลูกสู้ติดตามมาด้วยอาลัย

เจรจา

เมื่อนั้น

ข้าเลื่องเนตรชายดูกุมาร

หนึ่งพินิจคิดดูเป็นครูพัก

เออโฉมไยกล้ามาเมืองมาร

กุมารน้อยคนนี้อยู่ที่ไหน

อหังการสามารถประมาทองคำ

เมื่อนั้น

ศิโรราบกราบยุคลพระชนนี

กระหม่อมหรือคือบุตรสุดสวาท

แจ้งประจักษ์ชื่อลักษณะวงศ์

รื้อ

นางฟังเล่ากล่าวถูกไอ้ลูกรัก

ต่างพุ่มฟ้ายจนสายพระเนตรแดง

โอด

อาชาเห็นหน่อนารถอนาถนึ่ง

จะปลุกสันสักรั้ไรไม่ไหวองค์

เคียงประคองน้องยานิจจาเอ๋ย

คิดถึงคุณทูลกระหม่อมพระจอมไตร

พระน้อยหน่อพอบพบประสบแม่

ทิพยโสทรโปรดข้าพระอาจารย์

บัดเดียวใจได้เย็นเหมือนนพินพาทย

เป็นฝนฝอยพรอยพรมพรมวัน

สังหารผลาญเช่นฆ่าอย่าปราณี

จริงจริงแล้วหนาษาปัญญาพี่

พี่พาชีปรีชาปัญญาไว

ขึ้นปกเกศไศกาน้ำตาไหล

อย่าทรงไสยานักลูกรักมา

นางโหมยทรงฟื้นตื่นผวา

ตกประหม่าสับสนอยู่ลนลาน

หรือลูกรักจากไปที่ไพร่สานต์

จึงกล่าวสารไถ่ถามไปตามตรง

จงบอกให้แจ้งความตามประสงค์

จะปลดลงเสียเพราะหม่อสุรี

ลักษณะวงศ์ทรงสวัสด์รัศมี

แจ้งคดีเล่าความแต่ตามกรง

ที่นิราศจากในไพร่ระหง

พระแม่หลงลืมไปพระทัยแคลง

ทอดพ้อลักษณะวงศ์ทรงกันแสง

พอลิ้นแสงซอนขบสลับลง

กับยอดมิ่งทรมสงวนนวลระหง

หรือปลดปลงอาชาไศกาลัย

ไม่ควรเลยมาวิบัติถึงตัดขัย

เอ็นดูได้กรุณาอาชาชาญ

อาตุรแต่ชีวังสิ้นสังขาร

อย่าให้หลานมรณาชีวาน

บนอากาศมีดมัวทั่วสวรรค์

เหมือนสุคันธาทิพย์ปรีบปรีมา

รัว

เมื่อนั้น

รวระรินกลิ้งกลิ้งสู่คันธา

ลักษณะวงศ์ทรงยศโอรสา

ทั้งสองราฟีนกายไม่วายปรารถ

รัว

กอดประคองร้องไห้ชื่นใจแม่

แม่โศกแสนแค้นเคืองอยู่เมืองมาร

วิญญมาศอ้ายเฒ่ามันเข้าหา

เพียงจะสิ้นชีวน้ำตากระเด็น

แล้วแม่ตั้งความสัดย้อธิษฐาน

มันร้อนรุ่มกลุ้มกลัดด้วยสัจจา

ช่างแกล้งกล้ำมาได้ถึงในห้อง

จะหักคอมรณังเสียทั้งเป็น

กุมารตอบนอบนบคำรับ

ถึงโศกแสนแค้นมาชีวาวย

เหมือนแมงเมาเข้าอึดคียอมบั่น

ด้วยใบบุญมุนิพระชินวร

สะกดยักษ์หลบลึงทับท

วิญญมาศชาติชั่วไอ้หัวโต

ฉวยพระขรรค์เล่มนี้หมายพิฆาต

หากว่าอาชญาญทัตทานไว้

สำคัญแน่ว่าบรลัยอยู่ไพรสานท์

ไม่หมายพานพบเจ้าทุกเช้าเย็น

แม่ด่าว่าโกรธเกรี้ยวเหลือเขี้ยวเข็ญ

มิได้เว้นวายระกำกินน้ำตา

พระยามารคลุ้มคลั่งเพียงสงขาร์

แม่โศกาโศกเศร้าทุกเช้าเย็น

ล้วนพวกพ้องอสุราจะมาเห็น

จะกินเล่นทั้งม้าชีวาวย

ทำไมกับบอสุรินทร์สิ้นทั้งหลาย

ฆ่าให้ตายยุบยับลงกับกร

ไม่ทานทนฤทธิแรงพระแสงศร

เธออวยพรมาให้ลูกไชโย

เหมือนซากศพดูเห็นไม่เป็นโส

นอนเพโทอยู่บนแท่นลูกแค้นใจ

ลูกจะฟาดฟันฟัดให้ตัดษัย

ถ้าหาไม่ย่อยยับลงกับกร

เจรจา

เมื่อนั้น

นางกอดแอบแนบข้างไม่วางกร

เป็นเวรกรรมตามต่อไม่พอที่

จะเกิดยุคลูกกลามสงครามไป

เมื่อนั้น

อย่าหวาดหวั่นพันผูกถึงลูกรัก

หยิบกระดาศข้างแท่นดั่งแค้นจิต

โหมอำภาพุ่มพวงดวงสมร

จะพันพอนเช่นฆ่าเขาวัวไร

เหมือนปราถ์मारดรจะสอนให้

แม่พรั่นใจด้วยเจ้ายังเยาว์นัก

ผ่านพระลักษณะวงศ์ผู้ทรงศักดิ์

จะผลาญยักษ์แก้อยเหมือนหมายมา

ทรงลิขิตลายซัดพระหัตถา

ว่าเราหรือคือพระกาฬชาณุคักดา
เราชื่อลักษณะวงศ์ผู้ทรงฤทธิ์
จะกำจัดอสูรที่สาธารณ์
กุมภาพมารดาจะพาหนี
ชื่อเขานินทกะลาธิบดีคลาไคล
แล้วทรงปิดอักษรบัญญัติรัตน
คิโรราบกราบกรานพระมารดา

เจรจา

ร้าย

เมื่อนั้น
ข้าเลื่องดูสาวสวรรค์กำนัลใน
จงอยู่เถิดกัญญาจงผาสุก
ทั้งแท่นทองพระยี่ภู่ทองสุวรรณ
หน่อกษัตริย์ตรัสว่าอย่าวิโยค
หรือยังห่วงบ่วงใยสิ่งใดมี
นางฟังคำรำเปรียบเห็นเฉียบแหลม
หรือว่าพระชนนีจะมีไป
ด้วยเขามีการุญพระคุณนัก
เมื่อยามไปจึงได้อาลัยกัน

รื้อ

เมื่อนั้น
โปรดอย่าถือหม่อมฉันเช่นนั้นเลย
ขอเชิญเถิดบุญหนักอย่าชักช้า
เธอตรัสเรียกมิ่งม้าอาชาไนย
ข้างฝ่ายแม่เป็นหญิงจริงนะลูก
กัณฐ์ศทุลยุบลพระชนนี
นางโคมยงทรงนั่งหลังกัณฐ์ศ
พระกุมารว่ากระไรช่างไม่เคย

กุมามมาจะประจัญอ้ายคนพาล
ทศทิศลือชาคักดาหาญ
มาล้างผลาญชีวิตให้บรรลัย
รออยู่ที่เขาเขินเนินไสล
จะฟันให้ย่อยยับเหมือนล้นปลາ
ในทรวงแน่นแค้นขัดสหัสสา
สกุณาถูกรื่นขอเชิญไป

ฝ่ายโคมยงองค์อำภาน้ำตาไหล
ไฉ่เคยได้เห็นหน้าพุดจากัน
อย่ามีทุกข์เลยเจ้าพวกสาวสวรรค์
จะจากกันไกลกลับไปนับปี
จะทรงโสภณาสวดสลดศรี
หรืออยู่นี้เบิกบานสำราญใจ
น้อยหรือแนบเหน็บว่าไม่ปราศัย
แต่อาลัยอยู่ด้วยเหล่าชาวกำนัล
บำรุงรักไม่รังเกียจคิดเดียวดั้น
อย่าแตกตันเปรยเปรียบประเทียบเลย

พระกุมารทูลว่านิจจาเอ๋ย
ไม่หมายเปรยเปรียบเรื่องให้เคืองใจ
จวนเวลาแสงทองขึ้นฟ่องใส
นางทราวม้วยขอสมว่าพาชี
แม่ได้ถูกต้องจับขึ้นขับขี่
ลูกพาชีนี้หรือไม่ถือเลย
แม่กลัวพลัดอาชาลูกยาเอ๋ย
ขับม้าเลยออกข้างทางบัญชี

สามไม้

ลอยละลื้อปลิวฟ้างกลางอากาศ
มิได้เห็นปักพินแผ่นดินดอน
พอเหาะเยี่ยมเทียมฟ้าในราศี
จงพาแม่เคลื่อนคล้อยลอยลงไป
ผวาหวิดคิดพรั่นนางห้วนหวาด
ตะวันอ่อนก่อนร่มเมื่อลมชาย

นางห้วนหวาดเศร้าทรงดวงสมร
นางว้าวอนโอรสยศไกร
ไม่เห็นดงพงพอนอยู่ที่ไหน
เข้าอาศัยเพิงผาศิลาลาย
นึกอนาถแลไปจิตใจหาย
จึงผันผายหมายมุ่งไปกรุงไกร

รื้อ

เมื่อนั้น
เห็นมารดากระหนกตกพระทัย

ลักษณะวงศ์กราบกำบังคมไหว้
จึงชักอาชาไนยลงไพรวัน

เชิด

ถึงเขานินทกะลาในป่ากว้าง
จึงชักม้าอาศัยเชิงไพรวัน

ล้วนปริงกังกลางป่าพนาลัย
จรจรลั่นงันนำศิลาลาย

เสมอ

จึงกรองกรีกปรึษาพี่ม้าแก้ว
น้องเห็นว่าแดดร่มพอลมชาย
เป็นห่วงด้วยชนนี้ข้าพี่เจ้า
จะห่วงหลังกังวลพระชนนี

ครั้งนี้แล้วคงสมอารมณ์หมาย
ราพณ์ร้ายคงจะมาเหมือนพาที
ด้วยว่าเราจะสังหาญผลาญยักษ์
พี่พาซี้คิดอ่านประการใด

รื้อ

บัดนั้น
จงเชิญพระมารดาเธอคลาไคล
แล้วเชิญนางเทवासुरารักษ์
แล้วเราก็ดูตอบแทนแก้แค้นมาร

นางฟังถ้อยพลอยพรั่นนึกห้วนหวาด
นางกษัตริย์ตรัสสลับให้ชอบใจ
เรากลับไปธานีจะดีกว่า

พาชีทูลน้องสนองไซ
เข้าอาศัยในถ้ำให้สำราญ
อยู่พิทักษ์รักษาเหมือนว่าขาน
สังหารผลาญชีวันให้บรรลัย
กอดหน่อนารถแนบชิดพิสมัย
จะชิงชัยเคื่องข้องไม่ต้องการ
ครองพาราสมบัติพิสดาน

แล้วจึงจับอสุรีขึ้นมาร

สังหารผลาญเช่นฆ่าอย่าปราณี

รื้อ

เมื่อนั้น
จะเป็นทุกข์ร้อนใจไปโยมิ

พระกุมารทูลสนองอย่าหมองศรี
ผลาญชีวิตาพดร้ายให้วายปราน

เจรจา

แล้วร้องเชิญเทवासुरารักษ์
เราขอฝากมารดาอย่าช้านาน

อยู่พิทักษ์รักษาเหมือนว่าขาน
ทุกพินานพฤชาจงปราณี

ร่าย

เมื่อนั้น
เผยพระแสงแลลันไปทันที
นางรีบหนีอสุรีวิรุณมาศ
เธอขอฝากนางคราญพระมารดา
จำจะไปเพื่อน้องคันทางนุช
ฝ่ายผู้พฤกษเทวาทุกนารี

ฝ่ายผู้นางไม้ในไพรศรี
เห็นเทวีโฉมงามองค์อำภา
กับหน่อนารถทรงยศไอรสา
พระลูกยาจะไปสู่อสุรี
นางแสนสุดเศร้าใจอยู่ไพรศรี
ออกจากที่แหล่งสถานพินานมา

เชิดจิ้งร่าย

ครั้นถึงจึงนั่งเรียงลงเคียงข้าง
เรานี้หรือคือพฤกษเทวา

กับโฉมงามนางเยาว์แล้วกล่าวว่า
หวังจะมาเพื่อนางที่กลางไพร

เจรจา

เมื่อนั้น
เห็นนางพฤกษสถานพินานไพร
ขอฝากองค์อรทัยแม่ไว้ด้วย
ลูกจะไปผลาญหมู่่อสุรี

ลักษณะวงศ์ยินดีจะมีไทน
พระหน่อไททูลว่าได้ปราณี
จะชูงช่วยรักษามารศรี
ให้สมที่อภัยมาดหมายมา

เจรจาร่าย

เมื่อนั้น
กับโฉมงามนงคราญพระมารดา

ฝ่ายผู้นางไม้ไพรพฤกษา
กัญญาอวยไชยให้ลูกรัก

จะไปต่อไฟริวิรุณมาศ
ให้แพ้ฤทธิ์ลูกหนอหนาพ่อลักษณะไ

อย่าพลั้งพลาดต่อต้านที่หาญหัก
ให้ผุยังกษัยยับยั้งอัปรา

เจรจา

เมื่อนั้น
รับพระพรอภัยแล้วไคลคลา

ลักษณะวงศ์ทรงยศโอรสา
แล้วเธอทรงมิ่งม้าอาชาชาญ

เสมอ

ครั้นมาถึงหน้าถ้ำที่สำนัก
เราจะคอยรับสู้กับหมู่มาร

องค์พระลักษณะวงศ์ทรงบรรหาร
สังหารผลาญชีวันให้บรรลัย

เจรจา

เมื่อนั้น
พอสว่างแสงแสงอินทัย
เธอพลิกพื้นต้นตนอนุบนที่
จึงสรรสร้างเครื่องต้นสุคนธาร

วิรุณมาศนอนระยับยังหลับไหล
ประหลาดใจเคลิ้มกายเหมือนนายปราณ
กระจ่างแจ้งแสงสีสุริฉาน
พระยามารเยื้องย่างจากบรวงศ์ปรา

เสมอ

เธอทรงเผยใบบานทวารรัตน์
มิได้เห็นโฉมยงองค์อำภา
ก้านลนอนไม่ตื่นอยู่ตื่นดาษ
จึงทรงปลุกสาวสันก้านลีใน
นางโฉมฉายหายไปข้างไหนเหว
พวกเฒ่าแก่สาวสวรรค์กัญญา
ไปตามสวนดอกไม้ก็ไม่ปะ
กลับมาทูลอสุราพระยามาร

กรุงกษัตริย์ผันแปรเทียวแลหา
อสุราหัวนหวาดประหลาดใจ
วิรุณมาศพิศวงนึกสงสัย
นอนกระไรยังคำไม่นำพา
หรือนางเคยเทียวเก็บดอกบุปผา
วังเทียวหาโฉมยงนางนงคราญ
เพียงอุระข้าพเจ้าแตกร้างฉาน
ขอประทานชีวาอย่าฆ่าดี

โอต-เจรจา

ร้าย

เมื่อนั้น
ขอบแต่จะสังหารผลาญชีวี

วิรุณมาศร้องว่าอิทาสี
มิ่งเหล่านี้วางใจไม่ระวัง

เหลือบเขม่นเห็นอักษรบัญญัติ
 เข้าเคียงบานอ่านอักษรบัญญัติ
 จะล้างหลู่พวกหมิ่นพอรินทรราช
 จะเหยียบเมืองมะบูรพาพระยามาร
 ไม่ครองยศหคหคคิดคตง
 แม้นหารบสารสาธยาข้านัก
 ยังเขนินทกาลาพนาสณฑ์
 จะห้าพันพันไม่เอาไว้อย

พ้ออ่านเสร็จสิ้นการสารอักษร

อ้ายลูกเด็กดอกหรือถือว่าใคร
 กูจะตามสังหารไปผลาญฆ่า
 เท่ากับก้อยน้อยหรือมันถือดี
 ออกพระโรงรัตนเรียกข้าเฝ้า
 มนุษย์น้อยมาได้ถึงในวัง
 ทั้งสี่มารอสุริเร่งตรีทัพ
 ที่เจนนีกฝึกหัดสันหัตตเคย

ฝ่ายเสนาทศพินนิลรัตน์

รับสั่งบังคมลาแล้วคลาไคล
 จึงหยิบไม้เกรตตีพิฆาฏ
 ทั้งเหนือใต้ได้ย่นทั้งถิ่นมา

เชิด

พร้อมพหลพลมารชานาญศึก
 ให้เตรียมคอยรอต่าอยู่หน้าวัง

เจรจา

เมื่อนั้น
 ทรงขยับจับศรเคยรอนราญ

รื้อ

ฝ่ายองักรชาษายามายุเรศ

ให้คิดอัศจรรย์ในพระทัยหวัง
 ในสารสั่งเราหรือคือพระกาฬ
 เราชายชาติช้างงาอันกล้าหาญ
 เรานี้หรือคือพระกาฬมาผลาญยักษ์
 เรานามลักษณะวงศ์ผู้ทรงศักดิ์
 เรารอพักอยู่ท่าอย่าช้าเลย
 เร่งยกพลตามไปเร็วไวเหว่ย
 ในสารเปรยเปรียบแสนยิ่งแค้นใจ
 เหมือนไฟพอนสุ่มเชื้อจนเหี่ยวไหล
 เหมือนแมงมาเข้าในกองอัคคี
 มันทยามหน้าสุรศักดิ์พวกยักษ์
 อสุรีแผดเสียงสำเนียงดัง
 เร็วเร็วเข้ากุสเสนจะแค้นคั่ง
 จะตามสังหารฆ่าอย่าช้าเลย
 ให้พร้อมสรรพศาสตราอย่าช้าเหว่ย
 เร็วเร็วเหว่ยเสนาเร่งคลาไคล
 จักรวรรดิหัตถการทหารใหญ่
 ขึ้นบันไดหอคอยสูงลอยฟ้า
 เปาประกาศสุรศักดิ์ผู้ยกยกรา
 เข้าพาราเยบดยัดอัดนั่ง

ล้วนหัวอีกแน่นนับอยู่คับคั่ง
 ตามรับสั่งอสุราพระยามาร

วิรุณมาศลือชาคักดาหาญ
 พระยามารจากที่นั่งบัลลังก์ทอง

พุนเทวโทยให้พระทัยหมอง

เห็นสามวิปริตผิดทำนอง
 ทูลกษัตริย์ภัสตาน้ำตาตก
 แม้นยกทัพจะอปราชัย
 ไม่มีเคียดภูธรกับกรหาย
 จงรอรุ่งฟังความสักสามวัน

รื้อ

ฝ่ายท้าววิรุณมาศอนาถจิต
 หรือยกทัพจะอปราชัย
 มานะจิตคิดตายเอาภายหน้า
 ปล่อยให้อัคชยารักขาวัง
 พี่ปราบดินสิ้นแดนทุกแผ่นภาพ
 ไม่ทิ้งทอดยอดรักภักดี
 ทั้งห้ามเหินแสนสุขอย่าทุกข์ร้อน
 จะหน่วงหนักชักช้าพี่ว่าไร
 แล้วแก่งเดินเนินเฉยขึ้นเกยมาศ
 ไม่มีหัวตัวขาดทั้งศาสตรา
 กลับหวนจิตสละมานะยักษ์
 เหมือนช้างงากล้าหาญอันชาญชัย
 เทพเจ้าเขาจะเลยเยาะเย้ยหยัน
 กลัวไฉนเด็กเล็กน้อยกระจอยนิต
 เสนามารทั้งสี่แรงตรีทัพ
 ทำแผลงอิทธิฤทธิ์รณอยู่บนเกย
 ครั้นใดฤกษ์เลิกพลพลซันธ
 ออกจากเกยเลยซัดขึ้นคัคนานต์

เชิด

เมื่อนั้น
 เห็นมิดมิดปิดแสงโอโหทัย
 เห็นเป็นหมอกมิดมิดทิศอีสาน
 หรือพยับอับฝนบนเมฆ

พระกรสองขวายนั้นหนายไป
 ออกเอย่อกวิปริตผิดวิสัย
 ภูไฉนเกิดวิบัติอัศจรรย์
 กลัวจะวายชีวาถึงอาสัญ
 เห็นแม่นมั่นครั้งนี้คงมีชัย

รำพึงคิดกอดกรถอนใจใหญ่
 ท้อพระทัยกอดกรถอนอูรัง
 เหมือนช้างงากล้าจจะไม่หดหลัง
 จะมานั่งเกรงภัยทำไมมี
 ขจรจบทั่วหล้ารอบราศี
 จะไต่ก็ครวญคร่ำไปทำไม
 ร้องละครตามประสาอัชฌาสัย
 อยายน่อย่อหัวใจให้ไคลคลา
 เดียรดาษสุรศักดิ์พวักยักษะ
 อสุราหวันหวาดประหลาดใจ
 ถึงโดนจักรต้องวิบัติถึงตัดชัย
 แม้นมิไปอัปยศทศทิศ
 ว่าเราพรั่งสงครามไม่ตามติด
 ภูจะคิดติดตามไม่ขามเลย
 จะตามจับเช่นมออย่าช้าเหวย
 เสด็จเลยทรงม้าอาชาชาญ
 เสียงสนั่นโยธาคักดาหาร
 พลมารเทาะปลิวละลือไป

ลักษณะวงศ์หลากจิตคิดสงสัย
 จึงถามไถ่อาชาแล้วพาที่
 จะเป็นมารสุรศักดิ์พวักยักษะ
 พี่พาชีดูแลให้แน่ใจ

รื้อ

บัดนั้น
นั้นแล้วหรือคือยักษ์ประจักษ์ใจ

อาชาทูลน้องสนองไข
พระหน่อไทรระวังองค์ให้จงดี

เจรจา

เมื่อนั้น
ถึงเขานิลทกลาไม่ช้าที
แลเห็นลักษณวงศ์ดองอาจ
ขอเชิญเกิดขวัญเมืองอย่าเคืองใจ
แม่อำภอรทัยอยู่ไหนเล่า
สาวสุรางค์นางกำนัลทั้งชั้นที่
อย่าน้อยใจว่าไม่ออกมาจับ
จะให้ครองสมบัติกษัตรา

ลักษณะวงศ์ทรงฟังให้คั่งแค้น
ไอ้ชาติข้าบ้าแกมล้ำสามครัน
ชนิดมึงเหมือนกระด่ายจะไผ่สูง
กากาจชาติเจ้าเหมือนเหล่ากา
จะพูดมากเสียอายน้ำลายปาก
มึงทำได้ไม่เกรงข่มเหงกัน
พิพาซีฟังเล่นก็เป็นได้
มันลับปรับอับอายไม่วายเลย

วิรุณมาศสุรศักดิ์ท้าวยักษ์
อสุรีหยุดพหลพลไกร
วิรุณมาศโอภาแล้วปราศัย
ขอเชิญไปมะยุราในธานี
จะเชิญเข้าบำรุงครองกรุงศรี
ทุกนารีมอบให้เจ้าฉายา
ขอเชิญกลับธานีเราดีกว่า
พระลูกยาฟังคำพ่อรำพัน
กระหีบแผ่นพื้นผาศิลาลัน
มาหมายมั่นเอื้อมหงส์พงศ์พระยา
ชะเม่นมุ่งชมจันทร์กระสันหา
จะหมายมาเทียมหงส์ใช้พงศ์พันธ์
ไฉ่ยักษ์กากปากกล้าหน้าตาขัน
จะฟาดฟันเสียไม่เอาไว้เลย
จงดำให้สมน้ำหน้าพี่มาเอ๋ย
ช่วยเยาะเย้ยดำทำให้สำใจ

รื้อ

บัดนั้น
กระหีบทำสิงหนาททวาดไป
ไม่ควรคู่สู้องค์ณรงค์ฤทธิ์
แน่นมึงกลัวมรณาชีวาวย

อาชาแค้นขัดเพียงตัดชัย
ว่าเหว้ยอ้ายอสุรีไม่มีอาย
จะพามิตรพงศ์ประยูรมาสู่ญหาย
ทั้งไพร่นายกลับมุ่งเข้ากรุงไกร

รื้อ

เมื่อนั้น

วิรุณมาศแค้นขัดเพียงตัดชัย

กระหึบทำสิ่งหนาทวาดไป

หุดอ้ายม้าพาชีไม่มีโรง

จึงตรัสสั่งเสนีย์สีกุ่มภักดิ์

หัสการทศนิทรนิลรัตน์

ต่างคนฉวยศาสตราเข้ารวี

เอาเท้าโขกปากกัดแล้วฟาดฟัน

ทั้งเสนีย์สีกุ่มภักดิ์ไกร

อ้ายจิ้งไรกล้ำดีอย่าหนีกัน

ทำโป้งโหยงชีวาจะอาลัยญ

จงช่วยกันเช่นฆ่าอ้ายพาชี

จักรวรรดิบัมคมกัมเกสิ

ฝ่ายพาชีตะควาฆ่าไป

มารอมายุสสีคนไม่ทนได้

มาม้วยบรรลัยย่อยยับลงนับพัน

เชิด

หัสการทศนิทรนิลรัตน์

ด้วยกลัวอาชานิยมใจจนกรจ

เมื่อนั้น

วัดแกว่งพระแสงศรเข้าต่อนที

ฝ่ายพระลักษณวงศ์เข้าขยงยุทธ์

เธอทรงขับมึงม้าอาชาชาญ

เธอฉวยชักพระขรรค์ออกฟันฟาด

โดยอำนาจศาสตราวราฤทธิ์

จักรวรรดิชีวาเพียงอาลัยญ

สีกุ่มภักดิ์ไม่รอเข้าต่อตี

วิรุณมาศแค้นใจเหมือนไฟจี้

ขับพาชีธำโถมโจมตีทะยาน

อุตลุดแกลวกกล้าคักดาหาญ

เข้าต่อด้านกุ่มภักดิ์กระชั้นชิด

บนอากาศเลื่อนลั่นชั้นดุสิต

เหมือนใครปลิดกรชาดวินาศไป

เชิด

เมื่อนั้น

พระกรชาดตกลงในพงไพร

วิรุณมาศแค้นขัดเพียงตัดชัย

แล้วท้าวไทโถมอานโองการพลัน

รัว

ทั้งสองกรกลับรื้อเข้าติดต่อ

ต่างแคล้วคล่องสองข้างไม่ห่างกัน

กระชั้นชิดโถมกระทั่งเหมือนกังหัน

เสียงสนั่นลั่นหล้าสุธาธาร

เชิด

เมื่อนั้น

ประนมกรน้อมหัตถ์นมัสการ

จะแผลงศรศาสตราวราฤทธิ์

กุมารทั้งม้าอาชานิยม

วิรุณมาศแกลวกกล้าคักดาหาญ

พระพรหมมารจงช่วยอำนวยการ

เป็นไฟพิชโพลงพลามให้ลามไหม้

ใช้ชีวันบรรลัยด้วยไฟพอน

จึงจับลูกพรหมมาขึ้นพาดสาย
เสียงสนั่นลั่นเหล่าทั่วป่าดอน

เขม่นหมายมุ่งเพลงพระแสงศร
เป็นไฟพอรุ่งโรจน์โชดนา

เชิดฉิ่ง

เมื่อนั้น
แลเห็นเพลิงโพลงพลามลูกกลามมา
จึงจับศรศาสตราวุธที่
เอ็นดูช่วยหลานยาในครานี้
จะขอเพลงศิลป์ชัยดับไฟกรด
ให้เป็นฝนตกลงในดงดาน

ลักษณะวงศ์ทรงยศไอรสา
กับอาชาร้อนนักด้วยอัคคี
รำลึกคิดถึงคุณบุญญา
พระมุนีทิพย์โสตรจงโปรดปราบณ
พระทรงพรต้อยกาเมตดาหลาน
พระกุมารเพลงพลันไปทันใด

เชิดฉิ่ง

กำลังศรเสียงคึกพิลิกลั่น
บัดเดี่ยวดลฝนก้องคองไพร

เป็นหมอกควันบังศรีสุริยใส
แล้วดับไฟหายวับไปกับตา

ร่ำ

เมื่อนั้น
ในทรวงแน่นแค้นขัดหทัยา
เป็นหมอกกลุ่มคลุ้มมัวไปทั่วทิศ
ข่มอับดับศรีสุริยง

วิรุณาศศุรศักดิ์ท้าวยักษา
อสุราจึงเพลงพระแสงทรง
ตูมิดมิดทั่วหล้าปาระหง
จะจับองค์กุมารอาชาชาญ

เชิดฉิ่ง

เมื่อนั้น
เห็นหมอกมิดมัวมนอนนการ
เดชะศรสิทธิศักดิ์ของนักสิทธิ
ให้โชติช่วยเป็นดาวสุริยง

ลักษณะวงศ์พงศ์นราศัสดาหาญ
พระกุมารจึงเพลงพระแสงทรง
ให้สมคิดได้ตามความประสงค์
เธอเอ๋ยวงศ์เพลงพลันไปทันที

เชิดฉิ่ง

กำลังศรฤทธิ์แรงพระแสงสิทธิ
แล้วศรศักดิ์ปักอุระอสุรี

เป็นอาทิตย์ส่องหล้าในราตรี
เพียงชีวิ้วอดวายบรรลัยลาญ

เชิด

เมื่อนั้น
ใจเจ็บแสบแทบกายจะวายปรวน

วิญญูมาศสุรศักดิ์ดาหาญ
พระยามารอ่านมนต์เข้าสนใจ

รัว

บัดเดียวหนึ่งครานั้นก็พลันหลุด
กุมารนี้มีอิทธิฤทธิ์ไกร
จำจะล่าทัพก่อนไปผ่อนไพร่
ให้ทหารมารหมู่สูริ
จับระบำรำฟ้อนจนจريت
แล้วแผลงศรบังศรีสุริยัน

ให้แค้นสุดป็นว่าเลือดตาไหล
หื้อพระทัยคั่งแค้นแสนหวิ
แล้วแปลงให้เหมือนเจ้าท้าวโกสีย์
แปลงอินทรีเป็นเทพเทวัน
แม่นสมคิดจะมาให้อาสัญ
เป็นหมอกควันอสูรก็หนีไป

เชิดฉิ่ง

เมื่อนั้น
เห็นมิดมิดปิดแรงอโนทัย
จึงกรองกรีกปรีक्षाพี่ภักแก้ว
แล้วแผลงศรลหิตักดีเป็นอัคคี

ฝ่ายพระลักษณวงศ์คิดสงสัย
พลไกรเจียบสังัดทั้งปฤพี
ไม่เห็นแล้วสุรศักดิ์พวกยักษ์
ในพงพีแสงสว่างเหมือนกลางวัน

เชิดฉิ่ง

จึงตรัสบอกพี่มาอาชาชาติ
กัณฑ์ศุภตบถ้อยน้องน้อยพะลัง
ศึกไม่วายอย่าหมายชนะพ่อ
คำผู้เฒ่ากล่าวไว้อย่าได้เคลง
เราอร้งฟังดูให้รู้แน
ฝ่ายพระลักษณวงศ์พงคัณรา

วิญญูมาศหนีไปจากไพร่สัณฑ์
จำสำคัญกลศึกนี้กระเวง
เมื่อตะวันจวนรอลงยอแสง
กลัวจะแก้งแต่งกลแยบยลมา
จะได้แก้กลศึกที่ปรีक्षा
ฟังอาชาพูดต้องทำนองความ

เจรจา

เมื่อนั้น
ถึงเขาใหญ่ในป่าวนาราม
จึงตรัสสั่งมนตรีสี่ทหาร
จงจำแลงแผลงกายเหมือนหมายมา

วิญญูมาศใจเพชรไม่เข็ดขาม
พอสมความโดยจิตที่คิดมา
ให้สั่งมารสุรศักดิ์ยักษา
เป็นเทวาชักระบะบำบรพ์

เราจะแปลงเป็นเจ้าท้าวโกสีย์
ให้แปลงกายเป็นพระยาเอราวัณ

อสุรีกุมภณต์คนขยัน
ท้าวกุมภณต์สมถวิลด้วยยินดี

เจรจา

ส่วนเทวาชตรงค์ถือธงฉัตร
ขึ้นทรงเอราวัณไปทันที
เหมือนสีสังข์ผุดผ่องละอองขาว
สามสิบสามเศียรคชไกร
เทพบุตรจับกระบ่าออกนำหน้า
นางเคียงโหล่ใกล้ชิดจบริตจน

ดูเยี่ยดยัดเต็มฟ้าในราศี
มีความขี้ห้ายขอจ้องรอไว้
แทบเสยสาวดวงเดือนลงมากได้
วิมานชัยทุกช่องเคียรบุญชร
บ้างฉวยคว้าเคียงข้างนางอัปสร
ขับบุญชรเหาะไปข้ามไพรวัน

เชิดรำย

ครั้นถึงซึ่งลักษณะวงศ์
อยู่ท่ามกลางหว่างหมู่เทพเทวัญ

ทำอาจองค์ลอยคว้างกลางสวรรค์
ต่างชวนกันรอร่าระบำพื่อน

ระบำ

เมื่อนั้น
นั่งอยู่หลังกัณฐ์ศอศตร
ชวนกันจับระบำบ้างท่าทำ
ตะลึงหลงแลเล็งเฟ่งพิณิจ
วิรุณมาศสุรศักดิ์ท้าวยักษ์
พาชีทูลหัดองค์พงค์นรินทร์
มีใช้องค์อมรินทร์พระอินทร์ดอก
ที่จะเป็นอสุราพระยามาร

ฝ่ายพระลักษณะวงศ์ผู้ทรงคร
เห็นนิกรเทवासราฤทธิ์
อยู่ตรงหน้าจอมเจ้าท้าวโกสิศ
สำคัญคิดว่าองค์อมรินทร์
เธอคอยที่หมายแผลงพระแสงศิลป์
อย่าดูหมิ่นหมายมาดประมาทการ
เห็นเขี้ยวออกโอษฐ์อ้าฟังว่าขาน
จงล้างผลาญชีวันให้บรรลัย

รื้อ

เมื่อนั้น
เธอทรงเสี้ยงศรพลันไปทันใด
จะขอแผลงศรสิทธิ์ฤทธิรงค์
ให้ศรหายกลายเป็นพวงมาลี
ถ้ามันเป็นอสุรศักดิ์ดาหาญ

ฝ่ายพระลักษณะวงศ์ยังสงสัย
พระจอมไตรอย่ากาได้ปราชญ์
ถ้าเป็นองค์จอมเจ้าท้าวโกสีย์
เติมไปในที่พื้นอัมพร
ให้ศรผลาญขาดเด็ดดอกเจ็ดท่อน

สลักอกตกลงในดงดอน
เบรียงเบรียงเสียงสิ้นแผ่นดินเลื่อน
ถูกทำวีรญูมาศก็ขาดใจ

ประณมกรแล้วเพลงพระแสงไป
สิงขรเคลื่อนคลอนโยกกระโชกไหว
ตกลงไปในพื้นสุธาธาร

โอด

บัดนั้น
ครั้นเห็นหัวอสุราพระยามาร
ต่างควรญคร่ำกำสรดสลัดจิต
สงสารว่าวีรญูมาศเพียงขาดใจ

อสุรมนตรีสีทหาร
ถึงแก่กาลมรณานิคาสัย
เพียงชีวิตมรณาน้ำตาไหล
ทั้งนายไพร่โศกสะอื้นกลืนน้ำตา

โอด

ครั้นค่อยวายความวิโยคที่โศกศัลย์
จำจะเชิญพระกุมารชาญศักดิ์ดา

สี่กุมภัณฑ์กรองกรีกแล้วปรึกษา
ไปครองกรุงมะยุราให้ถาวร

เจรจาร่าย

ปรึกษาพลางทางกัมบังคมบาท
เชิญเสด็จเข้าไปในนคร

พระหน่อนารถบพิตรอดิศร
ช่วยดับร้อนชาวประชาทั้งธานี

เจรจา

เมื่อนั้น
ได้ฟังขุนมารหม่อสุรี
เหวยเหวอสุรังสิ้นทั้งหลาย
เพราะยกตนถือตัวไม่กลัวใคร
เราไม่คิดแค้นคั่งทันทังหลาย
จะยกโทษโปรดให้อภัยกัน
เชิญเราครองพาราอาณาจักร
จำจะเชิญมารดาให้คลาไคล
จงจัดไพร่ให้พิทักษ์อยู่รักษา
จงกระเทียมเร่งรัดกันบัดนี้

ลักษณะวงศ์ทรงสวัสดิ์รัศมี
เธอจึงมีสิงหนาทประกาศไป
ซึ่งเจ้านายเองวิบัติถึงตัดชัย
จึงบรลัษมรณชิวาวัน
ทั้งไพร่นายชาวนิเวศน์ทั่วเขตชั้นันท์
จะผูกพันเวรกรรมกันทำไม
เราขอบใจท่านนักที่รักใคร่
เข้ากรุงไกรมะยุรายังธานี
อสุราที่บรลัษอยู่ไพร่ศรี
ท่านทั้งสี่เสนารับคลาไคล

เจรจา

บัดนั้น

มาเกรียม(จัด)รักษาฮาไนเย
แล้วจัดแจงพลักษ์ให้รักษา
ครั้นพร้อมหมดรัตนอัศดร

สี่เสนามารทหารใหญ่

คชไกรโยธาทพลากร
เจ้าพาราที่บรล้อยู่ไพร่ก่อน
พลนิกรโยธาเสนาใน

เจรจา

ครั้นพร้อมเสร็จเสนีย์สี่ทหาร
ทั้งโยธามารคชไกร

ทูลกุมารชี้แจงแถลงไข
ข้าจัดไว้พร้อมเสร็จสำเร็จการ

เจรจา

เมื่อนั้น
ว่าดูก่อนเสนีย์ทั้งสี่มาร
จะไปเชิญมารดาไม่ช้านัก
พระโณมยทรงนั่งหลังพาริ

ฝ่ายพระลักษณวงศ์ทรงบรรหาร
จงเกรียมการคอยท่าสักนาที
ท่านจงพักผ่อนไพร่อยู่ไพร่ศรี
จรลีเข้าถ้ำอันอำไพ

เสมอ

ครั้นถึงองค์อำภามาสุเรศ
กับนางพฤษเทवासุราลัย
วิรุณาสสุรศักดิ์ท้าวยักษ์
บัดนี้สี่เสนีย์ผู้ปรีชา

จึงน้อมเกศทูลแจ้งแถลงไข
ที่มีชัยรบหมู่สุรา
ออกต่อตีชิงสังข์สังขาร์
มอบพาราให้บำรุงทั้งกรุงไกร

เจรจา

เมื่อนั้น
ฝ่ายนางพฤษเทवासุราลัย

นางอำภายินดีจะมีไทน
ต่างลาไปสู่ที่ในวิมาน

เชิด

เจรจา

เมื่อนั้น
จึงทูลเชิญชนนีไปนิมาน

ลักษณวงศ์พงศ์นราศักดิ์ดาหาญ
อาชาชาญนำหน้าแล้วคลาไคล

เสมอ

พอมาน้ำถ้าที่สำนัก
ให้หนังทรงถาแล้วคลาไคล

เสนายักษ์กราบก้มบังคมไหว
พลไกรนำหน้าเข้าธานี

เชิด

ครั้นถึงกรุงมะยุมหาสถาน
ประทับรถเทียบเลยเกษมณี
สาวสุรวงนางเหล่าพวกเฒ่าแก่
คู่คู่เคียงเรียงกันเป็นหลั่นลด

สั่งให้มารอสุราสารถิ
แล้วเหวี่ยงว่องค์พระโอรส
บางเชิฐแล้พานพระศรีกระบี่กลด
สาวฉกรรจ์ก็กลดให้ดับบัง

เสมอ

ถึงพระโรงรัตนามุกดาหาร
ขึ้นสู่แท่นแผ่นสุวรรณบัลลังก์

ล้วนหมู่มารแน่นับอยู่ดับคั่ง
ทรงรับสั่งหาองค์องค์นาง

เจรจา

บัดนั้น
จึงรับพระเสาวนีย์ทั้งสี่นาง

พวกชาววังนั่งคั่นอยู่ชั้นล่าง
ลงจากปรางค์รีบพากันคลาไคล

ชูป

ครั้นถึงองค์นางลักษณไฉศเรศ
วิรุณมากาศตานีคาลัย
บัดนี้ลักษณวงศ์พงศ์กษัตริย์
ขึ้นไปเฝ้าโสมยงกับทรงฤทธิ์

ต่างก้มเกศทูลแจ้งแถลงไข
ออกชิงชัยเสียที่สิ้นชีวิต
รับสั่งตรัสให้หาประกาศิต
ทรงสถิตคอยพระนางอยู่ปรางค์ทอง

เจรจา

เมื่อนั้น
นางแจ้งอรธภัสดาน้ำตานอง

มายุเรศไทยให้พระทัยหมอง
พระกรสองข้อนอุราเข้าจาบัล

โอด

ไม่แต่งองค์องค์นางเหมือนอย่างเคย เสด็จเลยไปกับเหล่านางสาวสวรรค์

พระเนตรนองชลนาค้วยจบัล

สู้กลืนกลืนชลนาแล้วคลาไคล

เพลง

สิ้นจะบับแต่เท่านี้
 ดิเตียน มือฉันยังไม่ลั่นหัด
 พลังช่วยเต็มใส่ พิ—ทรวงไวยในย
 ขอให้หลีกลัดจตุราบาย

พึงหัดเขียนอย่าเภาอ
 แม่นผิด
 พระสาสนา
 สำร่ายกายสู่สถานพินารมา

จบแต่ ณ วัน ๓ ฯ ๑๒ ค่ำ ปีจอ เอกศก ๑๒๔๕

๔

... .. 66

... .. 66

... .. 66

... .. 66

... .. 66

... .. 66

... .. 66

... .. 66

... .. 66

... .. 66

... .. 66

[illegible][illegible]

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

[The page contains several lines of handwritten text in Devanagari script, which is mostly illegible due to extreme blurring and noise.]

[illegible]

Handwritten text in Devanagari script, likely a religious or philosophical manuscript. The text is written vertically in four columns from right to left. The script is highly stylized and appears to be a form of Sanskrit or Hindi. The first column contains approximately 10 lines of text, followed by a large decorative flourish. The second column also contains about 10 lines, followed by another flourish. The third and fourth columns continue the text in similar fashion.

১৯৩৫ খ্রিঃ ১৯৩৬ খ্রিঃ ১৯৩৭ খ্রিঃ
 ১৯৩৮ খ্রিঃ ১৯৩৯ খ্রিঃ ১৯৪০ খ্রিঃ
 ১৯৪১ খ্রিঃ ১৯৪২ খ্রিঃ ১৯৪৩ খ্রিঃ
 ১৯৪৪ খ্রিঃ ১৯৪৫ খ্রিঃ ১৯৪৬ খ্রিঃ
 ১৯৪৭ খ্রিঃ ১৯৪৮ খ্রিঃ ১৯৪৯ খ্রিঃ

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

Handwritten text in Devanagari script, appearing to be a list or index of items, possibly related to a library or collection. The text is written on aged paper and includes various entries, some of which are underlined or marked with numbers.

१००
१००
१००
१००

১৯৬৬

11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

[illegible]

உயர்நீதிமன்றம்

906
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 श्रीकृष्णाय नमः ॥

१०३

[illegible]

Handwritten text in Devanagari script, likely bleed-through from the reverse side of the page.

1970-1971

[illegible]

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

Handwritten text, likely a signature or name, written vertically in a cursive script.

Handwritten text in Devanagari script, likely a signature or name, appearing twice on the page.

செவ்வாய்

செவ்வாய்

செவ்வாய்

செவ்வாய்

செவ்வாய்

செவ்வாய்

செவ்வாய்

செவ்வாய்

செவ்வாய்

செவ்வாய்

செவ்வாய்

செவ்வாய்

செவ்வாய்

செவ்வாய்

ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସ୍ୱାଗତ କରୁଛି
ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ
ଆମର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଆଶା
ଅଛି ଯେ ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗ
ଆପଣଙ୍କ ପାଇଁ ଉପଯୋଗୀ ହେବ

ଆମର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଆଶା
ଅଛି ଯେ ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗ
ଆପଣଙ୍କ ପାଇଁ ଉପଯୋଗୀ ହେବ

ଆମର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଆଶା
ଅଛି ଯେ ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗ
ଆପଣଙ୍କ ପାଇଁ ଉପଯୋଗୀ ହେବ

ଆମର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଆଶା
ଅଛି ଯେ ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗ
ଆପଣଙ୍କ ପାଇଁ ଉପଯୋଗୀ ହେବ

ଆମର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଆଶା
ଅଛି ଯେ ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗ
ଆପଣଙ୍କ ପାଇଁ ଉପଯୋଗୀ ହେବ

ଆମର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଆଶା
ଅଛି ଯେ ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗ
ଆପଣଙ୍କ ପାଇଁ ଉପଯୋଗୀ ହେବ

ଆମର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଆଶା
ଅଛି ଯେ ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗ
ଆପଣଙ୍କ ପାଇଁ ଉପଯୋଗୀ ହେବ

ଆମର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଆଶା
ଅଛି ଯେ ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗ
ଆପଣଙ୍କ ପାଇଁ ଉପଯୋଗୀ ହେବ

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

၀ နဂါး
၀ နဂါး
၀ နဂါး
၀ နဂါး
၀ နဂါး
၀ နဂါး
၀ နဂါး
၀ နဂါး
၀ နဂါး

၀ နဂါး
၀ နဂါး
၀ နဂါး
၀ နဂါး
၀ နဂါး
၀ နဂါး
၀ နဂါး
၀ နဂါး
၀ နဂါး

၀ နဂါး
၀ နဂါး
၀ နဂါး
၀ နဂါး
၀ နဂါး
၀ နဂါး
၀ နဂါး
၀ နဂါး
၀ နဂါး

ବିଶ୍ଵକର୍ମା

১৯৬৬

1000

১৯৬৬

১৯৯০

১৯৬৬/৬৭

செவ்வாய்க்கிழமை

[Faint, illegible handwritten text]

[Illegible handwritten signature]

17-11-1964

சென்னை நகராட்சி

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

[Handwritten signature]

১৯৬৬

உள்ளுமே

১৩৬

১৯৭৭

①

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

○ ১৯৩৩ সালের ১২ই জানুয়ারি

[illegible]

[Faint, illegible handwritten text]

[illegible]

১৯৬৬

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

[Faint handwritten signature or mark]

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

[illegible]

© 1994 by the American Psychological Association

১৯৩৬

১৮৮৩

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

১৯৬৬

ভারতবর্ষের

6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

କଟକ: ୨୨/୧୧/୫୫

১৯৭৬

11

১৯২২৭৩৮৯

[illegible]

[Faint, illegible handwritten notes]

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE
JOURNAL
OF
THE
ROYAL
ANTHROPOLOGICAL
INSTITUTE
OF GREAT BRITAIN
AND IRELAND
VOLUME 100
PART 1
2000

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

২০১৬-১৭ অর্থবছরের আয়ের হিসাব

2000-01-01

உருவம் உருவம் உருவம்

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

[illegible]

© 2002 by The McGraw-Hill Companies, Inc.

© 1994 by The McGraw-Hill Companies, Inc.

[illegible]

၇၀၀ မြန်မာ့အလင်းစာအုပ်တိုက်

မြန်မာ့အလင်းစာအုပ်တိုက်

၇၀၀ မြန်မာ့အလင်းစာအုပ်တိုက်

၇၀၀ မြန်မာ့အလင်းစာအုပ်တိုက်

၇၀၀ မြန်မာ့အလင်းစာအုပ်တိုက်

၇၀၀ မြန်မာ့အလင်းစာအုပ်တိုက်

၇၀၀ မြန်မာ့အလင်းစာအုပ်တိုက်

၇၀၀ မြန်မာ့အလင်းစာအုပ်တိုက်

၇၀၀ မြန်မာ့အလင်းစာအုပ်တိုက်

၇၀၀ မြန်မာ့အလင်းစာအုပ်တိုက်

၇၀၀ မြန်မာ့အလင်းစာအုပ်တိုက်

၇၀၀ မြန်မာ့အလင်းစာအုပ်တိုက်

၇၀၀ မြန်မာ့အလင်းစာအုပ်တိုက်

○ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥
○ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २ ॥
○ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३ ॥
○ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ४ ॥
○ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ५ ॥
○ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ६ ॥
○ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ७ ॥
○ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ८ ॥
○ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ९ ॥
○ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १० ॥

○ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ११ ॥
○ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १२ ॥
○ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १३ ॥
○ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १४ ॥
○ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १५ ॥
○ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १६ ॥
○ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १७ ॥
○ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १८ ॥
○ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १९ ॥
○ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २० ॥

[The page contains several lines of handwritten text in Devanagari script, which is mostly illegible due to extreme noise and heavy blacking-out marks.]

[Faint, illegible handwritten text]

[illegible]

© 1994

ಆತ್ಮನೇಕಾದೇವತಾತ್ಮನೇಕಾದೇವತಾ

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

SECRET

100

[illegible]

© 1994 by the American Psychological Association

১৯৩৬

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

১৯৩৬

ସଂପାଦକ ଶ୍ରୀ ରବିଚନ୍ଦ୍ର ପଣ୍ଡା

ਅੰਤਰਿ ਮਨੁ ਮਨੁ ਮਨੁ

ੴ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ

ੴ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ

ੴ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ

ੴ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ

ੴ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ

ੴ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ

ੴ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ

ੴ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ

ੴ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ

ਅੰਤਰਿ ਮਨੁ ਮਨੁ ਮਨੁ

ੴ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ

ੴ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ

ੴ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ

ੴ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ

ੴ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ

ੴ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ

ੴ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ

ੴ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ

ੴ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ

ੴ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

श्री कृष्णाय नमः

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

श्री कृष्णाय नमः

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

श्री कृष्णाय नमः

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

श्री कृष्णाय नमः

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

श्री कृष्णाय नमः

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

श्री कृष्णाय नमः

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

श्री कृष्णाय नमः

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

श्री कृष्णाय नमः

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

श्री कृष्णाय नमः

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

श्री कृष्णाय नमः

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

श्री कृष्णाय नमः

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

श्री कृष्णाय नमः

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

[The page contains several lines of handwritten text in Devanagari script, which is heavily obscured by noise and artifacts from the scanning process. The text appears to be bleed-through from the reverse side of the leaf.]